

24. května 1983

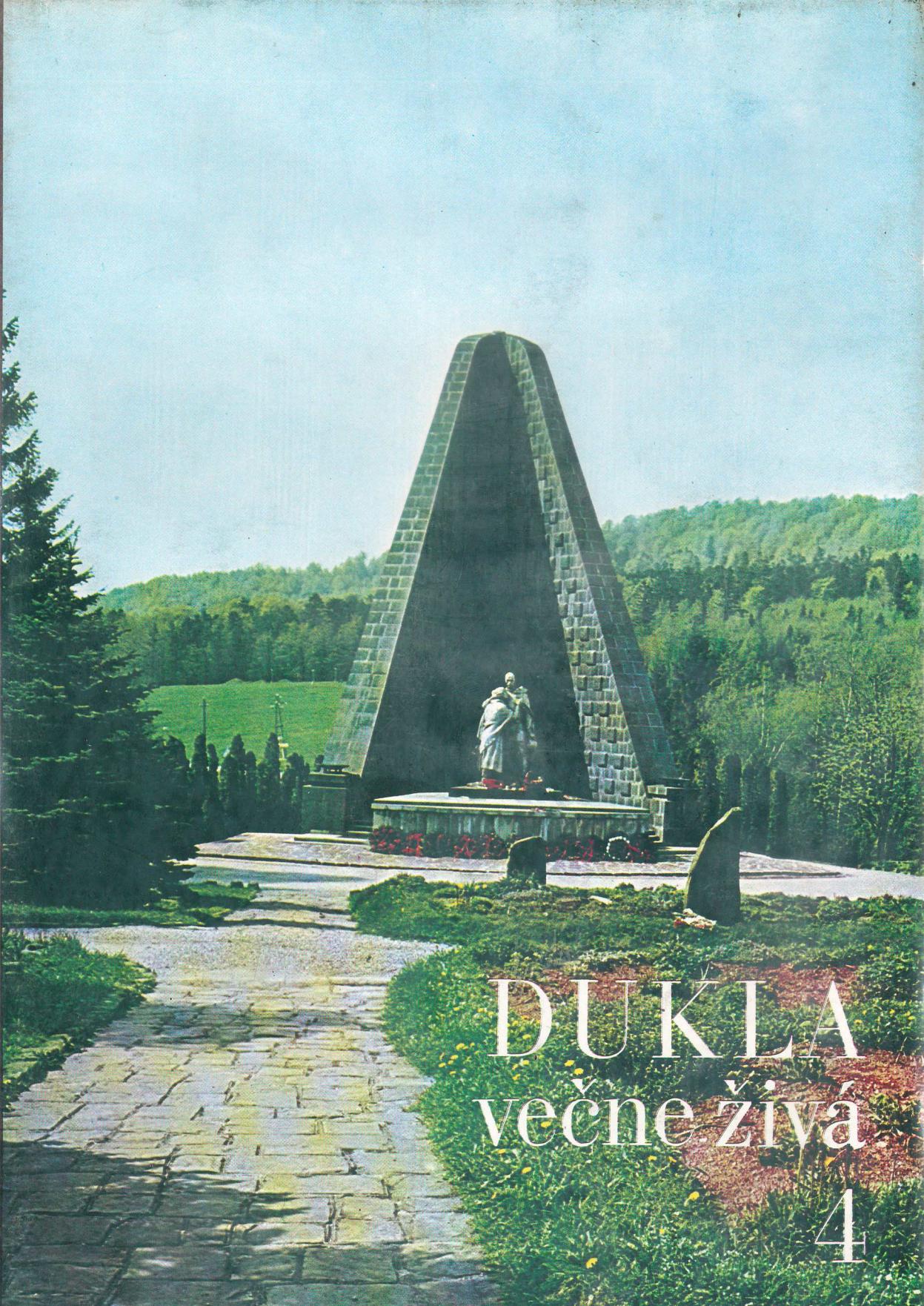
N34501/IV

DUKLA VĚČNĚ ŽÍVÁ 4

83 — 011 — 82
02 Kčs 17,—

DUKELSKÉ MÚZEUM

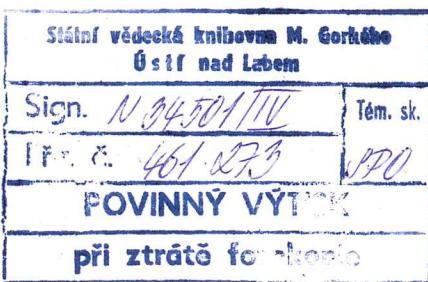

DUKLA VEČNE ŽIVÁ 4

Zborník spomienok účastníkov
karpatsko-dukelskej operácie

Vydalo Východoslovenské vydavateľstvo Košice
pre Dukelské múzeum vo Svidníku roku 1982.

Úvod

Dukelské múzeum predkladá čitateľom už štvrtý zborník spomienok priamych účastníkov karpatsko-dukelskej operácie, ktorý vychádza pod názvom Dukla večne živá. Múzeum vydáva zborník pri príležitosti 38. výročia bojov o Duklu.

Autori jednotlivých príspevkov spomínajú na hrdinské dukelské boje, ktorých sa zväčša priamo zúčastnili a po boku príslušníkov Sovietskej armády prispeli k oslobodeniu našej vlasti.

Cez karpatské hrebene, cez beskydske potoky, hnaní spoločnou nenávisťou voči nepriateľovi a naplnení vierou vo víťazstvo, prinášali naši vojaci spolu so svojimi slovanskými bratmi národom Československa drahovýkúpenú a túžobne očakávanú slobodu. Za ťažkých podmienok sa prebíjali Dukelským priesmykom, cez Bardejov a Prešov až do Prahy.

Uvedomovali si nesmierne utrpenie civilného obyvateľstva, a preto mu na oslobodenom území poskytovali všemožnú pomoc. Pred očami čitateľa sa rozvíja akoby filmový pás s udalosťami frontového života. Ukazuje všetko utrpenie a bolest týchto ťažkých rokov, ale aj hrdinstvo a statočnosť bojovníkov proti fašizmu.

V dukelských bojoch sa vyznamenali aj mnohí zdravotníci. Pracovali často vo veľmi ťažkých, priam neuveriteľných podmienkach. Naši i sovietski lekári uskutočnili množstvo náročných operácií, prinavrátili zdravie tisícom ranených. Pomáhali vojakom v prvej frontovej linii, ale aj civilnému obyvateľstvu. Tak, ako im to kázalo ich humánne poslanie aj vlastný cit a svedomie.

Obdivuhodnú statočnosť prejavili v dukelských bojoch ženy — príslušníčky 1. československého armádneho zboru v ZSSR. Okrem vykonávania spojárskych a zdravotnických služieb obsluhovali napríklad aj protiletadlové delá.

Víťazstvom v karpatsko-dukelskej operácii sa oslobodzovanie našej vlasti len začalo. Ešte zo stoviek dedín a desiatok miest bolo treba vyniesť fašistických vatrelovcov, ešte sa bolo treba definitívne zbaviť jarma fašistickej poroby, aby naše národy mohli začať novú kapitolu svojich dejín.

V poddukelskom kraji nájdeme množstvo pamätníkov a exponátov, ktoré

ré budú vždy pripomínať heroický boj za oslobodenie. Náš ľud vedený Komunistickou stranou Československa nezabudne, ako ľažko a dlho sa rodila naša sloboda. V povojunových rokoch vznikol celý rad dukelských bojových tradícií. Dedia sa z pokolenia na pokolenie a sú symbolom víťazstva nášich národov nad nemeckým fašizmom. Zároveň sa stávajú nevyčerpateľným žriedlom morálnej sily mládeže, ktorá už hrôzy vojny nezažila.

Prislušníci 1. československého armádneho zboru v Sovietskom zväze s veľkou úctou a láskou spominajú na svojho veliteľa. Armádny generál Ludvík Svoboda, trojnásobný Hrdina ČSSR a Hrdina ZSSR, vlastenec a internacionalista, je dodnes pre našu mladú generáciu žiarivým príkladom. Nezabúda naňho ani obyvateľstvo žijúce v kraji pod Duklou, vďačí mu za pomoc poskytnutú v tých najťažších chvíľach.

Publikácia bude pre záujemcov zdrojom hlbokých čitateľských zážitkov. Obsahuje aj autentické fotodokumenty a fotografie účastníkov bojov o Duklu.

Kladie si za cieľ pripomenúť hlavne mladým ľuďom neustálu potrebu boja proti fašizmu, boja za lepší život pracujúceho človeka, za pokrok a mier na celom svete.

PhDr. Ivan Mindoš
riaditeľ Dukelského múzea vo Svidníku

ERVÍN PAULIAK

Ludvík Svoboda, vlastenec a internacionalista

Dňa 20. septembra 1979 zomrel po dlhej ľažkej chorobe zaslúžilý stranícky a štátny činiteľ, člen Ústredného výboru KSC, armádny generál Ludvík Svoboda.

Ani sa veriť nechce, že armádny generál Ludvík Svoboda, zanietený vlastenec a internacionalista, úprimný obdivovateľ a neochvejný priateľ krajiny sovietov a jej ľudu, už nie je medzi nami. Ale taký je už neúprosný zákon života a smrti.

Prichodí nám zamyslieť sa nad jeho dielom, jeho tvorivou prácou, jeho bojom za krajší a šťastnejší život pracujúceho človeka, za náš socialistický dnešok.

Armádny generál Ludvík Svoboda sa narodil 25. novembra 1895 v Hronnatíne na Českomoravskej výsočine, kde jeho rodičia mali hospodársku usadlosť. Život v početnej rodine na chudobnom Horáčku, ako sa tento kraj nazýval, od počiatku formoval jeho triedne cítenie. V rodnom kraji, v neďalekom Rudíkove vychodil základnú a vo Veľkom Meziříčí navštievoval štátu poľnohospodársku školu. Necelý rok po vypuknutí prvej svetovej vojny ho v marci 1915 povolali do c. a k. rakúsko-uhorskej armády. Ešte v tom istom roku sa očitol na ruskom fronte. Ludvík Svoboda patril medzi tých českých vlastencov, ktorí nechceli bojovať za záujmy cisára, a preto pri prvej vhodnej príležitosti prebehol k Rusom. V roku 1916 vstúpil do československých légií, aby so zbraňou v ruke bojoval proti nemeckému i rakúskemu imperializmu a za utvorenie samostatného československého štátu.

Po návrate do vlasti v roku 1920 sa na krátke čas ujal otcovho hospodárstva. V roku 1921 sa vrátil do armády a stal sa vojakom z povolania. Patril medzi demokraticky orientovaných dôstojníkov. Službu vojaka z povolania vykonával vo viacerých posádkach. Osem rokov pôsobil v Užhorode, kde na vlastné oči videl biedu a bezhraničné výkorisťovanie ľudu Zakarpatskej Ukrajiny. Mnichovský diktát, zrada medzinárodnej i domácej buržoázie a tragickej 14. a 15. marca 1939 ho zastihli v Kroměříži, kde vtedy zastával funkciu veliteľa praporu. Od prvých dní hitlerovskej okupácie sa zapojil do protifašistického odboja. V júni 1939 ilegálne odišiel do Poľska, kde sa vo vojenskom tábore v Lesznej u Baranowicz významnou mie-

rou podieľal na organizovaní československej vojenskej jednotky. Keď nacistické Nemecko prepadnutím Poľska rozpútalo druhú svetovú vojnu, prevedol československú vojenskú jednotku na územie Sovietskeho zväzu. O týchto okamihoch sám neskôr napísal: „Osemnásteho septembra 1939 zišiel sa nás poľský legión na území západnej Ukrajiny s Červenou armádou a v ten deň prešiel do Sovietskeho zväzu. Bola to významná chvíľa — zišli sme sa s priateľmi. Srdečne nás vítali a pozdravovali.“¹ Tak sa v plodnom živote súdraha Ludvíka Svobodu začala nová, veľmi významná etapa.

V rozhodnutí Ludvíka Svobodu odísť do Sovietskeho zväzu a bojovať tam proti fašizmu sa odzrkadlilo jeho životné krédo, jeho zástoj. Najvýstižnejšie to vyjadruje pozdravný list ÚV KSČ k jeho osemdesiatym narodeninám: „Láska k rodnej zemi a vernosť ľudu Ta po rozbití Československej republiky a jej fašistickom porobení priviedli do Sovietskeho zväzu.“² Tu na území krajiny sovieta vyuvinul nesmierne osobné úsilie, ktoré napokon vyústilo do založenia a vybudovania československej jednotky. V priuralskom mestečku Buzuluku z poverenia moskovského vedenia KSČ a osobne Klementa Gottwalda sformoval do bojaschopnej podoby 1. československý samostatný poľný prapor v ZSSR. Napriek nevôle a priamym intrigám benešovskej buržoázie sa osobne zasadil o odchod práporu na front.

Prvý prápor pod vedením Ludvíka Svobodu absolvoval svoj bojový krst na fronte po boku Sovietskej armády 8. — 12. marca 1943 pri Sokolove. Ne-početná československá jednotka (necelých tisíc bojovníkov) si počínala staťne, mužne a odvážne. Napriek tomu, že prápor bojoval po prvý raz, nezľakol sa presily fašistického vojska a svoje pozície ubránil. Veliteľ práporu Ludvík Svoboda, vtedy plukovník, bol spokojný. Prápor sa prezentoval ako morálne a politicky strelbená, bojaschopná jednotka. Na tom mal prvoradú zásluhu jej veliteľ. Sovietske orgány vysoko ocenili boj československého práporu: osemdesiatsedem príslušníkov vyznamenali radmi a medailami. Bol medzi nimi i padlý veliteľ 1. roty Otakar Jaroš, ktorého ako prvého cudzinca vôbec poctili najvyšším vyznamenaním — Zlatou hviezdu a čestným titulom Hrdina Sovietskeho zväzu. Ludvíkovi Svobodovi udelili Leninnu rad. V moskovskom Kremlu mu ho osobne pripol na hruď predseda Prezidia Najvyššieho sovieta ZSSR Michail Ivanovič Kalinin. Na blahoželania a slová chvály vtedy Ludvík Svoboda so skromnosťou jemu vlastnou povedal: „Chválili ste nás prápor a sovietska vláda ocenila jeho vystúpenie na fronte veľmi vysoko. Škoda len, pán predseda, že nás bolo tak málo. Keby tak bola divízia a tanková, urobili by sme väčší kus práce...“³ A práve o to, aby československé vojenské jednotky v Sovietskom zväze ustavične početne rástli, sa Ludvík Svoboda zo všetkých sôr usiloval.

V lete 1943 sa v Novochopersku formovala 1. československá samostatná brigáda v ZSSR. Ludvík Svoboda opäť stál na čele úsilia všetkých vlas-

¹ Svoboda, L.: *Z Buzuluku do Prahy*. Praha 1963, s. 20.

² Pravda 25. november 1975.

³ Svoboda, L.: c. d., s. 159.

tencov, ktorí sa úprimne usilovali o to, aby brigáda čím skôr vyrástla na ozajstnú bojaschopnú jednotku.

Na čele 1. československej samostatnej brigády v ZSSR Ludvík Svoboda výkročil na dlhú a úspešnú bojovú cestu. V novembri 1943 sa brigáda po boku sovietskych jednotiek podieľala na bojoch za oslobodenie hlavného mesta sovietskej Ukrajiny Kyjeva. Brigáda bojovala chrabro a statočne. Ludvík Svoboda vo svojich spomienkach skromne poznamenal, že rozkaz najvyššieho veliteľa Sovietskej armády vzdáva česť i našej brigáde: Prezidium Najvyššieho sovieta vyznamenáva brigádu a jej veliteľa Suvorovovým radom 2. stupňa a 139 vojakov a dôstojníkov radmi a medailami. Pribudli aj noví držitelia Zlatej hviezdy, hrdinovia Sovietskeho zväzu Antonín Sochor a Richard Tesařík. Takí bojovníci vyrástli pod vedením veliteľa brigády Ludvíka Svobodu. V ďalších týždňoch brigáda bojovala pri Žaškove a Bielej Cerkvi a zúčastnila sa prvej fázy korsuň — ševčenkovskej operácie. Naďalej si počinala veľmi úspešne.

V decembri 1943, keď sa prezident Beneš napokon rozhadol cestovať do Moskvy, kde ministri zahraničných vecí oboch vlád podpísali československo-sovietsku spojeneckú zmluvu, pozvali Ludvíka Svobodu na čele delegácie brigády tiež do Moskvy. Prezident Beneš tu Ludvíkovi Svobodovi osobne oznámil povýšenie na generála. Zdalo sa, že azda prestanú intrígy a neoprávnené výhrady, ale nestalo sa tak; Ludvík Svoboda zostal pre benešovskú buržoáziu aj naďalej trňom v oči. Prekážala im najmä jeho ľavicová orientácia a úprimné priateľstvo k Sovietskemu zväzu, jeho ľudu a jeho armáde.

Na jar a v lete roku 1944 sa na západnej Ukrajine blízko Černovic sformoval 1. československý armádny zbor v ZSSR. Iniciátorom a hlavným strojcom tejto myšlienky a praktického formovania zboru sa opäť stal Ludvík Svoboda. Na báze volynských Čechov sa formovala 3. československá samostatná brigáda v ZSSR, dopĺňala prvú brigádu a ďalšie brigádne jednotky. Začalo sa aj s budovaním 1. československej tankovej brigády v ZSSR. Už od januára 1944 sa v Jefremove formovala a cvičila 2. československá paradesantná brigáda v ZSSR. Tvorili ju prevažne Slováci, ktorí odmietli bojať v bratovražednej vojne proti ZSSR, kam ich zavliekla Tišova klérofašistická vláda. Napokon sa sformoval i 1. československý letectvský stíhací pluk v ZSSR. V Sovietskom zväze sa takto rodila nová československá armáda.

S menom Ludvíka Svobodu zostane večne späť najťažší, obetiplný, ale víťazný boj 1. československého armádneho zboru v ZSSR po boku Sovietskej armády v karpatsko-dukelskej operácii. Rozpútal sa boj o Duklu, bránu našej slobody. Spočiatku Ludvík Svoboda naďalej velil 1. brigáde; bolo to preto, že jeho ustanovenie do funkcie veliteľa zboru londýnska vláda odmietla. Od 10. septembra 1944 však prevzal velenie zboru na rozkaz veliteľa 1. ukrajinského frontu maršala Sovietskeho zväzu Ivana Stepanoviča

Koneva. Stalo sa tak na základe závažných nedostatkov, ktoré sa v riadení činnosti zboru prejavili v prvých dvoch dňoch operácie.

Na čele zboru, na čele mäs vojakov a zároveň medzi nimi ako jeden z nich, Ludvík Svoboda prejavil obdivuhodné veliteľské schopnosti, skutočné vlastenectvo a bezhraničnú osobnú statočnosť. Upevnil sa v ňom pocit úprimného obdivu a lásky k Sovietskemu zväzu, k hlavnému strojcovovi víťazstva nad fašizmom. Svoje životné krédo, hlbokú múdrost' nielen vojenskú, ale aj politickú a štátnickú vyslovil ešte pred začatím bojov o Duklu v zborovom denníku *Za svobodné Československo* (bolo to v ankete Co si odnášime ze SSSR). Napísal vtedy:

„V roku 1939 stratili sme svoju národnú slobodu a štátnu nezávislosť, boli sme zbavení svojich zbraní a armády; jednota našich národov rozbitá; mnohí z nás stratili i vieri vo vlastné sily.

Všetky tieto drahé hodnoty si teraz prinášame zo Sovietskeho zväzu, len ešte skvelejšie, krásnejšie a pevnejšie... Ešte sme za hranicami a už vieme, že nezávislosť nášho štátu bude ako z kremeňa, lebo ju zaručuje Zväz sovietskych socialistických republík. Vraciame sa ozbrojení zbraňami, ktoré premohli najdokonalejšiu vojnovú mašinériu, pred ktorou sa sklonila takmer celá Európa... V Sovietskom zväze, v jeho šľachetnom ľude, v jeho chrabrej Červenej armáde, v jej múdrych vodcoch sme našli všetko, čo sme v roku 1939 stratili a čo sme sem šli hľadať. Sme dnes šťastní, že sme vtedy vedeli, kam máme ísť hľadať.“⁴

V karpatsko-dukelskej operácii, ktorá bola pripravená a uskutočnená ako výraz pomoci Slovenskému národnému povstaniu, sa československý zbor učil od svojich bojových druhov v zbrani — od sovietskych vojakov. Usiloval sa, aby sa plne vyrovnal sovietskym jednotkám a bojoval rovnako majstrovsky. To bol hlavný cieľ Ludvíka Svobodu a jemu sa darilo ciele premieňať na konkrétné bojové činy. Svedčili o tom aj slová veliteľa 1. ukrajinského frontu, maršala Sovietskeho zväzu Ivana Stepanoviča Koneva, ktorý vo svojich spomienkach napísal: „Rozprávajúc o bojovej činnosti 38. armády... nemožno nespomenúť aj to, ako bojoval československý zbor. Od okamihu nástupu Ludvíka Svobodu do funkcie veliteľa zboru bojová činnosť zboru nadobudla organizovaný charakter a spevnilo sa velenie... Sám veliteľ generál Ludvík Svoboda preukazoval podriadeným osobným príkladom ako viesť boj, bol priamo v bojových zostavách prvostredových jednotiek pechoty.“⁵

Osobná statočnosť súdruha Svobodu a jeho pobyt v prvých líniah bojujúcich vojsk dokonca presahovala prípustné hranice. A preto mu maršal Konev v dobrom pripomenal, ako píše, toto: „Jeho odvaha a chrabrosť ma prinútili povedať mu, že nesmie tak často byť v bojových zostavách, že ani

⁴ Za svobodné Československo 21. august 1944.

⁵ Konev, I. S.: *Zapiski komandujošceho frontom 1943 — 1944*. Moskva 1972, s. 317 — 319.

v kritických okamihoch boja nemôže byť radovým automatíkom, lebo je nám drahý a potrebný ako veliteľ zboru.“⁶ Nuž, taký to bol človek, vojak a veliteľ, generál Ludvík Svoboda. Ocenenie z úst vojvodcu typu Ivana Stepanoviča Koneva malo ozaj veľkú váhu.

Keď 6. októbra 1944 1. československý armádny zbor v Dukelskom priesmyku vstúpil na pôdu rodnej vlasti, generál Ludvík Svoboda opäť vysielal slová, ktoré charakterizovali jeho vysoké vlastenectvo a internacionálizmus. Povedal vtedy:

„Sme nekonečne šťastní, že sme sa nepozerali nečinne, kým nás osloboďia iní, ale priložili ruky k dielu! Teraz, keď sme dostali možnosť vybojovať si návrat domov, budeme plňsie vychutnávať dar slobody... Druhý pocit, ktorých nás všetkých ovláda, je vďačnosť. Vďačnosť za všetko, čo pre nás urobil nás najväčší a najmocnejší spojenec, Sovietsky zväz...“⁷

Áno, Ludvík Svoboda na vlastné oči videl, celým srdcom precítil zástoj Sovietskeho zväzu, nevšedný, ale hlboko ľudský heroizmus sovietskeho ľudu v dejinnom zápase proti fašizmu. Vedel, že krajina sovieta je zárukou našej slobody, národnej a štátnej istoty Československa. Bojoval a žil za toto presvedčenie. „Vždy ste boli dôsledným internacionalistom,“ napísal Ludvíkovi Svobodovi súdruh Leonid Il'ič Brežnev v telegrame k osiemdesiatym narodeninám, „a stúpencom nerozborného priateľstva medzi národmi našich krajín, na ktorom máte veľkú a neoceniteľnú zásluhu.“⁸ Áno, Ludvík Svoboda celým svojím životom, bojom a prácou napĺňal gottwaldovské heslo, zrodené v spoločných bojoch sovietskych a československých vojakov na Dukle: So Sovietskym zväzom na večné časy! So Sovietskym zväzom a nikdy inak!

Na čele 1. československého armádneho zboru v ZSSR bol generál Ludvík Svoboda až do začiatku apríla 1945. Počas bojov o oslobodenie Slovenska opäť musel čeliť intrigám benešovskej buržoázie, ktorá chcela zbor zlikvidovať. Vo svojom zápase sa znova opieral o pomoc sovietskych orgánov, o pomoc moskovského vedenia KSČ a Klementa Gottwalda a napokon o pomoc Slovenskej národnej rady v Košiciach, kde vždy našiel podporu. Na návrh moskovského vedenia KSČ sa dňa 4. apríla 1945 stal ministrom národnej obrany prvej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov.

V rokoch 1945 — 1948 súdruh Ludvík Svoboda ako minister národnej obrany s nevyčerpateľným elánom budoval novú armádu. V zápase KSČ s buržoáziou o charakter novej armády významne prispel k tomu, že z toho zápasu výšla víťazne komunistická strana. Vo februári 1948, v rozhodujúcom triednom stretnutí nášho pracujúceho ľudu s buržoáziou, mal osobnú zásluhu na skutočnosti, že sa armáda nepostavila proti ľudu, ale stála po jeho boku.

V päťdesiatych rokoch musel Ludvík Svoboda prekonáť aj osobné príko-

⁶ Konev, I. S.: *Zapiski komandujošceho frontom 1943 — 1944*. Moskva 1972, s. 319.

⁷ Svoboda, L.: *Z Buzuluku do Prahy*. Praha 1963, s. 323.

⁸ Pravda 25. november 1975.

ria. Prekonal ich ako ozajstná osobnosť. Nezatrpkol. Zostal tým, čím bol: vlastencom, internacionalistom a marxistom.

Nie je na nás, aby sme hodnotili zástoj a dielo armádneho generála Ludvíka Svobodu v najvyšších stranických a štátnych funkciách. To už urobili najpovolanejšie orgány. V uznesení ÚV KSČ z 27. mája 1975 sa okrem iného hovorí: „Súdruh Svoboda zasvätil svoj plodný život československému ľudu, socializmu, mieru a pokroku. Jeho láska k vlasti, oddanosť komunistickej strane, vernosť ideám marxizmu-leninizmu a priateľstvo so Sovietskym zväzom sa plne prejavili i v jeho práci ako člena Predsedníctva ÚV KSČ a prezidenta ČSSR, v jeho neúnavnom úsilií o šťastný socialistický rozvoj našej vlasti. Tým sa natrvalo zapísal do dejín našich národov. Za to je a vždy bude našim ľudom milovaný a ctený.”⁹

Armádny generál Ludvík Svoboda bol trojnásobným Hrdinom ČSSR, Hrdinom Sovietskeho zväzu a laureátom medzinárodnej Leninovej ceny Za upevnenie mieru medzi národmi. Na jeho hrudi sa skveli Rad Klementa Gottwalda za budovanie socialistickej vlasti, dva Rady republiky, Rad bieleho leva, Za víťazstvo 1. stupňa, Rad SNP, Rad 25. februára, dva Leninove rady, Rad Suvorova a mnohé ďalšie vyznamenania.

Čest nehynúcej pamiatke armádneho generála Ludvíka Svobodu!

ALEXANDER NIKOLAJEVIČ BALYBERDIN

Spoločne v boji

(Podľa rukopisu autora spracoval Ivan Mindoš)

V Dukelskom múzeu sú iste uložené exponáty a dokumenty pripomínajúce udalosti roku 1944 v Dukelskom priesmyku v Karpatoch.

Mňa ako účastníka bojov o Duklu s nemeckými okupantmi veľmi zaujíma, ako vyzerajú tie miesta, kde sa udiali pamätné historické udalosti, ako žijú ľudia pod Duklou a aké materiály, týkajúce sa činnosti 70. gardovej pešej divízie slávnej Sovietskej armády, múzeum má.

Niekoľko riadkov o sebe. V spomínamej divízii som od marca 1943 bojoval zaradený do 203. pluku ako veliteľ obsluhy minometu v 2. minometnej rote. Bol som účastníkom bitky s fašistickými vojskami pri Orlovsko-Kuršom oblúku, v bojoch som prešiel celú Ukrajinu a zúčastnil som sa oslobodzovania mesta Ľvova.

Pri plnení svojej internacionálnej povinnosti prekročila sovietska armáda koncom júla 1944 západnú hranicu ZSSR a pokračovala v boji proti fašistom. Historickej misie oslobodzovania národov Poľska a Československa sa zúčastnila aj naša divízia.

V prvých augustových dňoch roku 1944 bol náš pluk nasadený do bojov v priestore medzi mestami Brzozów a Krosno.

V pamäti mi utkveli ťažké boje našej divízie v čase od 14. do 18. septembra. Vtedy sme sa nachádzali v obklúčení fašistickými vojskami pri mestečkach Mysow a Worek. Naša divízia sa v tomto čase útokom hlboko vklinila do obranného postavenia protivníka pri Mysowe v Karpatoch.

Ale už nasledujúce ráno sa situácia zmenila a my sme sa ocitli v obklúčení.

V noci sa Nemci dostali do centra našej kruhovej obrany. Naša minometná rota zaujala pozíciu asi tristo metrov od vlastnej pechoty. Veľmi dobre sme počuli hľuk zúrivých fašistických útokov ako aj mohutné hurá našich vojakov, ktorí odrážali nepriateľov. Telefónne spojenie sme nepotrebovali. Keď fašisti začínali útočiť, naši zakričali: „Mínometníci, páľte!“ Snažili sme sa teda minometnou paľbou pomôcť našim pešiakom. No zanedlho sme boli nútení túto paľbu obmedziť, lebo v obklúčení sme nemali možnosť doplniť si zásoby mínu.

V tom čase prevládalo teplé a slnečné počasie a krajina vokol bola po-

⁹ Pravda 28. máj 1975.

rastená listnatým lesom. Vedľa kríkov sme vykopali zákopy pre seba a palbne prie hrady pre mínomety. Vpravo od nášho postavenia na kóte sa terén pozvoľne zvažoval a dolu na úboči bola neveľká dedinka, ktorej názov som si nezapamätať.

Pri mojom zákope sedel telefonista so slúchadlom na uchu. Našej mínometnej rote velil mladý kapitán Andrejev, veliteľmi čiat boli nadporučíci Kuznecov a Molodcov a podporučík Mechonošin. Ako jedna bojová rodina si počívali mínometníci Zakusilo, Šachno, Palageša, Fomin, Suchoverchov a staršina roty Baranov. Baranov bojoval v tejto divízii už od Stalingradu. Na mená všetkých priateľov z týchto ľažkých bojov sa však už neviem rozpamätať.

Vo dne ani v noci neutíchali boje na úseku celej kruhovej obrany divízie. Míňala sa zásoba mína. V noci nikto nedokázal zaspáť. Ak sa niekto aj o to pokúšal, nedarilo sa mu, pretože napäť situácia nás nútilla stále sa zdržiavať v blízkosti mínometu. Na jedlo sme tak isto ani nepomysleli. Gardoví mínometníci boli neustále pripravení na boj. Podchvíľou som sa pýtal telefonistu na vývoj situácie. Telefónne spojenie bolo napojené na pluk. Z telefónnych hovorov telefonista presne všetko vedel a odpovedal, že všade naoko je krajne napäť situácia. Na jednotlivých miestach obrany Nemci zaťačili našich pešiakov.

Aj v našej mínometnej rote sme už mali mŕtvych i ranených. Nepriateľ sústredil zvláštne sily, aby rozdrvil naše jednotky, agitoval vojakov, aby sa dali zajať. Ale zbytočné bolo úsilie fašistov. Sovietskych vojakov nedokázali oklamat — ani jeden vojak sa nedal zajat.

17. septembra sa nepriateľ pokúsil o rozhodujúci útok. Naše jednotky zatlačili na sever od kóty 650 a ešte silnejšie zovrel svoje obklúčenie.

Skupiny vojakov, ktoré sa nachádzali v dedine, boli náhlym vpádom nemeckých tankov prekvapené. Rozprchli sa smerom ku kóte a zastavili sa nedaleko od nás v kríkoch. Ich neočakávaný ústup a miesto, kde sa zastavili, nás prezradili. Nepriateľské tanky prešli dedinou a zamierili k nám na kótu. V ceste im stáli naše dve zamaskované delá, boli však bez streľiva. Tanky ich zneškodnili a pomaly sa škriabali na kopec.

Spýtal som sa telefonistu na ďalší vývin situácie. Odvetil, že na pomoc nám letia Illy. O niekoľko minút sme už počuli hukot motorov našich lietadiel. Prileteli k dedine a začali bombardovať a vzápäť ostreľovať nemecké tanky. Tri tanky začali horieť a hustý čierny dym pomaly stúpal dohora. Ostatné tanky začali ustupovať.

Lietadlá ostreľovali tanky granátmi a z guľometov strieľali na predný okraj nepriateľa. Keď skončili, preleteli ponad nás a odleteli.

Náboje sa míňali. Na jeden mínomet sme mali jednu alebo dve míny. Každý mínometník mal iba po dva granáty. Boli to skutočne posledné zásoby munície.

Len čo lietadlá zmizli za horizontom, tanky sa opäť vydali na kótu. Nastala rozhodujúca chvíľa pre mínometníkov. V našich zákopoch zavládlo tícho. Cez kriaky sme všetci pozerali na približujúce sa tanky.

Na predný násyp som postavil protitankový granát, pripravil som si protipechotné granáty, presvedčil som sa, či je automat pripravený na streľbu a nepriateľské tanky som nespúšťal z očí. Vtom som naľavo od nás zbadal našich pešiakov. Po úporom boji boli prinúteni ustúpiť zo svojich pozícii. Nečakane k nám však pribehla spojka s rozkazom veliteľa praporu, premieštniť sa aj s mínometmi do lesa pod kótou.

17. septembra sme sa pripravovali na obranu na východnom svahu kóty 650. Kedže sa k nám nemohli prebiť naše vojská, aby nám pomohli z obklúčenia, dostali sme z divízie povolenie prebiť sa z obklúčenia sami.

V noci na 18. septembra sa jednotlivé jednotky divízie pripravovali na prieskum. Každý vojak sa snažil zachovať úplne ticho. S mínometom sme mačkalovali veľmi opatrne, aby sme pritom nespôsobili nijaký hluk a rozprášili sme sa iba pošepky. Každému bolo jasné, že úspech našej akcie závisí od momentu prekvapenia, a preto sme robili všetko, aby nepriateľ neuhrádil nás plán.

Nemci bez prestania osvetľovali miesto, na ktorom bolo možné očakávať nás prieskum, a len tak naslepo strieľali z guľometov. Naši vojaci dobre vedeli, že nepriateľ nás zvierá akoby silnou obručou a prieskum bude veľmi ľažký. Pred chystaným útokom sa začali znepokojovali, pretože do rána už veľa nechýbalo a pokúsiť sa prebiť z obklúčenia bolo treba ešte pred úsvitom.

V prednej časti našej kolóny už bolo badať istý pohyb. V tomto prúde vojakov som sa nachádzal aj ja. Len čo sme prešli 15 — 20 krokov, náhle sa nad nami rozsvietila nemecká raketa. Vrhli sme sa okamžite na zem. Raketa so syčaním preletela nad nami, neďaleko od nás spadla a zhasla. Vyskočili sme, pohli sme sa vpred a vytvárali pritom rojnicu.

Pretrhli sme dve obranné línie a v rojnicu výbehlí na hradskú, kde nás začali vítať nejakí vojaci, ktorí boli ešte vyľakaní našim krikom, prudkou streľbou a výbuchmi granátov.

Príslušníci 70. divízie, ktorí unikli z obklúčenia, sa cez miesto prenikuvali jediným mohutným prúdom.

Začínať sa začínať, keď z oboch strán zadunela delostrelecká paľba. Vo výbehu sme ani nevideli, čie delostrelecké granáty preletavajú okolo a vziať výbuchujú.

Ráno 18. septembra 1944 sa teda divízia dostala z obklúčenia.

Počasie sa pokazilo; na nebi sa prevalovali sivé mraky a husto mrholilo. Odpočinok bol celkom krátky, pripravovali sme sa na nový útok. O niekoľko dní sa naša divízia presunula na iné miesto. Zastavili sme sa v lese. Všade naoko bol veľký ruch, autá ťahali za sebou delá a zovšadial k nám doliehal hovor vojakov.

Vtedy sme prvýkrát uvideli československých vojakov, ktorým velil Hrdina Sovietskeho zväzu generál Ludvík Svoboda.

Aké len boli milé a družné vzťahy vojakov dvoch priateľských armád! Vari každý si chcel pohovoriť so svojimi československými priateľmi. Navzájom sme sa nukali tabakom, na tvárách nám žiarili úsmevy, všade vokol

bolo počuť srdečný rozhovor, žarty a úprimný smiech. Atmosféra svedčila o solidarite sovietskych i československých vojakov, o úprimnom priateľstve našich národov. Nech sa toto priateľstvo, upevnené spoločne preliatou krvou v boji proti fašizmu, navždy uchová.

Po sústredení vojsk, techniky, doplnení munície a po prehliadke prvej línie štábnymi dôstojníkmi sme sa pripravovali na nový útok.

Pre mímomety sme v lese na svahu vybrali vhodné miesto a vykopali sme si tam zákopy. Prišli nám vhod i zosunuté a zarastené zákopy z prvej sverovej vojny. Vyčistili sme ich a znova použili.

1. októbra večer sme sa dozvedeli, že útok sa začína skoro ráno. Pripravili sme potrebnú zásobu min a zamierili mímomety. Vojaci dostali rozkaz odpočinúť si. Asi o štvrtej ráno sme už boli všetci pri svojich mímometoch a očakávali začiatok útoku. Okolo piatej bolo počuť salvu gardových mímometov, kaňuši a po nich sa na nebi zjavili záblesky delostreleckých výbuchov. Delostrelecká a mímometná príprava trvala viac ako hodinu.

Susedná hora, na ktorú sme mali zaútočiť, hučala od výbuchov. Ďalekonáre a kamene. Potom sa ohnivá smrť presunula do tylu nepriateľa a zaútočiacimi tankami sa vydala naša pechota.

Hora, na ktorú sme vystúpili, bola rozrýta od výbuchov delostreleckých granátov a min. Ležali tam mŕtvoly fašistov, ktorí tu našli svoju smrť. Na ďalšej kóte nepriateľ kládol úporný odpor. Útok sa zopakoval, až po intenzívnom delostreleckom ostreľovaní nepriateľských pozícii. Po niekoľkohodinovom boji sme 4. alebo 5. októbra vošli do Guty Poľanskej. Nepriateľ sa neustále pokúšal o protiútoky, ale naši vojaci ich úspešne od-

V ťažkých bojoch o Duklu som utrpel zranenie a musel som sa liečiť v nemocnici. Po vyliečení som ďalej bojoval v 1. ukrajinskom fronte, ale už v inej jednotke. V roku 1948 som demobilizoval a vrátil som sa na svoju rodnu Sibír. Tu svojou prácou prispievam k budovaniu komunizmu. Mám tri deti (oženil som sa po vojne v roku 1946). Jeden z mojich synov sa stal obrancom našej vlasti a socialistického spoločenstva.

VÁCLAV ŠIRC

Z deníku protiletadlového dělostřelce

(Deník a vzpomínky účastníků karpatsko-dukelské operace — Josefa Pernička, Václava Štrcka a dalších)

8. září 1944

Dělostřelecká příprava na Krosno, předehra k průlomu přes Karpaty na Slovensko. Trvala téměř dvě hodiny.

V 11.00 hodin vyrážíme do průlomu. Jedeme celou noc. Drobne pří. Cesty k jihu jsou přecpaný vozidly všeho druhu, potahy a vojenskou technikou. Pěšáci postupují přes pole.

Slyšíme nad sebou hluk kroužících letadel. Rozeznáváme v něm motory sovětských kukuruzníků.

* * *

Kukuruzník, malý dvouplošný letoun, poněkud podobný německým Srtochům. Mezi sovětskými vojáky byl velmi oblíbený a populární. Byl používán k průzkumu, kurýrní službě, k odvozu těch raněných, kterým se musela přednostně věnovat starostlivost, a také k náhlým neocenkováným přepadům nepřitele z přízemního letu, při kterém shazoval do nepřátelských postavení odjštěné ruční granáty.

* * *

9. září 1944

Kolem 06.00 hodiny jsme přijeli do polské vsi Machnówky. Zakopali jsme se ve vzdálenosti asi osmiset metrů od nepřítele. Poprvé v životě jsem v mímometné palbě kopal v kamenité půdě zákop. Věděl jsem, že kopu o život. Pot se ze mne lila. Ve chvíli jsem se zakopal. Tady jsem prožil svůj první bojový křest, na který do smrti nezapomenu.

* * *

Protiletadloví dělostřelci zahájili palbu. Po prvních výstřelech jim bylo další střílení zakázáno, aby zbytečně neprozradili svá postavení dřív, než to bude nezbytně nutné. U 2. baterie byli lehce raněni: Bořislav Kadavý,

Václav Šimáček a Mikuláš Lenoch. Těžce raněna byla spojařka Anna Ščurova ze Zakarpatské Ukrajiny.

Po přímém zásahu stodoly v ní shořelo muniční nákladní auto Studebaker. Střelivo postupně explodovalo

* * *

10. září 1944

V 02.00 hodin odjíždime z Machnówky, která stála naši armádu tak daleko. Zabloudili jsme. Málem jsme přejeli přední linii naší obrany a dostali se k nepříteli. Zastavili a vrátili nás naši samopalníci. Měli jsme štěstí, že spustil minometnou palbu na vesnici. Našli jsme správnou cestu a vydali jaký a koní, také trosky rozbitých povožů a zbraní. Setkali jsme se s hrůzami války v jejich plném rozsahu. Nejednoho z nás zamrazil v zádech pocit, že snad i jeho jednou potká podobný osud.

Projeli jsme lesem. Zastavili jsme před Kobylany. Zde jsme poprvé spatřili na vlastní oči, co dovedou způsobit zásahy sovětských gardových minometů kaťuší. Po jejich salvě se celá nepřátelská obrana narázila v jediném plameni.

Bratranc Václav Perníček mi předal dopis z domova, který mu byl doručen omylem.

Přesunuli jsme se do vsi. Na samém okraji jsme se octli v silné dělostřelecké palbě nepřitele. Seskákali jsme z aut a kryli se. Zalehl jsem do strouhy malého potůčku. Byla dost hluboká. Po dně protékalo jen málo vody. Poklekl jsem do vody na kolena a zapřel se lokty do dna. Vedle mne se položili dve naše spojařky. Všichni jsme tak byli poměrně dobře kryti.

Minometný přepad pominul. Odnesl to zraněním jeden z řidičů nákladních aut. Objevil se mezi námi bývalý velitel našeho oddílu, major Július Kostkovič. Zle výčinil našim velitelům: „Kam se cpete s tak vysokou zbraní? S těmihle děly se neukryjete v zákopech! Rozsekají vás tu na nudle! Vraťte se ihned, dokud je ještě čas!“

Nový přepad už nepřišel, neboť salva kaťuší umlčela nepřátelskou baterii. V klidu jsme se vrátili na okraj lesa. Přenocovali jsme na hromadách chvojí, přikrytí pláštěnkami. Noc proběhla v klidu.

* * *

11. září 1944

Probudili jsme se do mlhavého rána. Přijel k nám sovětský Wyllis (džip). Na zadní sedačce ležel mrtvý sovětský plukovník. Při návratu ze vši jej kulka zasáhla do hlavy. Kdož ví, zda kulka zbloudilá, nebo dobré mířená kulka snajpera? Mladý řidič plakal. Velmi litoval svého velitele. Táhli to spolu už dlouhou dobu.

18

Odjíždime přes Kobylany k jihu. Na louce za Kobylany narážíme na mrtvé, fašistické i naše vojáky a koně. Trosky povozů, praporních minometů, rozřázené bedny s minometným střelivem. Obraz hrůzy a zkázy.

Zaujali jsme palebná postavení ve vsi Lenki, severně od výšiny 534 — pověstné kóty smrti. Jsme pod silnou nepřátelskou palbou. Nikdo nemůže vystřít hlavu z krytu. U baterie byl raněn rotmistr Lakatoš. Později odešel na Zakarpatskou Ukrajinu.

Dovědel jsem se, že dva z volkovských občanů, spojaři od 3. praporu Josef Ruta a Vladimír Nový, jsou nezvěstní.

* * *

Předešlé noci byla cestou po hrázi zasažena minometným přepadem praporní minometka 3. praporu. Padl velitel minometky, rodák ze severního Kavkazu, rotmistr Josef Vašek a taky zdravotník Jarda Nájemník. Padl ve chvíli, kdy poskytoval první pomoc rotmistru Vaškovi. Dále zde padli: Josef Lněníček, Mikuláš Savický, Vladimír Čurda, Josef Král, Rostislav Rebli, Josef Pažout...

Josef Ruta a Vladimír Nový, zasypáni a ohlušeni minou v zákopu, se dostali do zajetí. Byli v zajateckém táboře v Lansdorfu ve Slezsku. Ruta v lednu 1945 uprchl ze zajateckého transportu poblíž Nové Paky. Pomoci českých četníků byl umístěn v nemocnici, kde se uzdravil. Uprchl, když měl být vydán Němcům. Žil v ilegalitě a spolupracoval se sovětským zpravodajským výsadkem. Žije dnes v Žatci. Vladimír Nový se vrátil ze zajetí až po válce. Žil v Lipně u Žatce. Předčasně zemřel v roce 1952.

* * *

12. — 14. září 1944

Stále jsme pod silnou minometnou palbou nepřítele — téměř jako pěšáci a protitankoví dělostřelci v první linii.

* * *

15. září 1944

Podporučík Štěpán Falout byl přeložen jinam. Na jeho místo nastoupil dosavadní velitel spojařů u baterie, rotmistr Jaroslav Kos. Denně střílíme po nepřátelských letadlech. Sověti vytáhli do výše observační balón, aby získali přehled o výše položené obraně nepřítele. Balón se stal cílem náletu Messerschmitů. Jeden z nich se nám podařilo sestrelit.

* * *

19

16. září 1944

Četař Ljach byl jmenován velitelem naší čety. Svobodník Jaroslav Beneš po něm převzal funkci velitele pátračů (pozorovatelů).

* * *

17. září 1944

Stáli jsme ještě na místě. Denně střílíme po letadlích. Zatím bez většího úspěchu, pokud nepovažujeme za úspěch jejich zahnání a znemožnění náleitu na naše postavení.

* * *

18. září 1944

Měníme palebná postavení. Zakopáváme se ve vzdálenosti asi pětiset metrů od postavení dosavadních. Jsme stále pod minometnou palbou. Na štěstí to odnesl lehkým zraněním jen svobodník Mikuláš Loskot z Hulče.

* * *

20. září 1944

Naši pěšáci za podpory tanků osvobodili město Duklu. Zatím zůstáváme na místě. Ve dne v noci jsme stále pod minometnou palbou. V noci byl lehce raněn Mikuláš Lenoch.

V 02.00 hodin se přesunujeme do nových postavení v Palacówce.

* * *

Mikuláš Lenoch dnes žije v Kolešovicích u Rakovníka.

* * *

21. září 1944

Jsme v palebných postaveních v Palacówce. Silné nálety nepřátelských letadel. Dnes si troufli bombardovat postavení našich polních děl. Sledoval jsem z pozorovatelny dalekohledem, jak shodily náklad bomb. Každá bomba se zprvu zakýmácela, pak teprv našla svůj směr a padala šikmo dolů kupředu. Podařilo se nám je zahnat. Jsme rádi, že máme tak výtečné zbraně. Připravujeme se k zítřejšímu přesunu.

Boje konečně ustaly. Můžeme se volně pohybovat po celé Palacówce. Domky jsou roztroušeny daleko od sebe. Asi osmset metrů před námi je holý vrchol výšiny. Mezi ním a Palacówkou je les. V minulých dnech se zde tvrdě bojovalo. Naši měli v rukou les, odkud stále útočili na vrchol výšiny obsazený nepřitelem. Sloužil mu jako jedinečná pozorovatelna a klíčové postavení ovládající přístupy k městu Dukla a dále k Dukelskému

20

průsmyku. Výšina mnohokrát přecházela z rukou do rukou, než ji s konečnou platností ovládli naši.

Mnohokrát jsme měli dojem, že se nepřítel skrývá v lese v korunách stromů, odkud po nás střílí. Byl to zvukový klam vyvolaný výbuchy kulek dum-dum při nárazech do kmenů stromů a jejich ozvěnou.

Jedna průbojná kulka při palbě prorazila dřevěnou stěnu domku. Zabil sovětského důstojníka.

* * *

22. září 1944

Přesun do nových palebních postavení na jižním okraji města Dukly. Zakopáváme se na louce poblíž pily.

* * *

23. září 1944

Stojíme na místě, neustále ve střahu a palebné pohotovosti. Tankisté a pěšáci dobyli útokem Hyrowu horu jihozápadně od Dukly.

* * *

Hyrowa hora byla dalším klíčovým postavením po kótě 534. Ze sedmi tanků, které se zúčastnily útoku, tři byly zničeny pancéřovými pěstmi, s kterými se zde naši tankisté setkali poprvé. Hrdina SSSR, nadporučík Richard Tesařík, zde přišel o oko.

O konečném dobytí Hyrowy hory rozhodli pěši samopalníci poručíka Arnošta Steinera, kterým se podařilo lesní roklí proniknout do týlu nepřítele.

* * *

24. září 1944

Kopeme oddílovou pozorovatelnu. K večeru peklo bitvy poněkud utichá. Někteří chlapci toho využili k návštěvě města Dukly. Měl jsem službu na pozorovatelně.

Přes naše hlavy se přesunul děsný rachot. Všichni jsme se kryli. Salva šestihlavňových německých minometů, jakýchsi „Ersatzkatuši“, dopadla do města. Účinky takového přepadu bývají zlé. Nevýrovnaný se však silou přepadu ze sovětských katuší.

Všichni chlapci se z města šťastně vrátili.

* * *

21

25. září 1944

Boje na našem úseku ztichly.

* * *

26. září 1944

Odbočně přišel silný liják. Přenocovali jsme v poškozené chalupě. Aspoň jsme byli pod střechou. Václav Štorek ztratil pláštěnku; asi mu ji někdo ukradl. Stále jsme pod palbou nepřitele, a proto nemůžeme ani vylézt ven z krytu.

* * *

27. září 1944

V noci odjízdíme. K ránu jsme přijeli do polské horské vsi Tylawa. Vesnice je silně zničena předchozími boji. Zaujali jsme postavení na severním okraji vesnice. Zažili jsme nálet přímo na naši baterii. Pohotovou palbou jsme útočící letadla zahnali. Shrozené bomby nás naštěstí přímo nezasáhly. Střepinami byli raněni Slávek Borovský a Feďko.

* * *

28. září 1944

Útok naší pěchoty podporovaný dělostřelectvem a tanky, vedený přes Zyndranowu a Barwinek přímo k československé státní hranici v Dukelském průsmyku, byl nepřitelem odražen. Naši samopalníci však dobyli a udrželi důležitou bezjemenou výšinu.

* * *

1. října 1944

Dnes byli povýšeni do výšších hodností četař Ljach, desátníci Kahanec, Borovský a několik dalších příslušníků naší baterie, mezi nimi Odvárka a Štefl. Rotmistr Jaroslav Kos byl jmenován podporučíkem.

* * *

4. října 1944

V 08.00 hodin začala naše další dělostřelecká příprava na Barwinek, poslední vesnici na polské straně hranic před Dukelským průsmykem. Přes houževnatou obranu nepřitele naši nepostoupili.

* * *

5. října 1944

Odjízdíme do Barwinku. Vedle školy zaujímáme palposty. Setkal jsem

22

se tady s Václavem Naruševičem z Rohozna. Pohostil mě slepičí polévko. Už dávno jsem si tak nepochutnal.

Při minometném přepadu našich postavení jsme měli několik mrtvých a raněných. Padl i můj dobrý přítel Jarda Koráb z Volkova. Celý Barwinek shořel. Ušetřena zůstala jen škola. Ve vsi miny a granáty zasáhly přímo mnoha objektů, jen škole se jaksi vyhnuly. Nakonec prý kluci v tajném úkrytu, do kterého se vcházelo ze sklepa, objevili nepřátelské pátrače s vysílačkou. Stihl jej zasloužený osud...

Mířená palba ustala a zuřivá palba pánubohu do oken nám tolík nevadila.

* * *

Nevím, zda zmínka o nepřátelském pátrači ponechaném v našem týlu je v daném případě pravdivá. Nebyl by to první případ, kdy se našim vojákům podařilo dopadnout a zneškodnit nepřátelské pátrače v našem týlu. Bohužel, většinou se na ně přišlo teprve tehdy, když nám způsobili bolestné ztráty na životech a vojenské technice.

* * *

6. října 1944

Naše čelní jednotky dnes překročily československou státní hranici v Dukelském průsmyku. Konečně!

* * *

Jako první překročila státní hranici průzkumná hlídka četaře Nebiljaka od samopalné roty 2. pěšího praporu.

V ranních hodinách byla osvobozena první slovenská obec pod průsmykem, obec Vyšný Komárnik.

6. říjen vešel do našich dějin jako Den Československé lidové armády.

* * *

7. — 8. října 1944

Stále jsme ještě v Barwinku.

* * *

9. října 1944

Po pěti týdnech krvavých bojů a nesmírného strádání jsme dnes konečně také my překročili československou státní hranici. Jen na malém úseku nás to stálo potoky krve a tisíce životů našich i sovětských vojáků. Taková je cena svobody...

23

Na hranici jsme se zastavili. Velitel oddílů nám popřál mnoho zdraví a úspěchů v dalších bojích při osvobození vlasti. Nařídil předat jeho pozdravy a přání všem dalším přijíždějícím autům. Kdo tento okamžik nezažil, stěží si jej dovede představit. Ten pocit radosti ve chvíli, kdy většina palbu nepřátelských děl a minometů, mnozí vojáci klekali a líbali tento práh rodné země.

Při projíždění Vyšným Komárníkem nás překvapil minometný přepad. Znovu jsme měli několik mrtvých a raněných. Mezi nimi byl svobodník Václav Sova z Volkova. Projeli jsme vesnicí a zaujali palebná postavení mezi lesy na louce u potoka, východně od vesnice.

* * *

10. — 15. října 1944

Zavládlo velmi špatné podzimní počasí s deštěm a mlhou. Kopeme si zemljanky. Vykopal jsem si zemljanku hned vedle pozorovatelny. Malou, kulatou, o průměru asi 1,75 metru a asi 1,20 metru hlubokou. Vchod do ní jsem podkopal do mírného svahu. Na strop jsem položil několik silných kusů dřeva a prken ze spálené chalupy. Zasypal jsem prkna hlínou a přikryl svrchu pláštěnkou. Zamaskoval jsem zemljanku tak, že by ji oko nezkušenějšího pátrače neobjevilo.

Ale smůla! Neustálými dešti půda tak rozmokla, že stačilo vykopat jamku do hloubky třiceti centimetrů a za chvíli už do ní se stran stékaly tenké pramínky vody. Vykopal jsem si v zemljance odvodňovací stružku a uložil nad ní podlážku z prken. Stružka účinně odváděla prosakující vodu a já jsem ležel v suchu.

Jedné noci nás nepřítel začal ostřelovat z těžkých děl. Po každém výbuchu granátu se celá zemljanka otřásala. Dobře, že jsem ji výkopal kulatou; byla pevnější než zemljanka čtyřhranného tvaru. Nikdy jsem nebyl příliš zbožný. V tu chvíli jsem však zkřížil ruce přes prsa a vroucně se modlil, aby Pánbůh ráčil všechny hřichy odpustit. Byl jsem přesvědčen, že je to moje poslední hodinka. Naštěstí, nedošlo k žádnému přímému zásahu do krytu ani do postavení minometů. Některé kryty se po nebezpečné blízkých zásazích částečně sesunuly a byly téměř zasypány hlínou. Ráno jsme je pohotově opravili.

Nachladil jsem se. Z nachlazení jsem dostal silný průjem. Měl jsem v sobě láhev lihu. Začal jsem průjem léčit osvědčeným ukrajinským způsobem: líhem a pepřem. Vydal jsem se k asi dvěstě metrů vzdálené kuchyni pro pepř. Na zpáteční cestě mě zastihl minometný přepad. Zapadl jsem do jámy vykopané jako kryt pro auto. Byla plná vody; mokrý jako hastrman jsem se po přepadu vracel k baterii.

Vysušil jsem promáčený oděv u ohně. Po lihopepřové kúře průjem ustoupil.

Večer jsem ulehhl v zemljance ke spánku. Ucítil jsem, jak mi něco leze po

24

bradě a hryže do spodního rtu. Bez rozmýšlení jsem se ohnal rukou. Hryzání přestalo a já jsem brzy usnul. Ráno jsem sundal pláštěnku se střechy zemljanky, abych ji vysušil. Byla pod ní myš a hnizdo ještě slepých mláďat ...

* * *

15. — 18. října 1944

V souvislosti s fosforečnými granáty propukla „plynová horečka“. Vyfásovali jsme plynové masky. Každý útvar vyslal jednoho schopného vojáka do chemického kurzu ...

Často nás ostřelují z děl a minometů. Pro špatné počasí vládne ve vzduchu klid — letadla vůbec nelétají.

Dostali jsme chut na brambory. Chodili jsme pro dříví do lesa vzdáleného asi dvěstě metrů. Za lesem jsme objevili nepřeorané brambořiště. Nechledě na rozbředlou půdu, nahrabali jsme s Jardou Benešem asi pět kilogramů brambor. „Výprali“ jsme je v potoce a upekli v ohni. To jsme si pochutnali ...

Chodili sme pak na brambory častěji, skoro denně. Jednou se při tom ve výšce nad námi roztrhl záštelný šrapnel. Patrně nás nepřátelští pátrači nějak zpozorovali. Zalehli jsme do starého trychtýře po granátu a následující dělostřelecký přepad šťastně přečkali. Od té doby jsme už chodili na brambory jen za soumraku.

* * *

19. října 1944

Prší a prší. Bláto teče ze stropu zemljanek přímo za krk. Obdržel jsem balík z domova: cukroví, slaninu a hrnek v sádle zalitého vepřového a drůbežího masa. Bylo to pro nás vitané přilepšení k jednotvárné, fadní vojenšské stravě. Dost jsme s tím šetřili, aby nám to vydrželo co nejdéle.

* * *

20. října 1944

Podporučík Kos onemocněl, odešel do polní nemocnice. Funkci velitele baterie po něm převzal ruský Čech ze Sibiře, rotný Petr Hnizdil.

* * *

21. října 1944

Slávek Borovský se po svém zranění vrátil z nemocnice.

* * *

25

22. — 28. října 1944

Probíhají těžké boje, podporované nálety sovětských Iljušinů. Ne a ne prorazit dál... Nepřítel nás zasypává vražednou palbou. Miny kolem jen prší. Granáty z dalekonosných děl přeletávají nad naší baterií a vybuchují daleko v lese.

Náš státní svátek jsme strávili zalezlí v rozblácených krytech.
Václav Štorek byl u příležitosti státního svátku povýšen na svobodníka.

* * *

31. října 1944

Rotný Petr Hnízdil byl jmenován rotmistrem.

Pozorujeme oblohu současně ze dvou pozorovatelen, abychom se v členitém terénu snáz uchránili před nemilým překvapením ze strany německých letadel.

U SPO byl raněn Pepík Martinovský z Volkova.

* * *

Pozorování ze dvou pozorovatelen bylo nutné vzhledem k postavení protileteckého oddílu a dalších minometných baterií v úžlabině mezi zalesněnými kopci. Bylo se nutno vyvarovat možného překvapení nepřátelskými letadly, leticími přízemním letem.

Pepík Martinovský se po vyléčení brzy vrátil ke svému útvaru. Podruhé byl vážněji raněn při průzkumu na okraji Levoče. Dnes žije na Žatecku.

* * *

3. listopadu 1944

Nic se nezměnilo. Sedíme na pozorovatelně s Bohušem Kyjovským. Pozorujeme vzdušný souboj sovětských Jaků s Messerschmitty. Krátké zasyčení a těsně vedle našich nohou se zasekla do země velká rozpálená střepina. Měli jsme dnes štěstí...

* * *

6. listopadu 1944

Funkci velitele baterie převzal podporučík Petr Rajčinec. Večer tichá oslava 27. výročí VŘSR.

* * *

9. listopadu 1944

Z nemocnice se vrátil podporučík Kos a znova převzal funkci velitele baterie. Podporučík Rajčinec byl odvelen jinam.

* * *

10. listopadu 1944

Tomaševský je nezvěstný. Byl to Polák ženatý s volyňskou Českou. Snad zběhl do Polska. Nevím... Cvičení a školení je v plném proudu. Vyšný Komárník je rozbitý, lidí ve vsi je jen málo. Jednotvárná vojenská strava: deně hrách a hrachová polévka.

* * *

11. listopadu 1944

Silná dělostřelecká příprava podporovaná sovětskými kaťušemi a těžkými nálety sovětských Jaků a Lavočkinů. Ne a ne prorazit!

Na okraji Vyšného Komárnika, poblíž silniční křižovatky stojí výstavná budova školy. Silnice směřuje dolů do Nižného Komárnika. Německé minometry jsou zastříleny na silnici a křižovatku. Stačí sebemenší pohyb lidí nebo vozidel, aby ihned zasypali silnici krupobitím min. Sledoval jsem z pozorovatelny dalekohledem nejednu lidskou tragédii. Nejtěžší to měli vozkové. Silnici se nedalo dost dobře jinudy objet. Kolikrát jsem viděl, jak po nechali koně jejich osudu a sami sa snažili skrýt v příkopech. Žel, ne vždycky se jim to podařilo...

O nic líp na tom nebyli naši spojaři. Kolikrát v minometné palbě sotva spojili přerušenou linku, aby ji nový výbuch či střepiny znova přerušily. Co jim zbývalo, než vydát se do palby na poruchovou hlídku znovu? Při tom tuto obtížnou a nebezpečnou službu vykonávala často naše děvčata — vojáčky. Mezi nimi zvláště vynikla Soňa Kelemaníková.

* * *

12. — 24. listopadu 1944

Další naše bezúspěšné pokusy o průlom. K večeru přicházejí velké posily sovětských vojsk. Rozsáhlá louka kolem našich palebných postavení se zaplnila děly a minometry všech ráží. Jedno dělo vedle druhého. Zřejmě příprava k velkému, rozhodujícímu nástupu.

Obdivoval jsem dovednost sovětských dělostřelců při zastřelování na určené cíle. Sledoval jsem soudružský, přímo bratrský vztah mezi sovětskými vojáky a důstojníky. Opravil jsem jednomu sovětskému vojákovi hodinky a on mě pozval k nim do chalupy. Právě obědvali. Byl jsem už po obědě, proto jsem s díky odmítl. Byli tím velmi dotčeni. Ze slušnosti jsem s nimi poobědval ještě jednou.

Po obědě sovětí vojáci hráli a tančili. Jejich velitel, major, postupně tančil se všemi vojáky. Byl jsem tím velmi mile překvapen.

* * *

Tak blízký, lidský a soudružský poměr mezi velitelem a jemu podřízenými vojáky může vzniknout jen na frontě, kde se útvar stáva jednou velkou rodinou. V Sovětské armádě byl vztah podpořen tím, že většina nižšího velitelstvěho sboru vyrostla přímo na frontě z řad mužstva a záložních důstojníků.

* * *

25. listopadu 1944

Dnes jsme vyfasonovali zimní čepice (ušanky) a teplé prádlo. Na všechny se bohužel nedostalo ...

* * *

27. listopadu 1944

Konečně dlohu a pečlivě připravovaný nástup! Vzlétla raketa, po ní za hřměla salva kaťuší a hned nato salva veškerého sovětského i našeho dělostřelectva a minometů. Německé dělostřelectvo odpovídá jen velmi slabě. Zřejmě bylo zasaženo hned prvními salvami.

Konečně se sovětským a našim pěšákům podařilo zdolat poslední nepřátelskou obranu v Karpatech u výšiny Obšar a proniknout dolů k Svidníku a Stropkovu! Kolika obětmi byl však tento úspěch zaplacen ...

* * *

Jako první vstoupila do Stropkova průzkumná četa 5. pěšího praporu pod velením podporučíka Vladimíra Sísla. Vladimír Sísl pocházel z Čechohradu u Melitopolu. Absolvoval, jako mnoho jiných československých vojáků, sovětské pěchotní učiliště v Rjazani. V bojích u Dukly se osvědčil jako úspěšný velitel. Bylo mu tehdy dvacet let. Válku štastně přežil, no osud mu nedopřál život v míru. Následkem frontových útrap onemocněl tuberkulózou. Začátkem roku 1947 zemřel v léčebném ústavu v Tatrách ...

* * *

28. listopadu 1944

V 17.00 hodin máme odjet kupředu za postupující frontu. S námahou vytahujeme protiletectká děla z bláta. Celou noc držíme hlídky. Ja mám hlídku v bunkru u telefonu. Ozval se zvonek telefonu. Zvedl jsem sluchátko a uslyšel hlas podporučíka Rajčince:

„Perníčku, předej službu Benešovi nebo Štorkovi. Z rozkazu velitele odílu vezmi sebou harmoniku. Posílám pro tebe řidiče Petrova. Hlas se na velitelství oddílu.“

Sotva jsem předal službu, už tu byl přidělený sovětský řidič velitele oddílu, seržant Petrov — mohutný, vysoký třicátník s obličejem podobaným od

28

nešťovic. Nasedli jsme do auta Dodge a výjeli. Za chvíli jsem se hlásil na velitelství oddílu, kde byla připravená menší oslava na počest úspěšného překročení Karpat. Velitelé poskytli ze svých zásob vepřové konservy, ruské rybí konservy, víno a vodku. Po přípitcích se sovětskými důstojníky na další společné bojové úspěchy a družbu našich a sovětských vojsk a na památku padlých kamáradů jsem začal hrát a zpívat. Tančili a zpívali všichni.

O půlnoci oslava skončila. Vzal jsem harmoniku a vracel se přes Výšný Komárník k baterii, která dosud stála na svém původním místě. Švagr Josef Langr mi poradil: „Ještě někde v té tmě zabloudíš a spadneš do potoka. Koupel v této roční době není nikterak příjemná. Raději přespí u mě Pojedeš zítra s námi.“

„Budiž!“ pomyslil jsem si, smáčkl harmoniku a začal zpívat. Otevřelo se okno jedné chalupy a v něm se objevil rotný minometky:

„Chlapci, príďte ku mne na chvíľu!“ požádal nás slovensky.

„Nemůžeme, už jsme sbalení k odjezdu ...“

„Veď my tiež. Pôjdeme až ráno ...“ zval nás rotný.

Uvnitř chalupy bylo několik minometčíků. Pohostili nás vodkou a konzervami. Oslava pokračovala na novém místě. Nakonec jsme byli s Langrem tak unaveni, že jsme už dál nemohli. Začal nás přemáhat spánek.

Rotný prohlásil: „Zajtra ráno odchádzame spolu s vami. Vyšpíte sa u nás!“

Ustlal nám na slámě na podlaze. Nesnesli jsme tolík alkoholu. Okamžitě jsme usnuli spánkem spravedlivých.

Náhle jsem se probudil. Nade mnou stál a nemilosrdně se mnou cloumal můj velitel pozorovatelů, Jarda Beneš: „Sakra kluci, vstávejte! Co vám snad přeskočilo, tohle mi provést! Jsme připraveni k odjezdu a vy nikde! Hledáme vás po celé vesnici! Ráno vás oba dva pošlu k reportu!“

Vstali jsme a spolu s Benešem jsme se hlásili u velitele baterie podporučíka Kosa. Vynadal nám a pohrozil reportem. K ránu jsme nasedli na auta a výjeli z Výšného Komárníku.

* * *

29. listopadu 1944

Projíždíme přes Nižný Komárník. Les po obou stranách silnice je skosen minometnou a dělostřeleckou palbou, jako by jej spustošila kosa nějakého pohádkového obra. Snad ani jedna chalupa nezůstala neporušená. Občas nad námi s hvízdem proletí granát z dalekonosného děla a výbuchne daleko v lese za námi. Sedím na autě, hraji na harmoniku a zpívám. Podporučík Kos, ač je mu kolem sedesátky, má velmi rád hudbu a zpěv. Je to veselý, společenský a dobrrosrdčený člověk. Za „koncert“ během cesty nám report prominul.

Projeli jsme přes Krajnou Poljanu až do Ládomírové. Spíme pod stany. Ve dne v noci prší.

29

V deníku baterie se včerejšího dne objevil zápis: „Perníček je nezvěstný“.

* * *

30. listopadu 1944

Stavíme si boudy z plechu z rozbitých střech.

* * *

3. prosince 1944

Přesunujeme se do Vislavé. Devítikilometrová objížďka rozblácenými cestami, neboť most přes Ladomírku je stržen. Stále prší. Projízdíme prvními, válkou nepoškozenými vesnicemi a kolem jednoho velkého německého vojenského hřbitova. Na hrobech les dřevěných křížů. Dobytateli snili o panstvích na Ukrajině a křížích železných, no dočkali se jen březových ...

* * *

4. prosince 1944

Kopeme si ve Vislavě zemljanky. Plískanice, déšť a sníh se střídají s nočními mrazy. Dnes je Barbory, patronky dělostřelců. Vystřelili jsme na její počest do nepřátelských postavení padesát ran. Nepřítel „nadílku“ opětoval. Na šestí pouze pánu bohu do oken.

* * *

5. prosince 1944

Dnes přišel ke mně na návštěvu Ladislav Derfl z Volkova. Přenocoval u nás. V roce 1940 byl se mnou u sovětského vojenského odvodu. Od té doby sloužil v Sovětské armádě a nedávno se mu podařilo přestoupit do Československé armády. Slouží u dělostřeleckého pluku číslo 5.

* * *

V Sovětské armádě sloužilo od roku 1940 — 41 několik set krajanů ze západní Volyně. Mnoho jich v prvních letech války padlo. Některým se podařilo přestoupit do Československé armády, ale většinou bojovali v Sovětské armádě až do konce války.

Podle neúplných seznamů padlých, zahrnujících většinu významnějších českých osad na východní Ukrajině, zahynulo v Sovětské armádě přes sedmset krajanů. Skutečný počet byl mnohem vyšší.

* * *

6. prosince 1944

V 10.00 hodin se vracíme zpět do Ladomírové. Na cestě čekáme několik hodin, než ženisté opraví most přes Ladomírku. Přijeli jsme až večer a zaújímáme palebná postavení na okraji vesnice. Jsme tu obě baterie pohromadě. Hřejeme se u ohně. Kupodivu, že se na nás nesnesly miny, když ve Svidníku jsou ještě Němci. Zřejmě oheň není v dešti a mlze dost dobře vidět.

* * *

7. prosince 1944

Připravujeme se k odjezdu. Rotný Ljach odejel napřed (jako ubytovatel).

* * *

9. prosince 1944

Stále jsme ještě na místě. Odejeli jsme zemljanky opuštěné nepřitelem. Kupodivu, nejsou zaminované. Opravujeme a upravujeme je pro naši potřebu, aby sloužily nám. Ladomírová je v troskách. Nepřítel ji denně zasypává rušivou dělostřeleckou a minometnou palbou. Je zde pěkný, kupodivu nepoškozený pravoslavný kostel. Obyvatelstvo je ukrajinské. Mluví nářečím značně odlišným od volyňské ukrajinskiny, která je velmi blízká ukrajinské spisovné.

* * *

11. prosince 1944

Byli jsme na koncertě naší vojenské hudby, armádního souboru řízeného Vítěm Nejdlym. Začíná se nám zde líbit.

* * *

12. prosince 1944

„Plynová horečka“ pominula. Vracíme plynové masky do skladu. Navštívili nás Sáša Dolejš od kulometky. Přenocoval u nás. Večer se sešlo mnoho kamarádů z Volkova. Popili jsme, zahráli a zazpívali. Vzpomínali jsme na rodiny doma na Volyni i na padlé kamarády. Není jich věru málo ...

* * *

Z Volkova a okolitých menších českých osad (Novin, Podvysoké, Rohnza a Doliny) padlo přes padesát mužů a chlapců ...

* * *

13. prosince 1944

Nenastala žádná změna. Stále jsme ještě v Ladomírové. Znovu cvičíme. Fronta dosud trčí na řece Ondavě.

* * *

14. prosince 1944

Zastřelili jsme koně, kterému střepina granátu přerazila nohu. Hned na to jsme jej podřízli, aby rádně vykrvácel. Někteří kamarádi si vzali po kuse maso a upravují si jej. Nevím proč, příčí se mi jist koňské maso. Zřejmě to bude nezvyk. Raději jsem snědl k večeři kus suchého chleba opečeného na plotně a posypaného cukrem a zapil jej hořkým neslazeným čajem.

* * *

15. prosince 1944

V noci jsme po dlouhé době opět zaznamenali značnou leteckou činnost.

* * *

16. — 17. prosince 1944

Začali nás znova prohánět cvičeními. Je to vojna jako řemen. Pro utužení kázně? Nebo aby se nám z nečinnosti „nezkrátily žily“?

* * *

19. prosince 1944

Dnes byli odveleni do důstojnické školy četař Lazarovič a „Kolouš“ — Mikuláš Maťák.

Silně mrzne. V noci znova značná letecká činnost.

* * *

20. prosince 1944

Dnes přišel k baterii Václav Němec. Byl přidělen k 3. dělu.

* * *

21. prosince 1944

Situace na frontě i ve vzduchu se uklidnila.

* * *

22. — 23. prosince 1944

Stále pozorujeme přelety letadel. Létají tak vysoko, že je nemůžeme identifikovat. Pro každý případ jsme v neustálé palebné pohotovosti. Silně mrzne.

32

* * *

24. prosince 1944

Štědrý večer jsme strávili v zemljankách. Štědrovečerní večeře: dobrá fazolová polévka a maso z vepřové konservy. Velmi teskná nálada.

* * *

25. prosince 1944

Vánoce. První vánoce z domova, pro mnohé už několikáté. Pro všechny první vánoce ve vlasti, či spíše teprv na jejím prahu. Vzpomínáme na domov, na své manželky, děti, rodiče sourozence a na předválečné vánoce v míru, klidu a blahobytu. Věříme, že to jsou naše poslední válečné vánoce.

* * *

26. prosince 1944

Štěpána. Na pozorovatelně nás navštívili kamarádi od baterie.

* * *

27. — 28. prosince 1944

Mrzne a sněží. Zvláště v noci jsou silné mrazy.

* * *

31. prosince 1944

Silvestra. Proběhl stísněně, bez oslav. Dostali jsme několik dopisů z domova.

* * *

1. ledna 1945

Nový rok!

Vzpomínáme na domov, na své milé... Vzpomínáme na padlé kamarády...

Těšíme se, že příští Nový rok 1946 už bude rokem míru, že jej prožijeme v kruhu svých rodin.

* * *

Nový rok 1946 splnil očekávání vojáků jen částečně. Stal se konečně rokem míru. Josef Perniček a většina jeho kamarádů, kteří zůstali v osvobozené vlasti, se setkali se svými manželkami, dětmi, rodiči a sourozenci teprv na jaře 1947, kdy se podle československo-sovětské smlouvy o

vzájemné výměně obyvatelstva uskutečnila hromadná reemigrace krajanů z Volyně. Teprv za dva roky po ukončení války... Byly to pro ně dlouhé, předlouhé dva roky...

* * *

3. ledna 1945

Býli jsme v kině. Setkal jsem se tam s řadou známých a kamarádů. Mezi nimi také s Aničkou Bártovou, spojařkou 1. československého armádního sboru.

* * *

5. ledna 1945

Zásobování je velice špatné. Černý, těžký chléb ve tvaru cihly, z rázového vymilání na některém horském mlýnku-klepáči, bez čisticího zařízení. Je v něm plno osin, celé kusy klásků. Nožem ukrojíš sotva jeden krajiček, na druhý už musíš očistit ostří od nalepených osin. Pekaři si zřejmě občas přilepšují rostlinným olejem. Místo něho někdy namažou šablony olejem minerálním. Kůrka pak není k jídlu...

K snídani máme čaj zapálený ze starého červeného chmele, vyšťáraného v bühlí kterém pivovaru, cukr a chléb. K obědu fazolovou polévku a hrachovou kaši. K večeři zase obráceně, hrachovovou polévku a fazolovou kaši. V polévce sem tam plave kousek zapáchajícího sušeného skopového, dle jiné verze prý sobího masa. V místě nelze sehnat nic k jídlu. Ve vydrancované Ladomírové obyvatelé sami nic nemají. Téměř hladovíme.

* * *

Bylo to nejkritičtější období v zásobování 1. československého armádního sboru. Z Volyně to už bylo příliš daleko a vojenský přisun při válce rozvrácené železniční dopravě a nesjízdných silnicích významný. Přednost mala výzbroj a střelivo. K tomu ještě většina československých nákladních aut byla nasazena k dopravě dělostřelectva a munice k připravované ofenzívě Sovětské armády u Jasla.

* * *

8. ledna 1945

Inspekční návštěva sovětských důstojníků. Náš protiletadlový oddíl při ní obstál na výbornou. Silně sněží.

* * *

9. ledna 1945

Macek byl odvelen ke kuchyni a Sáša Dolejš k velkorážným protileteckým kulometům.

34

* * *

10. — 13. ledna 1945

Stále jsme na místě a nic neděláme. Každý den máme vlastně svátek. Chybí k němu jen sváteční nálada a sváteční jídlo. Vyslechli jsme přednášku sovětského podplukovníka o mezinárodní situaci.

* * *

16. ledna 1945

Fasovali jsme další zimní výstroj: vatované kalhoty, ušanky a rukavice. Sice pozdě, ale přece... Mikuláš Šutera byl odvelen k hospodářské správě. Bojoval už od Sokolova, zřejmě to tedy bylo ze zdravotních důvodů.

Kluci byli na návštěvě u podporučíka Josefa Zomra, proviantního důstojníka 3. pěšího praporu. Dali se u něho fotografovat.

* * *

Josef Zomr pocházel z Volkova. Byl náruživým fotografem. Dochávalo se po něm mnoho frontových snímků, především od protiletadlového oddílu, u kterého sloužilo mnoho volkovských, a od 3. praporu.

Válka mu taky zničila zdraví. Zemřel na Žatecku v roce 1952.

* * *

17. ledna 1945

Téměř všechno naše polní dělostřelectvo opustilo svá postavení na Ondavě. Odjelo zpět do Polska. Patrně se tam chystá nějaká větší sovětská ofenzíva.

* * *

Dělostřelectvo a tanky odjely z postavení na Ondavě hned po vánočích. Na místě zůstala jen praporní protitanková 45 mm děla a jeden minometný oddíl.

Perníček odhadl správně, že se připravuje velká ofenzíva. Nemohl ještě vědět, že 15. ledna započala ofenzíva u Jasla, na které se úspěšně podílelo československé dělostřelectvo i tanky.

* * *

18. ledna 1945

Přesunuli jsme se na druhý okraj Ladomírové, přímo do přední linie naší obrany, abychom nahradili stažené dělostřelce. Silná vánice. Spíme

venku na sněhu. Jsme úplně prokřehlí. Celou noc hlídkujeme, protože nesmíme založit oheň. Čert aby věřil nepříteli ...

* * *

20. ledna 1945

V 16.00 hodin jsme dojeli do vsi Cigla. Pohledem na obydlenou, bohatou, válkou nezničenou obec jsme pookráli na duchu. Velmi se nám zde líbí. Vesničané nás mile přivítali a pohostili. Po delší době zase spíme v teple, pod střechou. Co lepšího si můžeme přát?

* * *

21. ledna 1945

Projeli jsme Bardějovem, Zborovem, Prešovem a Pušovcemi. Zastavili jsme se až v Župčanech. Kolem nás postupují nekonečné proudy sovětských vojsk. Pásovými traktory Stalinec táhnou těžká 152 mm děla na samostatných pásových podvozcích. Pásy prokluzují na zamrzlém asfaltu. Vojáci pod ně házejí kusy železa.

* * *

23. ledna 1945

Další přesun. Projeli jsme skrze Bartovce — Henrychovce. V 17.00 hodin jsme zaujali výčkávací postavení na západním okraji Henrychovců. Po krátkém odpočinku další postup. Projízdíme zachovalými, válkou nezpustošenými vesnicemi. Hodnotíme výstavné budovy škol, jaké bylo na Volyni možno vidět jen ve městech. Vynahrazujeme si předchozí půst v Lodomírové. Masa máme dostatek. Oproti předchozím bojům v Karpatech je to učiněný blahoabyt.

Auta za námi dovezla střelivo.

* * *

25. — 27. ledna 1945

Ručními granáty jsme v potoce ulovili několik pstruhů. Pstruzi ohlušení výbuchem plavalí ve vodě bříšky vzhůru, takže jsme je snadno schytali. Znamenitě jsme si na nich pochutnali ...

* * *

28. ledna 1945

V 10.00 hodin odjízdíme. Ve 14.30 hodin jsme dojeli do Kolčova. Máme se dobré a doopravdy nám nic nechybí. Frickové stále ustupují. Při ústupu

36

už nestačí vesnice zničit. Činnost jejich Luftwaffe ztrácí na intenzitě. Pozorovatelé však jsou stále ve středu.

* * *

29. ledna 1945

V 19.00 hodin jsme dojeli do Liptovského Hrádku. Všude bylo jako po výmření. Zastavili jsme se a vyčkávali další rozkazy. Zašel jsem do jedné přepychové restaurace. Všechno bylo zničeno a zpřeházeno, leželo to tam v žalostném nepořádku. V jedné místnosti jsem objevil nepoškozené piano. Chvíli jsem si na něm zahrál.

Potkali jsme oddíl slovenských partyzánů. Byly mezi nimi i ženy. Před večerem jsme se vrátili k Liptovskému Petru. Zaujali jsme palebná postavení mezi seníky. Tady jsme se taky ubytovali.

Na frontě vzdálené od nás několik kilometrů zuří silná dělostřelecká palba.

* * *

1. února 1945

Počasí se zlepšuje, což znamená intensivní leteckou činnost. Pozorovatelé jsou ustavičně ve středu, baterie v neustálé palebné pohotovosti.

* * *

2. února 1945

Po celý den vládne pěkné slunné počasí, ale ve stínu pořádně mrzne. Je velmi dobrá dohlednost a viditelnost. Vidíme Vysoké Tatry, mezi nimi imposantní Kriváň. Zaměřuji dálkoměrem na vrchol jeho štítu — vzdušnou čarou je to osm kilometrů.

Krajina není zpustošená válkou. Možno zde sehnat dostatek jídla, co je velice důležité.

* * *

3. — 4. února 1945

Fronta se zastavila před Liptovským Mikulášem.

Jako pozorovatelé se zúčastňujeme odborného školení, které vede rotmistr Leonid Somol.

Přijel k nám na návštěvu Vláďa Kraus z Křemence. Je osobním šoférem jednoho z našich generálů.

* * *

5. února 1945

Naše pěchota výrazila po dělostřelecké přípravě do útoku. Byla odražena.

37

na soustředěnou palbou z děl a minometů. Proto se stáhla do výchozích postavení.

Vláďa Derfl si k nám přišel pro balíček od matky. Znovu nás navštívil Vláďa Kraus.

K večeru jsme jeli do Liptovského Hrádku pro víno. Vinné sklepy byly v zoufalém nepořádku — sudy byly prostříleny a my jsme se brodili po kolena ve víně.

* * *

6. února 1945

Velitel baterie podporučík Kos byl odvelen. Na jeho místo znova přišel poručík Petr Rajčinec. Ukázal se být dobrým, schopným velitelem.

* * *

8. února 1945

Za boje u Dukly jsem dnes obdržel medaili Za chrabrost. Spolu se mnou ji obdrželi Slávek Borovský, Ivan Kelemaník a ještě několik dalších. Pořádně jsme to oslavili.

* * *

9. února 1945

Přijel pro mě řidič velitele oddílu Petrov s rozkazem, abych sebou vzal harmoniku a ihned s ním odjel do Liptovského Hrádku. Přijeli jsme na velitelství oddílu. Kromě našich velitelů tam byli sovětí důstojníci vysších hodností a dělostřelci od gardových minometů (kaťuší). Posadili mě ke stolu v rohu místnosti. Na stolku se objevilo víno, vodka a zákusky.
„Pokušaj! Popij! Ty nam sigraješ do tanca!“

Měl jsem se jako doma o posvícení. Pojedl a popil jsem podle chuti a smáčkl měchy harmoniky. Střídavě jsem hrál valčíky, polky, tanga. Důstojníci tančili s děvčaty. Bylo tam několik místních civilních děvčat, několik sovětských spojařek a několik děvčat z našeho protiletectkového oddílu.

Kolem půlnoci jsem na chvíli přestal hrát. Sovětský plukovník, velitel oddílu kaťuší, poslal svého příkazníka pro další jídlo a pití pro mě. Ne měl jsem hlad, on mě však vytrvale nutil do jídla a pití. Jedl jsem tedy a pil, abych jej neurazil. Pak jsem znova hrál. Zábava trvala až do rána.

K ránu mě Petrov odvezl zpět k naší baterii. Vystoupil jsem z auta. Měl jsem v hlavě. Oblečen jsem ulehhl na své lože v seníku a vleže začal hrát. Všichni mi nadávali, že je ruším ze spánku, především ženy, Kurinová a Myšková. No já na to nedbal a jen jsem hrál a hrál ...

* * *

10. února 1945

Kamarádi jsou na pozorovatelně ve středu. Měl jsem dopoledne volno

38

a odpoledne jsem je vystřídal. Ve velké výšce se objevila nepřátelská letadla. Zahájili jsme palbu a zahnali je.

* * *

Tady končí dochovaný deníček Josefa Perníčka. Nezbývá tedy nic jiného, než rekonstruovat chybějící závěr deníčků podle úryvku z deníčku jeho kamaráda Václava Štokra a podle vzpomínek tehdejších příslušníků protiletectkového oddílu, neboť boje o Liptovský Mikuláš a v Okoličném jim připravily nejtvrzdiší zkoušku, jakou kdy během války prošli. Zkoušku, ve které čestně obstáli.

Po nezdářených pokusech o dobytí Liptovského Mikuláše 1. československý armádní sbor přešel dne 14. února 1945 do obrany. Pro protiletadlovce to sice znamená neustálou pohotovost proti přepadu nepřátelského letectva, zároveň však ve srovnání s předáky relativní bezpečí, klid a odpocinek v blízkém frontovém týlu.

Dramatické zážitky protiletadlových v bojích o Liptovský Mikuláš jsou částečně zachyceny v úryvku z deníčku Václava Štokra v záznamech od 2. do 14. března 1945 a doplněny vzpomínkami dalších protiletadlových.

* * *

2. března 1945

Zima proniká až do kostí, celé tělo zebe. K večeru jsme s děly přijeli do Liptovského Ondřeje. Měli jsme dojet až do Veterné Poruby. Pro těžký, nesjízdný terén se nám to nepodařilo. Několik Maďarů se vzdalo našim.

Spíme ve velké místnosti na zemi, namačkáni přitom jeden na druhém. Jsem nevyspalý, nemohu však jaksi usnout.

* * *

U Liptovského Mikuláše, stejně jako u Dukly, Maďaři bojovali s nechutí, pouze z donucení. Věděli, že bojují za ztracenou věc a proti vlastním zájmům. Při první příležitosti se rádi vzdávali do zajetí.

* * *

3. března 1945

Brzy ráno začala naše dělostřelecká příprava. Útok 1. čs. brigády po počátečním úspěchu uvízl v Bobrovci. Také útok 3. čs. brigády na úseku Žiar — Jalovec byl odražen. Jen 24. sovětská divize generála Prochorova dosáhla většího úspěchu, když dobyla část Liptovského Mikuláše.

S Perníčkem a Jardou Benešem jsme se ubýtovali v jednom domě. Spíme pohodlně na zemi v teple. Hospodyně nám uvařila bílou kávu. Probudilo to u nás vzpomínky na domov. Odpoledne si doplňují záznamy v deníčku.

39

* * *

4. března 1945

Odpočíváme. Ubytovali jsme se ve vytopené kuchyni. Čisté vyprané prádlo a usušený oděv v nás vzbuduje příjemný pocit pohodlí a klidu. Hospodyně nám nabídla placky a bílou kávu.

Hospodyně má v kuchyni čisto a pořádek, vše je na svém místě. Může jí být 40 — 50 let. Je doma sama, skoro ani nepromluví. Kdepak asi jsou její nejbližší? Neodešli jako gardisté s Němci? Nechceme se jí na to ptát.

Odpoledne jsem se šel s Jardou Benešem podívat po okolí. V rokli za vesnicí jsme objevili dva padlé Němce. Vypadali, jako když spí. Jeden měl v náprsní kapsě rodinné fotografie. Z jedné se na nás dívá mrtvý s manželkou a dvěma kluky. Všichni se šťastně usmívají. Čím asi byl v civilu? Doma se jistě těší na jeho návrat, kterého se už nikdy nedočkají... Je nám z toho nanic...

Proč však šli do cizích zemí se zbraní v ruce?

Pochopí jeho kluci nesmyslnost zločinné války, vyvolané šíleným führerem a vysvodí z ní pro sebe důsledky, nebo v nich vyroste touha po odvetě?

Nepříteli se dnes znova podařilo dobýt dominující výšinu Nicovo.

* * *

5. března 1945

Jedeme s baterií do přední linie. Mám dnes nějaké neblahé tušení. Neřad bych zemřel, aniž bych kdy ještě spatřil matku, mladšího brášku a ostatní mi blízké.

V husté sněhové vánici jsme dojeli za Okoličné. Dostali jsme se s děly na pole mezi vrby. Jako na povel přestalo náhle sněžit. V okamžiku jsme se dostali do přímé dělostřelecké palby nepřítele. Jasné vidíme záblesky výstrelů, které nám vzápětí přinášejí smrt a zranění. Vladimír Stříbrný z Podvysoké, kterému jsme pro jeho dobrotu říkali tátá, byl zasažen velkou střepinou do klína. Řidič našeho nákladního Studebaeckeru byl zabit. Raněn byl taky můj otec. Rozběhlí jsme se na všechny strany, abychom opodál zlehli do nerovného terénu. Nemohli jsme palbu hned opětovat.

Stříbrný mi zemřel v náručí. Jeho poslední slova byla: „Výřid' mé manželce, že jsem ji měl...“ Slovo „rát“ už nedořekl.

Zaujali jsme palebná postavení po 2. baterii za Okoličným. Na jedné straně Váh, za ním Němci. Na druhé straně minové pole, nad ním zalesněná výšina 748 Háje, odkud nás Němci vidí jako na dlani. Před námi jsou sovětské a naše jednotky pevně vklíněné do Liptovského Mikuláše.

* * *

V tomto dni nepřítel provedl šest ztečí na výšinu Háje. Při šesté jí dobyl. Tim ohrozil postavení sovětských a našich vojsk v Liptovském Mikuláši,

40

kde se octly v nebezpečí odříznutí a obklíčení.

2. protiletadlová baterie pod velením podporučíka Leonida Somola byla dána k dispozici 24. sovětské divizi generála Prochorova a přemístěna do Liptovského Mikuláše. Dělo dělovoda Markoviče zaujalo palebné postavení u nádraží, druhé dělo dělovoda Mykyty u mostu přes Váh. Další dvě děla byla umístěna ve městě, blíže k Okoličnému.

Všechny ženy byly od baterie odveleny k 1. baterii poručíka Rajčince do Okoličného a vystřídány muži od 1. baterie. V Liptovském Mikuláši zůstaly jen tři: K. Mykytová, Soňa Pavlišincová a Soňa Kelemaníková.

* * *

6. března 1945

Nepřítel podniká jeden útok za druhým. Střílíme po fašistické pěchotě — nalevo přes Váh a napravo do lesa na jižní svah výšiny Háje. Naše přímá palba je velmi účinná. Vždycky se nám daří rozprášit pěchotu dřív, než se stačí přiblížit na ztečnou vzdálenost.

* * *

Také přímá palba protiletadlových děl je účinná; jednak je to pro její rychlosť, jednak svítici náboje přesně ukazují zásahy.

* * *

7. — 9. března 1945

Naše a sovětská pěchota sa znova snaží dobýt výšiny Háje a Nicovo. Podporujeme ji přímou palbou. Zvlášť se činí ženské obsluhy děl. Přesto byly naše útoky odraženy.

Nepřítel nás stále zasypává dělostřeleckou a minometnou palbou. Díky dobré viditelnosti přesně pozorujeme přesuny a pohyby fašistických pěšáků. Každou chvíli je překvapíme dělostřeleckým přepadem. Nepřítel nám hned oplácí. Ve dne v noci jsme ve stálém střelu a pohotovosti. Jsme promáčení, promrzlí a téměř padáme únavou.

Němci namontovali do přední linie amplióny. Pokoušejí se nás agitovat. Nevíme, zda tato propaganda má mezi našimi nováčky nějaký úspěch. U nás protiletadlových to mají zbytečné: poznali jsme jejich pravou tvář na Volyni. Známe je velmi dobře...

* * *

8. března naše pěchota odrazila tři zteče nepřitele, a 9. března další útok 1. čs. brigády na Háje a Nicovo ztroskotal v důsledku silné palby nepřítele. Následkem toho velitel 18. armády nařídil zastavení dalších útoků na Liptovský Mikuláš, přeskupení sil a dočasný přechod do obrany.

1. čs. brigáda měla vystřídat 24. sovětskou divizi v Liptovském Mikuláši.

41

* * *

10. března 1945

Dnes slyšíme silnou palbu naší 2. protiletadlové baterie v Liptovském Mikuláši. Němci podnikli silný útok a dobyli část města. Ve městě padl můj kamarád a spolužák, s kterým jsem sedával v jedné lavici, pozorovatel u 2. baterie, Bohumil Kyjevský. 2. baterie ztratila dvě děla.

Po tvrdých bojích byli Němci z města částečně vytlačeni. V noci jedeme s nákladním autem do města pro děla, která tam opustila 2. baterie. V dešti, promočení až na kůži, jsme přijeli do města. Kolem dokola vybuchují miny a granáty a ozývá se palba z pěchotních zbraní. Z oken se s třeskem sype sklo. Bližíme se k nádraží. V jedné ulici vidíme, jak naši dělostřelci připravují k příme palbě 76 mm protitankový kanón.

Od nádraží slyšíme palbu z protiletadlového děla. Poznali jsme, že Němci stříleli z našeho ukořistěného děla do postavení našich vojáků. Přiblížili jsme se k nádraží. Auto s dvěma vojáky jsme odstavili v sousední ulici. Vyslaný průzkum se cestou setkal s obsluhou těžkého sovětského kulometu, kterou jsme požádali o pomoc. Přiblížili jsme se k dělu zezadu. Dlouhá dávka z kulometu výřídila celou obsluhu, neunikl nám ani jeden. Dělo jsme pak zavěsili za auto. Druhé opuštěné dělo jsme již odvést nemohli, protože nepřítel odmontoval kola...

Pod neustálou palbou jsme se šťastně vrátili do Okoličného.

* * *

Během noci z 9. na 10. března jednotky sboru střídaly 24. sovětskou divizi v Liptovském Mikuláši. Nepřítel zjistil střídání — patrně byl o něm předem informován místními gardisty. Během střídání zahájil útok podporovaný dělostřeleckou a minometnou palbou. Některé sovětské jednotky opustily svá obranná postavení dřív, než naši převzali jejich úsek. Vznikl zmatek, podporovaný skupinkami záškodníků skrývajících se v domech hlinkovců. Z těchto domů stříleli našim a sovětským vojákům do zad.

Od Palúdzky a Vrbice vyrazila do útoku fašistická pěchota, která pod ochranou noční tmy překročila Váh. Došlo k prudkým pouličním bojům. Protiletadlovci zůstali bez podpory pěchoty, tvář v tvář fašistickým pěšákům, kteří dobyli sovětskou protitankovou baterii před nimi. Děla na nádraží a u mostu střílela přímou palbou do rojnic fašistické pěchoty. Ta se však bez ohledu na ztráty hrnula jako lavina. Za dané situace dělostřelci s děly ustoupit nemohli. Stříleli do poslední chvíle. Když už dvě děla zmlkla, chopili se pušek a samopalů odhozených prchajícími nováčky-pěšáky. Stačeně si probili cestu zpět k dvěma dalším dělům baterie ve městě. Sovětí zdravotníci při ústupu od mostu zachránili raněného protiletadlovce, volkovského občana Bohumila Kliperu. U děla na nádraží přišel o ruku dělostřelec Marek.

Ustoupivší dělostřelci posílili obranu zbývajících dvou děl, která se rov-

42

něž octla tvář v tvář nepřátelské pěchotě. Vytrvali a přímou palbou odrazili několik nepřátelských útoků. Vydatně jim při tom pomohla obsluha těžkého sovětského kulometu Maxim. Bránili jedinou ústupovou cestu z Liptovského Mikuláše. Docházelo jim však již střelivo. Nákladní auta se střelivem se k nim dostat nemohla, neboť se už bojovalo v ulicích města. Řidič Studebæckeru Josef Křesina byl raněn střepinou miny do hlavy. Velitel baterie podporučík Leonid Somol použil ustoupivší dělostřelce a část ustupujících pěšáků k donášení střeliva z nákladních aut, která uvízla na okraji města. V palbě donášeli přes dvory a zahrady bedny a granáty k dělům, místy je taky přetahovali lany. Pot z nich jen lila. Vždyť na přísnu střeliva závisely stovky, snad tisice životů našich i sovětských vojáků, včetně dělostřelců samotných...

Děla pánila ránu za ránu. Každý páty světelny náboj umožňoval kontrolu přesnosti zásahů. Viděli jsme jak po jejich zásazích fašisté vyletuji do vzdachu. Hlavně děl sa rozžavily do červena tak, že u jednoho děla se zavářil závěr a v druhém vybuchl náboj v rozžhavené nábojové komoře. Několik dělostřelců, většinou občanů Volkova (mezi nimi Budka a Slávek Jirkovský) bylo raněno.

Odpor protiletadlových děl ustal. Dělostřelci zaujali obranu jako pěšáci. Drželi svůj úsek, dokud nebyli na přímý rozkaz náčelníka štábů sboru Bohumíra Lomského odvoláni do Liptovského Hrádku, kde pak dostali děla nová. Odjeli z Liptovského Mikuláše na dvou muničných Studebæckerech. Jeden z žijících protiletadlových Bořislav Kadavý na tyto dny vzpomíná: „Spolu s dalším pátráčem Bohumilem Kyjevským jsme v době bojů v Liptovském Mikuláši byli velitelem 2. baterie podporučíkem Leonidem Somolem přiděleni jako spojky mezi baterií a velitelstvím 24. sovětské divize. Vzhledem k charakteru pouličních bojů ve městě se nepodařilo trvale udržet telefonní spojení. Všechna hlášení od baterie na velitelství divize a odtud rozkazy zpět k baterii jsme využívali pěšky. Dokázali jsme udržet plynulé spojení a spolupráci baterie se sovětskou pěchotou po několika dnech. Velitel 24. divize generál Prochorov navrhl podporučíka Leonida Somola a nás oba na vyznamenání řádem Rudé hvězdy. Bohumil Kyjevský se jej nedožil. Padl na cestě k dělu. Ani já ani podporučík Somol jsme se rovněž nikdy nedočkali. Nevím, zda návrh prošel...“

* * *

Otec Bohumila Kyjevského rovněž sloužil u protiletadlové baterie. Byl to dobrák, který nedovedl ublížit ani kuřeti, natož pak člověku. Smrti jediného syna se změnil k nepoznání. Stal se tvrdým, zarputilým. Běda fašistovi, který se mu dostal do rukou...

* * *

Jedné noci jsem spatřil ve městě osvětlená okna v prvním poschodi.

43

Bylo odtud slyšet taneční hudbu. Zjistili jsme, že tam Němci tančí, a tak oslavují svůj „vítězný“ návrat do města. Poslali jsme jim dávku pěti tříštivých granátů přímo do okna. S dělem jsme se obezřetně ihned stáhli za roh, do sousední ulice. Vzápětí následovala palba ze šestihlavňových minometů přímo tam, odkud jsme těsně předtím dávku vystřelili. Výbuchy strhli střechu ze sousedního domu.

Ústup dělostřelců z Liptovského Mikuláše se zdařil jen díky notné dávce štěstí. Oba řidiči nákladních aut byli raněni a na jejich místa zasedli za vojáky bez řidičského oprávnění, kteří sice absolvovali řidičský kurs, ale neobstáli při zkouškách. Měli jsme při této jízdě noční tmou, osvětlovanou pouze výbuchy granátů a požáry, jenom malou dušičku. Nakonec to štěstně dopadlo.

* * *

11. března 1945

Němci útočící zleva pronikli přes Váh, dobyli Vrbici a postupují k Okoličnému. Zprava se hrnou směrem z výšiny Háje a přilehlých svahů. Snaží se dobýt Okoličné a obklíčit naše předsunuté jednotky v Liptovském Mikuláši. Vypadá to teď podobně jako v Machnówce. Pěchota, složená většinou z neostřílených nováčků, kteří se poprvé octli tváří v tvář útočícímu nepříteli, zmateně ustupuje. Celá těla boje doléha na dělostřelce. Střílíme nahoru na Háje.

Při prvním setmění odtahujeme s Jardou Benešem raněné na ošetřovnu. Pokládáme je na pláštěnku a táhneme je po sněhu. I když šlo o život, nepodlehli jsme panice. Zažili jsme už horší chvíle.

Nakonec nám zbylo jen jedno bojeschopné dělo. Nepřetržitě pálí po nepříteli. Hlaveň děla je rozžhavená do červena. Nikdo však nedbá nebezpečí, že může dojít k výbuchu náboje v nábojové komoře.

Jestliže to přežiji, pak se po válce přijedu podívat do lesa na Háje, kam jsme dnes vystříleli tolík nábojů.

* * *

1. baterie v Okoličném prožila neméně dramatické chvíle než 2. batérie v Liptovském Mikuláši. Z výšiny Háje se valila dolu lavina pěšáků Volkssturmu a výrostků z divize Hitlerjugend, podporovaná dělostřeleckou a minometnou palbou. Dobytí Okoličného se snažili odříznout a obklíčit naše jednotky bojující v Liptovském Mikuláši.

Byl to psychologický útok. Šli do něho opili a hlasitě přitom hulákali. Přiblížili se k dělům na 150 — 200 metrů. Naše pěchota, složená většinou z nezkušených nováčků, ustupovala dolů k dělům. Od města se hrnuly prudy ustupujících vojáků. Zdálo se, že propuknoucí paniku už nic nezastaví.

Protiletadlová děla zahájila přímou palbu do útočících rojnic. K ní se účinně připojila baterie 76 mm protitankových kanónů podporučíka Josefa

Lišky a další baterie. Ozvaly se 45 mm protitankové kanóny pěšich rot. U jednoho z nich, postaveného ve stodole přímo proti městu, se činil spolu s jeho dělovodem chemický poddůstojník 3. praporu Saša Vyhálek z Buderáže. Při ústupu z města u kanónu zůstal jen jeho dělovod Regej. Ostatní členové obsluhy kanón opustili a prchali do pomyslného bezpečí. Vyhálek, původně minometčík, převzal funkci podavače a nabíječe a dělovod Regej funkci mířiče a střelce.

Přes veškerou hrázdu obsluhy zbývajících tří protileteckých děl setrvaly na svých místech. Rozvážně pálivy po nepříteli. Díky podpoře ostatního dělostřelectva se podařilo nepřátelský útok odrazit, byť i za cenu dalších dvou vyrazených děl a mnoha padlých a raněných. Výšina Háje, s které postupovala nepřátelská pěchota, byla v jednom ohni, v moři dýmu a výbuchů. Učiněné peklo.

Ústupová cesta z Liptovského Mikuláše zůstala otevřena. Ústup se zastavil v Okoličném, Liptovský Mikuláš však byl ztracen.

Po těchto bojích byla 2. protiletecká baterie reorganizována. Po návratu části obsluh od 2. baterie k 1. a po ztrátách v boji zůstala bojeschopná sotva polovina dělostřelců. Stačili z nich sestavit obsluhy pouze pro dvě děla ...

Přímý zásah do postavení prvního protileteckého děla v Okoličném zřejmě nebyl náhodný. Dle nepotvrzené fámy naši vojáci prý dopadli v domě na kopci na okraji Okoličného fašistického pátrače s vysílačkou. Řídil palbu do našich postavení.

Jedny vchodové dveře domu byly skoro až nahoru zarovnány cihlami. Vojáci rozebirali cihly, aby si s nimi zpevnili zákopy a kryty. Zaregistrovali tam nějaký podezřelý pohyb. Vpadli proto do domu druhým vchodem. Mezi dvojitými dveřmi našli ukrytého pátrače s vysílačkou.

Marně pak sháněli obyvatele domu. Jako by se po nich slehla zem. Zřejmě to byli gardisté ...

Příslušníci 2. baterie vyfasovali v Liptovském Hrádku dvě nová protiletecká děla. Víc jich už nestačili obsadit. Ihned se s nimi vrátili do Okoličného, kde zaujali palebná postavení poblíž Liptovského Mikuláše. Vydáně tak posílili obranu v Okoličném. V kritických chvílích podpořili 1. baterii přímou palbou do rojnic nepřátelské pěchoty, útočící s výšiny Háje směrem dolů.

Baterie se octla v přímé palbě děl ze skrytych palebných postavení ve stodolách na okraji Liptovského Mikuláše. Teprve po několika výstřelech se našim pátračům podařilo zjistit jejich postavení. Umlčela je přímá palba našich polních děl.

Po odražení nepřitele v Okoličném 2. baterie postavila svá děla na nákladní auta. Pod ochranou noční tmy pak podnikala nájezdy směrem ke hřbitovu u Liptovského Mikuláše. Prudkými palebnými přepady narušovala obranu nepřitele.

V dalších dnech byly obě baterie doplněny nováčky a vojáky rekonvalescenty, kteří se po vyléčení ze zranění u Dukly vraceli znova na frontu.

Byli to většinou pěšáci, ale již ostříleni vojáci. Velmi rychle se vycvičili na dobré dělostřelce. Obě baterie byly doplněny na plné stavu lidí, vybaveny a vyzbrojeny na plný počet děl.

* * *

12. března 1945

Jsme ve včerejších postaveních. Odmyslíme-li si občasné dělostřelecké přepady a nepravidelnou rušivou palbu s dopady granátů a min v těsné blízkosti, pak je na frontě relativní klid. Nepřítel si zřejmě líže rány, které jsme mu včera zasadili.

* * *

13. března 1945

Odházím s Perničkem na pozorovatelnu našeho oddílu, která se nachází na půdě zámku v Okoličném.

* * *

14. března 1945

Sbalil jsem otcovy věci a donesl za ním do vojenské nemocnice v Liptovském Hrádku. Otec je mimo nebezpečí, dostane se z toho. Jsem tomu nesmírně rád ...

Chce se mi však brečet! Tolik zdravých, životašchopných mladých lidí zde umírá ...

* * *

Tím končí záznamy deníčku Václava Štorka, nikoliv však bojová cesta protiletadlových. Ani její zbytek pro ně nebyl žádnou procházkou.

Po Liptovském Mikuláši si po letadlech už nezastříleli. Když nepřemožitelná Luftwaffe pod ranami sovětského a spojeneckého letectva přiměla zmizela ze vzduchu. Dále už stříleli jen po cílech pozemních. U Strečna ostřílovali „baně“, t. j. díry po kamení vylámaném ve skalách, které nepřítel používal jako kryty pro kulometná hnizda.

Josef Perniček zde jednou noci nesl večeři pro obsluhy dvou děl, vzdálených asi dva kilometry. Bylo to ve tmě a dešti, bláta po kolena. Várnici s jídlem měl na zádech. Jednou rukou se přidržoval telefonní linky, aby nezabloudil a v druhé ruce měl k palbě připravený samopal. Fašistické průzkumné hlídky s oblibou přerušovaly telefonní linky v našem týlu. V úkrytu pak čekaly, až přijde spojař hledat poruchu, aby jej zajaly jako „jazyka“ nebo zabily. Fronta zde už nebyla tak souvislá. Šťastně donesl večeři na místo určení. Protiletadlová děla zde byla zamířená na štoly ve

skále. Pátrači pečlivě hlídali každý, byť sebemenší pohyb. Marně, nic se ve skalách neobjevilo ...

U Vrútek ostřílovali tamní kamenolom, v němž se opevnil nepřítel. Jejich palba, stejně jako palba polních děl zde neměla většího účinku. Teprve palba ze 152 mm houfnice zdolala obranu nepřitele v kamenolomu.

Stříleli po minometných postaveních na okolních výšinách, kde je palba z polních děl, stojících niže na silnici, již nemohla zasáhnout. Perniček sledoval z pozorovatelny dalekohledem útok pěšáků roty poručíka Teodora Bojka. Pěšáci „přilnuli“ těsně k dělostřelecké palbě. Běželi v patách za ní. Palba ztichla a následoval útok ručními granáty a zteč. V okamžiku vypáděli ze štoly ve skále zajatce a tálili ukořistěný kulomet.

Naposledy si zastříleli na pozemní cíle dne 6. května 1945 u Holešova na Moravě. Při tom byl raněn Ivan Kelemaník.

Téhož dne, krátce před tím, došlo na křížovatce v Holešově k neočekávanému radostnému shledání. Desátník Josef Perniček se tam setkal se svým bratrem, četařem Františkem Perničkem, spojařem od 2. dělostřeleckého pluku a se svým nevlastním bratrem, svobodníkem Boleslavem Malým, řidičem vojenského sanitního auta u téhož pluku. Nebylo časů na kus řeči, protože bojující Praha volala. Jen zamávání na uvítanou a zároveň na rozloučenou, to všechno s přáním brzkého shledání v osvobozené Praze ... Všichni pak jeli dál se svými útvary, doprovázeni přitom Josefovou harmonikou vyhrávající Ku Praze je cesta dlouhá. Bratři tehdy netušili, jak se jim setkání v Praze ještě oddálí. Nechme o tom vyprávět Františka Pernička:

„Pod velením rotného Nikolaje Prokopa jsme na dvou nákladních autech přijeli do Holešova. Velitel čety, rotný Prokop rozmlouval s regulovčíkem, který mu hlásil, že tři obce za Holešovem jsou už osvobozeny, a můžeme tedy bezpečně pokračovat v jízdě. Bohužel, hned ve městě jsme si spletli směr; místo směrem na Hulín, kde byly uvedené tři obce osvobozeny, jsme se vydali směrem na Přerov. Poblíž Rýmic jsme nečekaně vjeli do obranných postavení nepřitele, zakapaného po obou stranách silnice. První auto nestačilo zabrzdit, narazilo do něj. Řidič Štefan Varga a Štefan Kuriljak byli zabiti. Seskákali jsme s aut a kryli se v silničním příkopu. Zoufale jsme se bránili. K slovu se dostaly samopaly a ruční granáty. Padl velitel čety rotný Nikolaj Prokop, četař Jaroslav Holub, Pavel Šedík, Česlav Pichrt, Alexandr Tomáš, Jan Firec, Štefan Červeň, Evžen Čapek, Štefan Michalka, Jan Žizeň, Alexandr Adolf, Július Povoda, Jozef Tobis, Jozef Hradiský a partyzánský Jaroslav Mucha z Leskovce u Vsetína, který se k nám přidal jako průvodce.“

Desátník Antonín Kačírek se spolu s Turňou, Jurčou, Lipavským a několika dalšími vojáky pokusili probit. Při tomto pokusu blízko mně výbuchl ruční granát. Střepiny se mi zasekly do nohy a já jsem klesl do silničního příkopu. Kolem dokola leželi další padlí a ranění.

Fašisté se rozběsnili. Snad od přechodného místního úspěchu očekávali Goebbelsem tolik slibovaný obrat ve válce. Pět nás vzali do zajetí: mne,

Josefa Jirouta, Štefana Belloně, Vasila Geru a Michala Filakovského. Poslední dva uvázali k autům a spolu s auty za živa upálili. Josefa Jirouta po nelidském mučení zavraždili až poblíž Svitávky u Boskovic, kde bylo jeho zohavené tělo nalezeno.

V Rýmicích v hospodě mne vyslýchal český důstojník. Chtěl vědět údaje o síle a směrech postupu sovětských a československých vojsk na daném úseku. Já byl sesláblý ztrátou krve a sotva jsem stál na nohou. Jen matně jsem vnímal jeho otázky. Řekl jsem mu jen tohle:

„Je nás s Rusy mnoho. Masu sovětských tanků a pěchoty už nemůžete ničím zastavit. Vaše dny jsou sečteny...“

„Dopadnete všichni tak jako dnes! A tebe dám jako Čecha a protektorátního občana za tvoji drzost zastřelit!“ hrozil mi důstojník.

„Promiňte, nikdy jsem nebyl v Čechách, narodil jsem se v Rusku. Jsem sovětský státní občan!“

„Ach so!“ odpověděl důstojník. Zřejmě si uvědomoval nesmyslnost dalšího odporu nebo se nazdál, že když mě nechají bez lekářské pomoci, určitě musím zemřít.

Nechal mě vystoupit ven. Usedl jsem v zuboženém stavu na schodech u hospody a strhl se sebe blůzu a kalhoty. Použil jsem je k zastavení krve, která stále prosakovala skrze vlastnoručně přiložené obvazy. Košili a kalhoty jsem použil už dříve na obvazy. Ze spodků na mně zůstaly jen zbytky, něco jako trenýrky. Na ramenou jsem měl lehký vojenský kožíšek. Dobre, že už bylo teplo...

Hostinský mi se svolením Němců přinesl kousek salámu a krajíc chleba. S námahou jsem to snědl. Jinak jsem byl po tři dny ponechán bez lékařského ošetření, bez jídla a pití.

Odnesli mě do stodoly, mezi raněné německé vojáky. Odtud nás autem odvezli do Letovic, kde nás naložili do německého lazaretního vlaku. Lazaretní vlak byl sestaven z otevřených nákladních vagónů. Vedle mě ležel mladý německý voják. V Pardubicích jsem ke své velké radosti spatřil na továrním komíně vlající československou státní vlajku. Pohled na ni jakoby zázračně do mě vylil novou naději a chuť do života.

Kázeň našeho vojenského doprovodu se začala uvolňovat. Vojáci začali odhazovat zbraně. Němec, který ležel vedle mě, najednou promluvil polsky: „Odkud jsi? Zdáš se mi nějak povědomý?“

„Jsem z Volyně, od Volkova. I ty si mi nějak povědomý.“

„Vidíš, já jsem z německé osady u Verbni.“ I když jsme se osobně neznali, určitě jsme se někdy museli vídavat. Verbna a Volkov jsou blízko sebe, asi tři kilometry.

Ve vlaku jsem začal dostávat stejné přídely jako ranění němečtí vojáci — také čokoládu a cigarety. Jako silný kuřák jsem vyměnil s Němcem čokoládu za cigarety.

Němec pokračoval: „V devětatřicátém jsme na Hitlerovu výzvu odjeli do Německa. Čert mi to byl dlužen! Od jedenačtyřicátého stále na frontě, nebo v lazaretu! Tohle je už moje čtvrté zranění...“

Vlak přijížděl ke Kolínu. Souběžně s tratí postupoval po silnici sovětský protitankový dělostřelecký pluk 76 mm kanónů. Raněný Němec radostně zval: „Američané! Konečně!“

„Mylíš se. Jacípak Američané, vždyť to jsou Sověti!“

„Mein Gott! To je zlé! Čeká nás Sibiř.“

„Jen se zbytečně neboj! Přežil jsi frontu, přežiješ i zajetí.“

Na nádraží v Kolíně čeští povstalci zadrželi a odzbrojili lazaretní vlak. Raněné i zdravotnický personál vzali do zajetí.

„Vidíš, jak se časy mění? Ještě včera jsem byl na svobodě a ty v zajetí. Dnes jsi už na svobodě a v zajetí já,“ loučil se se mnou Němec.

Na peróně jsem spatřil československé uniformy důstojníků domácího odboje. Zavolal jsem na ně. Byli mým zjevem velmi překvapení. Čtyři civilisté mě na nosítkách odnesli na chodbu cukrovarské rafinerie a zavolali sanitku. V kolínské nemocnici se mi dostalo náležitého lékařského ošetření. Prodělal jsem celkem čtyři operace. Čeští lékaři a zdravotnický personál se mi všemožně věnovali; díky jim mi zranění nezanechalo vážnější následky.

Z nemocnice v Kolíně jsem poslal sovětskou polní poštou dopis matce: „Maminko, neměj o mě starosti. Jsem v nemocnici v Kolíně. Má m se tu dobře. Není to nic vážného, jen zraněná noha. Určitě se z toho dostanu bez větších následků...“

Chudák máma, neměla lehký život. Její první manžel (náš táta) zemřel v Bobrujsku v 1. světové válce na nějakou infekční nemoc. Vdala se podruhé za Josefa Malého a s ním měla další tři děti. Museli se pořádně ohánět. Každému z nás však dokázali zajistit slušnou existenci. Nakonec se však stala vdovou podruhé. Jejího druhého manžela, našeho otčíma Josefa Malého zabili v roce 1945 banderovci.

* * *

Štefan Belloně vzpomíná:

„V roce 1944 jsem bojoval na východním Slovensku v partyzánském oddílu Šukajev. V únoru 1945 jsme přešli přes frontu a já vstoupil do Československého armádního sboru. Byl jsem zařazen jako spojař k 2. protitankovému dělostřeleckému pluku.“

U Rýmic jsem byl raněn hned v první chvíli — ještě dřív než jsem stačil seskočit z auta. Snažil jsem se uniknout, ale byl jsem raněn podruhé a zajat. Po výslechu a ošetření jsem byl spolu s Františkem Perníčkem odvezен autem do Letovic, kde nás naložili do německého lazaretního vlaku. V Pardubicích mě dali do nemocnice, kde jsem se dočkal osvobození. Za život vděčím jen šťastné náhodě...“

* * *

František Perníček se kupodivu na Štefana Belloně nepamatuje. Belloně

sloužil u spojovací čety kratší dobu než ostatní; v otupení smyslů po zranení si některé detaily nezapamatoval. Z ostatních se zachránili Antonín Kačírek a Lipavský.

* * *

8. května 1945

(Pokračování deníku Josefa Pernička)

Dnes večer nás zastihl konec války, bezpodmínečná kapitulace nepřitele. Tak dlouho očekávaný den se stal skutečností. Všeobecnou radost z vítězství a osvobození celé naši vlasti mám zkalenou zprávou o tragické, praktický už zbytečné smrti bratra Františka.

* * *

9. května 1945

Ještě nemáme výhráno. U Svitav jsme se málem stali obětí náletu sovětských šturmovíků. Spletli si nás s fašistickými jednotkami, které se v rozporu s podmínkami všeobecné kapitulace snaží uniknout na západ a vyhnout se tak sovětskému zajetí. Bojí se odplaty; jsou si zřejmě vědomi zločinů a zkázy, které napáchali na sovětském území. Inu, kdo si co zasel, nechť si také sklidí ...

Signalizovali jsme jím světelnymi raketami, no nálet se naštěstí obešel bez oběti. Byl patrně proveden jen pro zastrašení, nikoliv pro zničení.

* * *

17. května 1945

Zúčastnili jsme se slavnostní přehlídky uskutečněné prezidentem a vládou osvobozené vlasti. Dnešní den stál za všechny naše oběti a strádání ...

* * *

Srpna 1945

(Poslední vzpomínka Josefa Pernička)

Byl jsem na posádce v Praze na Letné. Jednoho dne jsem obdržel dopis z Kolína. K nesmírnému úžasu a radosti jsem poznal dopis od pohrešovaného bratra Františka, s jehož ztrátou jsem se ani já ani bratr Boleslav Malý dosud nedokázali smířit. Vzal jsem si dovolenou a rozjel se do Kolína.

Našel jsem bratra v přízemní nemocniční místnosti číslo 3. Spolu s bratrem tam leželi herci jednoho pražského divadla, kteří byli postiženi železniční dopravní nehodou. Bylo to šťastné a dojemné setkání. Nejen já s bratrem, ale ani ostatní přítomní se neubránili slzám dojetí. Nestyděli jsme se za ně ...

Naštěstí matka obdržela Františkův dopis psaný v nemocnici v Kolíně dříve, než můj a Boleslavův dopis s truchlivou zprávou o jeho smrti ...

Poslal jsem radostnou zprávu o shledání s Františkem Boleslavovi, který byl v té době s 2. dělostřeleckým plukem v Mladé Boleslavi. Brzy nato si přijel pro Františka autem. Než jej mohl z nemocnice „vyzvednout“, musel napřed zajet na posádku v Kolíně, kde pro něho vyfasoval kompletní oblečení. Františkovi nezůstal ani kousek z jeho oblečení původního. „Trenýrky“, které zbyly z jeho spodků a krátký vojenský kožíšek museli v nemocnici spálit. Vyfasoval pak nazelenalou uniformu po Němcích.

* * *

Co k tomu zbýva ještě dodat?

Oba bratři Perničkové i Boleslav Malý se usadili v Československu. Zprvu sedlačili na Žatecku. Josef brzy začal pracovat ve svém oboru (jako zámečník v železničních dílnách v Lounech). František byl po řadu let skupinářem v JZD v Senkově u Loun. Oba jsou už v důchodu.

Boleslav Malý pracoval řadu let jako kombajnér na STS v Žatci. Zapracoval zde mnoho mladých kombajnérů. Několikrát byl vyznamenán jako nejlepší pracovník v resortu ministerstva zemědělství. Ze zdravotních důvodů později přesedlal na bagr, kterému zůstal věrný až dodnes.

Tedy závěr podobný jako u většiny zahraničních vojáků: po skončeném boji na poli válečném následovalo obětavé úsilí na poli budovatelství.

S minometkou od Dukly na Moravu

(Deník a vzpomínky příslušníka 7. baterie 3. minometného oddílu 1. dělostřeleckého pluku rotmistra Jaroslava Matouše)

Ve srovnání s pěšáky byli minometčíci vystaveni nebezpečí mnohem méně než oni. Přesto mu na boje od Dukly na Moravu zbyly povětšině jen smutné, tragické vzpomínky na přestálá utrpení a nebezpečí. Týdny a měsíce pod holým nebem; déšť a bláto, sníh a mráz; nepřátelské ostřelování a zákeřné miny ... Jen sem tam se objeví nějaká ta světlejší vzpomínka na upřímné chlapské kamarádství, či pohostinství a pomoc našeho lidu na Slovensku a na Moravě.

9. září 1944

PRVNÍ KŘEST OHNĚM

Pozdě v noci jsme dorazili do Machnówky. Ráno po rozplynutí mlhy

jsme se kolem deváté hodiny octli pod soustředěnou palbou nepřátelských děl a minometů. První mrtví a ranění ještě dřív, než jsme se mohli chropit zbraní ...

Narychlo jsme obsadili provizorní palposty a zahájili odvetnou palbu. V nekrytých palpostech jsme utrpěli další těžké ztráty. Zážitek bezmocnosti a hrůzy se ještě zvýšil, když se u naší baterie roztrhl jeden 120 mm minomet. Tři mrtví a několik těžce zraněných, celá obsluha minometů byla úplně vyřízena.

Jak se to mohlo stát?

Snad nabíječi ve spěchu a nervozitě vhodili minu do hlavně obráceně. O tom však pochybuji. Měli jsme za sebou sice krátky, ale intensívni výcvik. Myslím, že nabíječ nepostřehl, že předchozí mina zůstala pro nějakou výzávadu neodpálená a ve spěchu dal do hlavně další minu. Obě pak vybuchly současně ...

Nepřátelský útok jsme v součinnosti s ostatními zbraněmi odrazili. Zaplatili jsme však příliš vysokou cenu.

10. září 1944

KOBYLANY

Přesunuli jsme se na okraj před polskou vesnicí Kobylany. Všude kolem nás bylo plno dělostřelectva, připraveného podporovat útok naší pěchoty na Kobylany.

Příprava započala salvou baterie sovětských kaťuší. Na toto znamení zahájila palbu všechna naše děla a minometry. Srovnávali jsme se zemí postavení nepřítele na okraji vesnice, ale nepřátelské dělostřelectvo a minometry palbu zuřivě opětovaly.

Pěchota proběhla přehradnou palbou nepřítele a obsadila Kobylany. Neprítel zasypal vesnici zápalnými granáty a dřevěné chalupy a usedlosti vzplály jako svíce. Byla to strašná podívaná.

Dostali jsme rozkaz postupovat v patách za pěchotou a asi dvěstě metrů od mostu zaujmout nová palebná postavení. Když jsme dorazili na určené místo na lukách, na kopci asi pětset metrů před námi naši pěšáci urputně bojovali s pěchotou nepřítele. Snažili jsme se jim co nejrychleji pomoci. V mělké luční půdě jsme rychle zřídili palposty a postavili tam minometry. Pátrači zaměřili palebné prvky, potahy za námi dovezly miny. Byl jsem tehdy dělovodem. Zamířil jsem a hlasil: „Hotovo“.

Sotva jsme vypálili první miny, ozval se nad námi hluk německých letadel. Zalehlí jsme k zemi. Přes nás se přehnala smršť výbuchů. Sloupy země a ohně, krupobití železa ...

Padl velitel naší minometné čety Šemet ze Zakarpatské Ukrajiny a Tošner z Kupičova. Šest těžce raněných kamarádů a jeden rozbitý minomet ...

Po Šemetovi jsem převzal četu já a velel jsem jí pak až do konce války.

Naše smůla tím ještě neskončila. Letadla „navedla“ na naše postavení dělostřeleckou palbu. Vzchopili jsme se a palbu opětovali. Letadla se zá-

hy znova vrátila. Tentokrát jsme je včas zpozorovali a kryli se, pumy záhaly jen naše vozy a koně.

24. prosince 1944

NEDOJEDENÁ ŠTĚDROVEČERNÍ VEČER

Na Štědrý den a vánoce nezapomenu, co budu živ. Veškeré naše motorizované dělostřelectvo, těžké minometry a tanky skrytě opustily svá postavení na řece Ondavě. Odjely zpět do Polska, aby se zúčastnily připravované sovětské ofenzívy. Na Ondavě zůstaly jen 45 mm kanóny a nás 3. oddíl těžkých 120 mm minometů.

„Kočoval“ jsem se svojí četou podél předního okraje obrany. Na vhodných místech jsme vždy výbudovali klamná palebná postavení a vypálili z nich několik ran. Zkrátka, snažili jsme se způsobit co nejvíce hluku a vzruchu, aby u nepřítele vznikl dojem, že se na našem úseku fronty objevily nové baterie. Večer jsme se vždy potichu stáhli k naší baterii stojící v rokli u lesa. Nocovali jsme v bunkrech, které předtím opustil nepřítel. Minometry stály v palebných postaveních poblíž bunkrů. Na noc jsme vždy vystavili stráže a připravili se na kruhovou obranu. Němcům se nedá věřit. Co kdyby nějak pronikli lesem a objevili se v týlu?

Tak tomu už bylo po několik dní, včetně Štědrého večera. Večer jsme obdrželi zvláštní vánoční příděl potravin a vodky pro zahřátí. Vojín Karel Šulitka připravoval štědrovečerní pochoutku. Někde ve vsi sehnal několik snopků pšenice, dřevěnou palici ji rozděl na hrubou mouku, či spíše krupky. Uvařil z ní kaši k štědrovečerní večeři, tradiční ukrajinskou „kutu“. Omaštěná a oslazená cukrem byla vítanou pochoutkou, změnou jednotvárné vojenské stravy.

Večer jsme zasedli k štědrovečerní večeři. Naláda byla více než teskná. Nezlepšil ji ani ten mimořádný příděl vodky. Vzpomínali jsme na své domovy, ženy a děti, které jsme zanechali na Volyni nebo na Zakarpatské Ukrajině. Jeden před druhým jsme skrývali slzy, protože jsme se za ně styděli.

Sotva jsme zasedli k štědrovečerní večeři, nepřítel nám poslal „vánoční nadílku“ — minometný přepad. Dobře o nás věděl, salva min vybuchla těsně před bunkry. Měli jsme štěstí, že vchody do nich byly na odvrácené straně ... Země se nám zachvěla pod nohami, ale bunkry to vydržely. Ani minometry nebyly zasaženy.

Takovou drzost jsme si nemínili nechat líbit. Vyskočili jsme od večeře a spěchali k minometům. Od velitele baterie jsme obdrželi povely a přichystali jsme salvu. Bunkry však byly otřesené předchozím minometným přepadem; nevydržely tlak vzdachu, který vnikl dovnitř a strhl jejich stropy. „Kuťa“ a zbytek štědrovečerní večeře byly nenávratně pryč!

Venku sníh a mráz ... Co dělat? Nasekali jsme chvojí, rozestláli je ve sněhu vedle založených ohňů a ulehli jsme do něj. Pomalu jsme usínali. Bděly jen stráže.

Kolem druhé hodiny ranní jsme byli probuzeni palbou ze samopalů ve

vzdálenosti asi 150 metrů. Přes světlou noc jsme nic nespali. Rozeznali jsme však, že se střílí ze samopalů sovětské výroby. Snad nějaká nepřátelská provokace?

Opětovali jsme palbu do vzduchu.

Z lesa se ozvalo: „Nestreljajte! Eto my, sovetskiye soldaty!“

Poznali nás dle zvuků našich sovětských samopalů. Nevěřili jsme jim, co kdyby to byli vlasovovci?

„Chodite k nam, no s oružjami nad golovoj!“

Prišli k nám. Jaké však bylo oboustranné překvapení, když jsme se navzájem poznali! Byli to českoslovenští pěšáci, posily přicházející na frontu, většinou nováčci ze Zakarpatské Ukrajiny; taky proto mluvili rusky — domnívali se, že jsou na sovětském úseku fronty. Cestou v lese zabloudili. Začali tedy střílet; čekali, že se jim někdo ozve a podle toho poznali, kde jsou.

Krátká přestřelka vyburcovala z klidu celý úsek fronty. Na obou stranách vzlétly světlice, ozvala se děla, minomety i ruční zbraně. Do rána jsme už neusnuli.

Ostatně, nebylo to na frontě poprvé, ani naposledy ...

Březen 1945

LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ

U Liptovského Mikuláše jsem byl velitelem čety „kočujících“ minometů. Byly to přesuny, cílem kterých bylo oklamání nepřítele. Vybudovali jsme vždy příslušné „palposty“ a vystřelili z nich několik ran. Pak jsme rychle i s minometry odjeli. Ne jejich místě jsme zanechali dřevěné atrapy děl nebo minometů. Nepřátelská děla s minometry pak obvykle páliila do klamných palpostů jako divá. Vždycky jsme z toho měli náramnou radost.

Až jednou u Beňadikové a Liptovského Sv. Jána jsem poznal, že stejně jsme na tom často i my sami. Důkazem je i následující příběh.

Naše pěchota se připravovala k útoku. Spolu s celou naší baterií jsme se zúčastnili dělostřelecké přípravy. Pátrači nám gratulovali k přesnosti naší palby na sousední výšinu.

Postoupili jsme. Odpoledne jsme se šli podívat na úsek, který jsme ráno ostřelovali, abychom se přesvědčili o účincích naší palby. Palba byla přesná. Pátrači nám právem gratulovali. Jaké však bylo naše překvapení, když jsme zjistili, že jsme stříleli po klamném palpostu nepřítele. Našli jsme tam jen rozbité dřevěné atrapy děl ...

6. dubna 1945

MALÁ FATRA

Náčelník štábů poručík Wassermann mi dal rozkaz, abych se svojí četu minometů obsadil výšinu 1138.

Přesun na výšinu byl v hlubokém tajícím sněhu velmi obtížný a nebez-

pečný. Nepřítel nás mohl v nepřehledném zalesněném terénu snadno přepadnout zblízka, zatím co my bychom nestačili použít zbraní k jeho odražení.

Cesta na vrchol nám trvala celých čtyřadvacet hodin. Minomety jsme museli rozmontovat. Pomoci koní a volů jsme je dopravili do určených postavení, kde jsme je teprve smontovali. V některých místech bylo nutno miny přenášet na ramenou. Ještě před večerem nám pátrači předali zjištěné palebné prvky. Dostal jsem rozkaz zastřílet se na určené cíle. Nelíbil se mi, neboť by jsme se tím prozrazovali nepříteli. Ale rozkaz je rozkazem.

Vypálili jsme v delších nepravidelných časových odstupech několik min. Cíle pro rozhodující zítřejší útok byly zastříleny. Neměl jsem klid. Nějaký šestý smysl a neblahé zkušenosti vojáka jako by mi našepťovaly, že tato výšina se může do rána stát naším hrobem. Pěchota byla před námi. V nepřehledném terénu nás v noci může nepřítel lehkou přepadnout zblízka. Spolu s dvěma vojáky jsem obešel vrchol kolem dokola. Zjistili jsme všechny možné přístupy k našim postavením. Jediná schůdná cesta, kterou se nepřátelští pěšáci mohli k nám dostat, vedla serpentinami pod zalesněnou vysokou skalní stěnou. Vybral jsem na vrcholu stěny vhodné stanoviště a dal na něm postavit lehký kulomet a kolem rozestavil zesílené stráže. Vojáci, unavení čtyřadvacetihodinovým výstupem na výšinu, reptali. Nedalo se však nic jiného dělat. Sám jsem zůstal mezi vojáky blízko kulometu. Obcházel jsem hlídky a kontroloval je, aby nikdo neusnul. Kolem půlnoci se na cestě pod námi ozvaly kroky. Zahlédl jsem matné obrysy postav v bílých maskovacích pláštích, s puškami a samopaly v rukou.

„Rusové nebo Němci?“

„Určitě Němci, Rusové by šli v našem území jistěji, bezpečněji,“ blesklo mi hlavou. Tiše jsem upozornil střelce u kulometu a ostatní mužstvo. Pro jistotu jsme se jich otázali na heslo dne. Postavy se ulekaně zastavily. Zaslechl jsem několik tichých německých slov a povídání „Vorwärts!“ Dělel jsem nečekal. Odjistil jsem ruční granát a hodil jej shora se skály mezi postavy na cestě pod námi. Výstřely z kulometů a samopalů, výbuchy dalších granátů, které jsme házeli na hlavy překvapených útočníků, přehlušily křik a sténání raněných, volání o pomoc a nadávky. Útočníci palbu opětovali, ale jen slabě, aby kryli svůj ústup. Raněné a mrtvé stačili ve tmě odnést sebou. Od pronásledování jsme pro tmu a únavu upustili.

Konec dubna 1945

HÁJOVNA U VRÚTEK

Vstoupili jsme do Vrútek. Protože nepřítel dále ostřeloval město z děl, naše těžké dělostřelectvo střílelo přes naše hlavy a přes město po nepřátelských bateriích na okolních horách. Nebylo to nikterak příjemné. Komužpak by se chtělo zahynout v posledních dnech války? Věděli jsme, že její konec se již blíží.

Z Vrútek se naše baterie přesunula do obce Priekopa. Zaujali jsme pal-

posty na dvoře větší usedlosti u hájovny. Odtud jsme ostřelovali nepřátelská postavení v kamenolomech, kde se nepřítel zoufale bránil a způsobil naši pěchotě značné ztráty.

Po několika našich výstřelech nás začalo „lákat“ nepřátelské dělostřelectvo. Jeho granáty nám létały přes hlavy a výbuchovaly v blízkém lese. Byli jsme už na podobné situace zvyklí. Zato naši hospodáři a zejména hospodyně z toho měli pramalou radost. Jinak se k nám ale chovali velmi přátelsky a pohostinně. Hospodyně nešetřila jídlem ani dobrým vínem.

Jednoho dne k večeru mne spojař volal k telefonu, který jsme měli umístěny v kuchyni. Hospodyně se mě tázala:

„Budeste znova strieľať?“

„Budem, ale snad jen ukolébavku, aby se Němcům líp usínalo.“
Hospodyně zalomila rukama:

„Prosím vás, odíďte odtiaľto skôr, ako nám Nemci rozstrieľajú gazdovstvo... Dám vám každému na cestu fľašu vína...“

Zvedl jsem sluchátko. Ozval se hlas prvního důstojníka baterie Savince a velitele baterie kapitána Longauera:

„Matouši, ihned stáhni baterii do Vrútek! Němci postupují lesem směrem k vám. Budou-li postupovat dosavadním tempem, za třicet minut dosáhnou okraj lesa a přepadnou vás. Pospěš si!“

„Chystejte víno! Odjíždíme,“ prohlásil jsem hospodyně, i když jsem její slib považoval za žert. Během necelých dvaceti minut jsme opouštěli palposty.

„Nezabudnite si víno,“ vyběhla za mnou hospodyně. Měla nás dobře spočítané, dokonce přidala ještě nějakou láhev navíc.

Ráno jsme se opět vrátili. Hospodyně nás vítala s pláčem. Za tu noc zažili mnoho hrůzy a utrpení. Němci jim vydrancovali, co se dalo. Na oplátku jsme pohostili hospodářovu rodinu ze zásob naši kuchyně a vrátili jim několik lahví vína.

Kolem poledne jsme opět zahájili palbu. Hospodyně přišla za námi až do palpostu: „Strieľajte, len nech sa tie beštie už viac nevrátia!“

7. — 8. května 1945

KONEC VÁLKY

Postupovali jsme směrem na Kroměříž a ráno jsme vyrázili k Vyškovu. Byl jsem nevyspalý. Ulehlo jsem ve voze ke spánku, no nemohl jsem usnout, neboť kamarádi se veselé bavili. Každou hodinu jsme očekávali konec války. Nad hlavami nám přelétávaly sovětské šturmoviky, aby několik kilometrů před námi útočily na ustupující německé kolony a znemožnily jim únik na západ. Konečně se mi podařilo usnout. Dlouho jsem však nespal. Probudil mě kamarád:

„Je nějaký zmatek. Zdá se, že znova ustupujeme.“

Vytřeštěl jsem oči. Skutečně! Většina pochodových proudů zastavila. Některé jednotky se vraceley, jiné postupovaly kupředu, k frontě, vzdálené asi

tři kilometry. Zastavili jsme se. Přijel ke mně velitel baterie kapitán Longauer a zařval:

„Matouš, vracaj všetko späť. Nemci sa dolu plazia.“

Mluvil silně přes nos, byl patrně nachlazen, takže jsem mu špatně rozuměl. Pochopil jsem jen, že se Němci dolů plazí. Rozhlédl jsem se kolem. Vlevo větší kopec, pod ním dědina.

„Tedy jdou na nás s kopce. Musíme je předejít.“

Dal jsem četě rozkaz. Vyrázili jsme k dědině, na jejímž okraji jsem chtěl zaujmout bojové postavení. Dědina byla liduprázdná. Civilové zalezli do úkrytů a po Němcích nebylo ani stopy. Vyslali jsme jim naproti na kopec průzkumnou hlídku. Asi po hodině se hlídka vrátila. Němci nikde...

Tryskem jsme vyrázili do další dědiny. Projeli jsme ji až s koní odletovala bílá pěna.

„Čo robiš, že tak trýzniš tie kone? Prečo tá bojová pohotovosť?“ zastavil mě kapitán Longauer.

„Řekl jste mi přece, že se Němci dolů plazí, tak jsem jim chtěl připravit uvítání.“

„Hlúposť! Ved ja som ti povedal smer Němčice — Doloplazy! To sú tieto dve dediny“, ukázal mi je pak na mapě.

Že jsme byli tak uhnáni, poslal nás zpět do Němčic, aby jsme si odpocínuli ve výčkávacím postavení. Do Němčic přišli také Rumuni a my jsme se tam zdrželi až do večera. Občané Němčic nás radostně uvítali.

Večer jsme dostali rozkaz obsadit kostel ve Vyškově. Měli jsme však postupovat polními cestami, aby jsme nerušili provoz na přeplněných silnicích. Jeden místní mladík se nabídl, že nás do Vyškova doprovodí. Ujeli jsme asi čtyři kilometry, když se po celé frontě strhla pekelná palba ze všech možných druhů zbraní. Oblohu ozářily stovky světel. Určili jsme, že se nejvíce střílí na německé straně. Palba se odtud rychle blížila k nám. Ze silnice se přenesla i na polní cestu. Němci snad protrhli frontu? Kde by ještě vzali tolik sil?

Dal jsem rozkaz odbočit z cesty do polí, zakopat minometry a připravit je k palbě. Zalehl jsem a připravili si ruční zbraně a granáty.

Před námi se mihly postavy. Zřejmě nás také pozorovaly, protože se ozvaly výkřiky:

„Kamarad Rus! Vojna kaput!“

V těsné blízkosti se vynořila spojka Rumunů. Rumun se začal radostně objímat s našimi vojáky a nálada se okamžitě změnila. Vojáci začali pálit do vzduchu z pušek, samopalů a pistolí, házeli do pole ruční granáty. Švajgr, chlap jako hora, otevřel dokonce bedničku s protitankovými ručními granáty.

Marně jsem se je snažil zastavit: „Co když je to předčasná zpráva, nebo provokace? Zůstaneme pak bez střeliva...“

„Cert vzal střelivo! Cert vzal válku! Je konec! Zůstali jsme na živu...“

Vojáci neprestali, dokud nevystříleli všechny náboje, dokud neodhodili

poslední granát, dokud neodpálili poslední světlíci. Pak se navzájem objí-mali a líbali. Radost byla nesmírná.

Bez boje a v klidu jsme splnili náš poslední bojový úkol: obsadit kostel ve Vyškově. Zde nás také zastihl rozbřesk prvního mírového dne.

Machnówka, můj první bojový křest

(Příběh Vladimíra Kelnera)

7. září 1944

Pěkný podzimní večer nedaleko polského města Krosna zastihl nás (t. j. 3. pěší prapor) i ostatní útvary 1. čs. brigády nastoupeny na louce při okraji lesa. S napětím jsme poslouchali projev velitele naší brigády, generála Ludvíka Svobody, v němž nám oznamoval, že konečně nastupujeme do rozhodných bojů o osvobození Československa, a že záleží na každém z nás, kdy staneme v osvobozené Bratislavě a Praze, a jak si náš lid uspořádá politické a sociální poměry v osvobozené vlasti.

Když na závěr projevu prohlásil k nastoupeným samopalníkům a příslušníkům SPO, že budou mít tu čest stanout v několika málo hodinách jako první na československém území, nadšení vojáků dostoupilo vrcholu. Nebylo rozdílu mezi Čechy z Čech, Čechy z Volyně, Slováky a Zakarpatskými Ukrajinci. Všichni jsme měli jeden cíl: pomoci slovenskému lidu v jeho boji, pomoci dorazit fašistickou bestii. Odpověděli jsme generálu Svobodovi hromovým hurá. Plní optimismu jsme vyrazili dál k frontě.

Příštího rána se naše dělostřelectvo spolu se sovětským zúčastnilo mohutné dvouhodinové dělostřelecké přípravy k útoku. Tisíce min a granátů dopadly na fašistická postavení.

Po ukončení dělostřelecké přípravy naši samopalníci na sovětských tancích a motorizované útvary SPO vyrazili do průlomu, aniž narazili na vážnější odpor. My pěšáci jsme postupovali v druhém sledu za nimi, byli jsme plni optimismu z úspěšného začátku operace. Netušili jsme, jaké překvapení nám nepřítel chystá. V očekávání sovětské ofenzívy zanechali v první linii jen menší zajišťovací oddíly. Hlavní síly stáhl na druhou obrannou linii, kde se dobře opevnily.

Naši samopalníci, jedoucí jako výsadkáři na sovětských tancích, dosáhli jako první vesnice Machnówku, ležící asi patnáct kilometrů za první nepřátelskou obrannou linií. Tam zůstali i přes noc. Vyslaný průzkum v síle tří tanků, podporovaný samopalníky-výsadkáři, pronikl po silnici dva až tři kilometry dále dopředu, kde navázal bojový dotyk s nepřítelem, a vrátil se na noc zpět do Machnówki.

Dorazili jsme do Machnówki v noci. Přenocovali jsme pod širákem, neboť Machnówka byla našimi a sovětskými vojsky doslova přecpaná. Z našich zde byla prakticky celá 1. brigáda s dělostřelectvem, minometkou, trény, SPO a praporem tankových samopalníků-výsadkářů. Velké lidské mraveniště.

V noci se spustil silný liják, promočil nás až na kůži. Prokřehlí jsme vstávali do mlhavého rána 9. září 1944. S netrpělivostí jsme nastupovali ke kuchyním pro kotlik horkého čaje, abychom se trochu rozechráli. Netušili jsme, že nám za chvíli bude horko i bez čaje.

Sotva se kolem 09.00 ranní mlha rozplynula, rozlehl se nad našimi hlavami třeskot německých šestihlavňových minometů. Miny dopadly mezi vojáky nastoupené u kuchyni. Výbuchy, svist střepin. První mrtví a nářek prvních raněných.

Z lesa proti nám vyrazily nepřátelské tanky. Rozpoutalo se učiněné peklo. V řadách vojáků se začal šířit zmatek. V první chvíli se zdálo, že se celá brigáda změní v bezhlavě pobíhající stádo.

Počáteční snadný úspěch uspal bdělost našeho i sovětského průzkumu. Nepředpokládalo se, že nepřítel je na přilehlých návrších v těsné blízkosti, odkud nás nyní měl před sebou jako na dlani a zasypával nás minami a granáty. Machnówka byla vojáky tak přeplněná, že nemusil ani moc mířit.

Ihned však začal fungovat mozek a nervy armády — dělostřelci.

„Zakopat se a vydržet!“ rozkazovali důstojníci.

Protitankoví dělostřelci bleskurychle, jako při soutěži někde na cvičišti, zaujali palebná postavení a začali pálit přes naše hlavy přímou palbou po zlezných obludách. Tanky podporované špinavě zelenými rojnicemi fašistické pěchoty se blížily k postavení našich dělostřelců. Část dělostřelců se chopila pušek a ručních zbraní, aby hájila svá děla před přímým útokem pěchoty, ostatní svedli bitvu s tanky. Jeden tank byl zasažen, začal hořet, ostatní se stáhly zpět. Ustoupila i fašistická pěchota.

Zakopával jsem se v řádku Brambor. Zákop pro ležícího střelce jsem už měl téměř hotový, když ke mně přiběhl velitel našeho družstva desátník Fedor Alečko — spolu s bývalým kuchařem kulometné roty vojínem Kazimírem Kučerou. Kučerovi mohlo už být přes čtyřicet. Dost špatně mluvil česky. Po ukončeném výcviku byly kulometné roty praporu rozdeleny k jednotlivým rotám. Jejich kuchaři byli zařazeni do pěších družstev.

„Vstávej, Voloďa! Přenech zákop Kučerovi, postup kupředu a zakopej se tam! Kučera je už starší. Neprodělal plný bojový výcvik jako ty, dlouho by mu to trvalo!“ přikázal mi desátník.

Přede mnou bylo holé strniště a v bramborách jsem byl dost dobře maskován. Ze zákopu se mi příliš nechtělo: „Kučera je voják jako já, ať se zakope sám!“ odsekł jsem vztekle.

„Marš! Nebo tě odstřelím jako psa!“ zařval na mne desátník a sklonil samopal, míře mi do zad.

Rozkaz je rozkaz! Opustil jsem tedy pracně vykopaný zákop, do něhož si zalehl Kučera. Přískoky jsem v palbě postoupil asi třicet metrů, zalehl

na holém strništi a začal se znovu zakopávat. Půda provlhla deštěm, slo mi to proto dost dobře.

Nestačil jsem se ještě zakopat, když asi padesát metrů přede mnou do padla mina. „Zastřelují se!“ bleskoval mi hlavou, jak nás tomu při výcviku učili. „Druhá, nebo třetí nás už zasáhne!“

Nestačil jsem domyslit, když mi další mina zasvištěla nad hlavou. Ohlédl jsem se. Vybucha vzadu za mnou. Kolem mě zasvištěly střepiny; zákon však splnil svůj účel, bezpečně mě chránil před střepinami.

„Pomoc! Pomoc!“ uslyšel jsem hlas desátníka Alečka. Přískoky jsem doběhl k němu. Svíjel se v bolestech, krev mu tekla ze zad proudem a pronášela mu uniformu. Doběhl k nám sanitáci, položili jej na nosítka a odvázeli na obvaziště. Víc jsem jej nespátril, patrně zranění nepřežil.

Chtěl jsem se vrátit do svého zákopu. Na místě mého prvního zákopu, který jsem postoupil Kučerovi, jsem našel díru po výbuchlé mině. Padla přímo do zákopu.

Děkoval jsem v duchu desátníkovi, že mě ze zákopu vyhnal. Neměl jsem však dosud vyhráno. Němci znova zaútočili a my jsme ustupovali. Fašističtí pěšáci se k nám přiblížili na necelých dvacet metrů. S hrůzou jsem zjistil, že jsem na úseku našeho družstva zůstal sám. Nikoho z našich jsem neviděl, patrně už všichni ustoupili. Nezbývalo mi nic jiného než ustupovat na vlastní pěst.

Náhle na mne z jedného zákopu někdo zavolal: „Ty kuda? Chodi ko mně!“ Ohlédl jsem se. Volal na mne starší sovětský voják, ukrytý v důkladném zákopu: „Vidím, chlapče, že zelenáč. Dnes první den na frontě, vid? Nic si z toho nedělej. Byl jsem už kolikrát v podobné, snad v ještě horší situaci. Hlavně zachovej klid a nevystrkuj zbytečně hlavu ze zákopu. Nemáš machorku? Dej mi zakouřit.“

Nasypal jsem mu hrst machorky. Zabalil ji do novinového papíru, se stoickým klidem si zapálil a labužnický kouřil. Vůbec se neohlížel na výbuchující miny a bzučící střely — jako by byl někde v hlubokém týlu, nebo doma na zahradě.

K prachu jsem přičichl dnes poprvé. Bylo mi osmnáct, cítil jsem se proto všelijak, jen dobře ne. Jeho klid mi imponoval. Postupně se přenesl i na mne. Cítil jsem se u něho v bezpečí, i když kolem nás běsnilo pěklo. Jednu chvíli se palba nepřátelských zbraní přiblížila k našemu zákopu.

„Přichystej se!“ řekl voják a chopil se samopalu, když náš zákop začal ostřelovat nepřátelský kulomet: „Jsou příliš drží, musíme jim dát posel!“ prohlásil a zahájil palbu, aniž se sám příliš vystavoval nad zákop. Chopil jsem se své desetiranové poloautomatické pušky AVT, vystrčil hlaveň, bleskově výhlédl, zamířil a stiskl spoušť. Naráz jsem vypálil celý zásobník. Kulomet ztichl, víc se na našem úseku neozval.

„Moloděc! Ještě z tebe bude dobrý voják!“ usoudil můj ochránce a uznale mě poklepal po rameni. „Ale nevím, zda jsi někoho zasáhl, nebo jen donutil kulometčíky změnit stanoviště.“

Před večerem byl německý útok definitivně odražen. Chtěl jsem hledat svojí rotu. Voják mě zadržel: „Nikam nechoď! Držíme zde obranu a basta! Nemáš něco k snědku?“

„Mám jedině železnou zásobu, konzervu. Nesmím ji snít bez povolení velitele.“

„Jdi, hlupáku, tys' ještě zelenáč! Nevíš, zda dožiješ rána, a bojíš se snít konzervu! O hladu se špatně bojuje! Nevím, kdy zas dostaneme nějaký přísun.“

Snídli jsme spolu mou železnou zásobu a pojedli jsme s chutí. Od včerejšího večera jsem neměl nic v ústech.

„Tak, a teď zůstaň na stráži! Já se trochu výspím. Za dvě hodiny mě vzbudí, vystřídám tě. Nesmíme spát oba najednou, aby nám frickové nezakroutili krkem!“ řekl mi a učinil významný posunek. Přehrnl si přes hlavu pláštěnku. Za chvíli jsem slyšel jen jeho pravidelný dech a hlasité chrápání.

Byl jsem ve středu, nechtěl jsem jej budit. Noc probíhala poměrně klidně, až na občasnou rušivou palbu nepřátelských minometů, nebo krátkou přestřelku z ručních zbraní. Po půlnoci se voják probudil a šel jsem spát zas já. Dlouho jsem nemohl usnout. Přestálé nebezpečí a vzrušení minulého dne, záchrana života podivným řízením osudu a přepojaté nervy mi nedávaly usnout. Teprv k ránu jsem usnul hlubokým osvěžujícím spánkem.

Před úsvitem mě voják vzbudil. Dojedli jsme konzervu a klidně očekávali, co bude. Následoval nový, tentokrát líp připravený útok našich, který definitivně vypudil fašisty z jejich opevněných postavení na zalesněných výšinách. Rojnice našich pěšáků mijela náš zákop. Jeden z nich se nad námi zastavil: „Vladko, co tu děláš?“

Poznal jsem hlas velitele naší roty, rotmistra Kostaňuka. „My deržíme oborou!“ odpověděl sovětský voják.

„Vy jste včera neustopili?“

„Jak vidíte, pane rotmistro.Že.“

„Vždyť vám Němci mohli zakroutit krkem! Zůstali jste zde sami dva!“

„Nezakroutili, dali jsme si pozor. Ten zelenáč včera umlčel kulomet.“ odpověděl rotmistrovi voják.

„Pojď s námi!“ řekl mi rotmistr Kostaňuk.

Rozloučili jsme se se sovětským vojákem. Políbil jsem jej na zarostlou, neholenou tvář jako vlastního tátu.

Když jsme se po útoku shromáždili k přesunu na nový úsek ve směru na Kobylany, zjistili jsme, že z deseti příslušníků našeho příslušníků našeho pěšího družstva jsme zůstali z útvaru pouze tři. Ostatní padli, nebo byli raněni . . .

Ani u ostatních útvarů nebyla situace o nic lepší. Nešťastná Machnówka si vyzádala stovky zbytčně padlých a raněných. Padli dřív, než vůbec uželi nepřitele, dřív než si proti němu mohli vystřelit. Jakýpak div, že jsme měli po náladě?

Další krvavé boje u Frankówky, kde jsme po několik dní bezvýsledně

útočili třikrát až čtyřikrát denně, pokleslou náladu nikterak nezlepšily. Teprv první větší úspěch, dobytí města Dukly, zlepšil naši bojovou morálku. Zbyla nás sice hrstka, ale už zocelených a ostřílených vojáků.

Úkol dosáhnout v pěti dnech Prešova zůstal nesplněn. Nebylo to naší vinou. Úkol byl prostě nad naše síly.

Vzpomínky průzkumníka

(Vyprávění Vladimíra Horáka, příslušnika průzkumné roty)

12. září 1944

Postupovali jsme v noci přes zalesněnou výšinu od Machnówky k Woli Albinowské. Vpředu šlo jako předvoj družstvo průzkumníků, pod velením Jury Petriščeho. Zajištění tvořila četa pěchoty s jedním těžkým a jedním lehkým kulometem. Noční průchod neznámým lesem byl obtížný a nebezpečný. Každou chvíli jsme mohli narazit na nepřitele, a proto jsme byli ve středu.

K ránu jsme narazili na několik mužů, ukrytých v rokli. V mlze jsme nevěděli, zda to jsou Němci, nebo naši. Někdo z důstojníků volal:

„Nestřílet! To jsou naši z 5. praporu!“

Sotva jsme se pohnuli, neznámi po nás spustili palbu z pušek a samopalů.

„Kluci, neblbněte! To jsme my z 3. praporu!“

Odpověděli nám znovu palbou.

Desátník Demeter Žiroš se v mlze opatrně přiblížil k okraji rokle. Uslyšeli jsme výbuch ručního granátu a jeho křik:

„To jsou Němci! Za mnou!“

Vyrazili jsme za ním a hodili do rokle ruční granáty. Německá předsunutá hlídka se dala před námi na útek. Pronásledovali jsme je palbou a hnali před sebou. Proběhli jsme lesem. Před námi na svahu přečatém mnoha vysokými terasovitými mezemi, mezi úzkými pruhy chudých políček osázených brambory, jsme narazili na další postavení nepřitele. Němci se snažili doběhnout do zákopů, ke svým. Jeden důstojník se opozdil. Spolu s Žirošem a Emilem Svítkem jsme jej doběhli a povalili na zem. Svítek jej odzbrojil. Odebral mu opasek a pistoli. Sám si jej připoutal kolem boků. Chytili jsme s Žirošem důstojníka pod ruce a snažili se jej stáhnout s kopce dolů, za vysokou mez, kde bychom byli kryti před palbou. Ten se však nevzdával. Byl to chlap jako hora a my jsme proti němu byli holobrádkové. Přesto jsme jej pomalu, ale jistě vlekli dolů k mezi. Němci ze zákopů nás zhlédli. Nehledě na svého důstojníka, spustili po nás palbu z pušek a samopalů. Snad mylně počítali, že důstojníka pustíme, abychom se sami mohli skrýt za vysokou mezí.

Patrně by nás postříleli všechny, i s důstojníkem, kdyby nezasáhl Pet-

rišče. Když postřehl naši kritickou situaci, zastřelil důstojníka dávkou ze samopalů. Sklouzli jsme z terasy dolů, za vysokou mez.

„Proč jsi nám zastřelil jazyka?“ vrhli jsme se s křikem na Petriščeho.

„Blázni! Vždyť by vás tam všechny postříleli! Vaše životy jsou mi miléjší než jeden jazyk!“ usadil nás Petrišče. Museli jsme jeho argument uznat.

Za mezí nás Petrišče znovu zformoval. S granáty v rukou jsme vyrazili na zteč. Připojili se k nám Rusové, podporovaní přímou palbou 45 mm kanonou.

Zaslechl jsem Žirošův výkřik: „Jsem raněn! Kamarádi, pomstěte!“

Nehledě na těžkou palbu a téměř trojnásobnou přesilu nepřítele, postupovali jsme nezadržitelně vpřed. Přímo před námi se ozval kulomet. Pokusil jsem se jej umlčet palbou z desetiranové poloautomatické pušky. Ta se mi však zasekla. Utržený krček nábojnice uvízl v hlavni.

Opodál jsem spatřil kamaráda Vladimíra Řepíka. Ležel za lehkým kulometem a střílel. Vedle měl položený samopal. „Vláďo, hoď mi samopal!“ Hodil mi jej, aniž by se zvedl se země. Chytil jsem jej a sebedůvěra se mi znova vrátila.

Řepíkův kulomet vypálil krátkou dávku a zmlkl. Došlo mu střelivo. Měl jsem u sebe plnou krabici nábojů do pušky, stejných jako do kulometu. Každá chvilka byla drahá. Připazil jsem se k Řepíkovi a plnil mu diskové zásobníky, neboť jeho pomocník byl raněn. Řepík znovu zahájil palbu. Vyrazili jsme dopředu a vrhli jsme do zákopů ruční granáty. Němci začali kvapně prchat. V běhu odhazovali pláště a baťohy. Jeden kulomet ještě střílel. Doběhl jsem jej z boku a srazil kulometčíka pažbou samopalu. Poslední Němec, který ještě zůstal v zákopu, zastřelil ze samopalu vedle mne běžícího Svítka. Zamířil jsem na něho a stiskl spoušť samopalu. Spoušť cvakla na prázdro, zásobník byl už prázdný. Zahlédl jsem, jak Němec míří přímo na mne. Nestačil však stisknout spoušť, protože jej rozmetal výbuch ručního granátu, který mu jeden kamarád ze Zakarpatské Ukrajiny hodil přímo pod nohy...

Dobyli jsme nepřátelské zákopy. Němci prchali úvozovou cestou dolů z výšiny, kryjíc se tak před palbou našeho sousedního křídla. Zavolal jsem k sobě Řepíka a ukázal mu prchající Němce. Pustil to do nich z kulometu. Slyšel jsem jeho nadávky:

„Tu máte! Za moji ženu a moje děti! Tu máte za Český Malín!“

Němci mu při zničení Českého Malína zažíva upálili manželku a dvě děti. Vystřílel celý zásobník. Úvozová cesta byla zavalena hromadami mrtvých a raněných.

„Sakra, konečně jsem jim to odplatil! Pořád jsem se obával, že padnu dřív, že to nestihnu. Teď už můžu padnout!“ řekl a otřel si rukou pot s čela.

V záCOPECH jsme objevili várniči s dosud teplými vařenými bramborami a v odhozeném ruksaku masové konzervy, čokoládu a cigarety. S chutí jsme se pustili do jídla, neboť jsme od včerejšího rána neměli nic v ústech.

Sotva jsme se stačili najíst, Němci spustili na výšinu rány ze šestihlav-

ňových minometů. Věděli jsme, že po něm přijde německý protiútok. Byla nás hrstka. Petříšek proto dal rozkaz k ústupu. Úvozovou cestou jsme se stáhli spět do lesa.

14. září 1944

K ránu jsme šli znova na průzkum po okraji lesa, aby jsme zjistili, kdo je na výšině. Šel s námi taky četař Jiří Hrouda, výkonávající funkci zpravodajského důstojníka praporu. Nebylo jeho povinností chodit s námi na průzkumy. Chodil tam z vlastní iniciativy, „aby všechno věděl hned z první ruky“, jak to říkal. Z výšiny k nám dolehl palba ze samopalů. Rozeznávali jsme samopaly naše i německé. Ze by se na výšině bojovalo? Vždyť není slyšet děla a minometry! Spěchali jsme zjistit, co se vlastně děje.

Cestou jsme potkali nějakého sovětského generála, který se vracel z první linie. Informoval nás, že na výšině jsou naši. Zkoušeji prvně ukorističem samopaly a samopaly posbírané po našich padlých.

Sli jsme se podívat na výšinu. Cestou jsme se zastavili v rokli, kde stálo auto s vysílačkou, u níž byli nám neznámí důstojníci s rozloženými mapami, snad od 2. praporu. Němci patrně zaměřili polohu vysílačky a spustili na ni minometnou palbu. Zalehlí jsme opět k zemi. Po ukončení přepadu jsem nemohl vstát, protože s nově vyfasovanou desetiranovou puškou jsem se zapletl do telefonního kabelu. Hrouda mi pomohl vymotat dlouhou pušku se slovy:

„Nevím, nač nosíš tu kládu. Proč si nevezmeš samopal?“

„Víš, věřím jí víc než samopalu, zvláště na větší vzdálenost.“

Společně jsme pak ošetřili raněného důstojníka od vysílačky a vrátili jsme se ke štábmu 3. praporu v rokli u Palacówky. Zanedlouho následoval další minometný přepad. Padl při něm náčelník štábmu praporu, podporučík Metoděj Lemák, učitel ze Zakarpatské Ukrajiny, a Jura Petříšek. Po jednom výbuchu jsem ucítil bolest na zadní straně pod krkem. Způsobila ji střepina miny. Hrouda mi poskytl první pomoc. Rozloučil jsem se s ním s tím, že sám dojdou na ošetřovnu. Víc jsem jej však neviděl. Padl na bezjemenné výšině u Obšaru, kterou pak nazvali jeho jménem.

Nepovažoval jsme své zranění za vážné. Nevím ani, jak jsem si spletl směr, zda jsem zabloudil, nebo to snad bylo následkém zranění, protože jsem bloudil lesem v kruhu, až jsem se náhle octnul v palbě z kulometu. Naši vojáci mě zastavili: málem bych prošel skrze naši obranu k nepřitéli. Vrátili mne do správného směru. Po dvou nebo třech hodinách jsem se opět octnul na místě, odkud jsem vyšel: v rokli u štábmu praporu. Nabídli mi doprovod na ošetřovnu. Nevím, proč jsem trval na tom, že půjdou sám. Znovu jsem pak bloudil lesem, až se mne ujali sovětí vojáci. Předali mne zdravotníkům na sovětskou polní ošetřovnu.

Z ošetřovny jsem byl odsunut do sovětské vojenské nemocnice v Rzeszowě. Röntgenem mi vojenští lékaři objevili střepinu zaseknutou těsně kolem krčního obratle.

„Když nevyjde s hnisem sama, vyoperovat ji nelze. Mohli bychom zranit míchu, což by znamenalo ochrnutí na půl těla,“ tak zněla diagnóza lékařů.

V nemocnici v Rzeszowě jsem pobyl do 15. října. Neměl jsem zde stání. Rána hnisala, bolela při každém pohybu hlavy. Byl jsem zde mezi sovětskými vojáky jediný Čech, stýskalo se mi po svých, po zvuku mateřské řeči. O dalších osudech naší armády jsem rovněž nic nevěděl. Dle jedné pověsti byl 1. čs. armádní sbor stažen z fronty a poslán na doplnění na Zakarpatskou Ukrajinu, dle jiných prý do Przemyszu. Dle třetích prý dosud bojuje v Karpatech, už na území Slovenska. Zvláště těžko jsem za takových podmínek snášel pocit osamělosti.

Několikrát jsem žádal lékaře, aby mně poslali zpět k naší armádě.

„Vyloučeno, vaše zranění je vážné a vyžaduje dlouhé léčení,“ řekli mi lékaři.

Jednoho dne jsem zde už nemohl déle vydržet. Sbalil jsem své věci a z nemocnice jednoduše zmizel. Cestou jsem se vyptával sovětských vojáků, kde jsou naši. Nikdo mi nemohl říci nic určitého; jeden mi řekl, že před několika dny viděl československá vojenská auta v Přemyšlu. To mi stačilo. Stopem jsem se dostal do Přemyšlu, ale marně jsem ve městě hledal naše. Na sovětské velitelství města jsem se neodvážil. Neměl jsem z nemocnice žádné doklady, mohli mně zadržet jako záběha. Ke všemu mne trápil hlad, už dva dny jsem neměl nic v ústech. Nakonec jsem objevil prázdná, opuštěná kasárna a vyraženým oknem jsem se dostal do prázdné místnosti. Všude bylo plno smetí, papírů, jedním slovem hrozný nepořádek. Smetl jsem smetí a papír ke kamnům, rozdělal v nich oheň a kolem rozeštřel promáčený oděv k sušení. Vo smetí jsem objevil několik brambor a konzervu s kondensovanou hrachovou polévkou. Brambory jsem dal upéct do ohně, konzervu rozdrobil a pomalu snědl.

Schoulil jsem se v teple u kamen a usnul únavou. Probudil mne hluk, někdo ke mně lezl oknem. Po místnosti se línula vůně pečených brambor, smíšená se štiplavým pachem pálicího se sukna. Hořel mi kabát uniformy, rozestřelený u kamen k sušení. Rychle jsem jej uhasil.

„Stůj! Kdo tam?“ vykřikl jsem.

„A ty, kdopak jsi ty?“

„Ejhle, když jsem je nemohl najít já, našli si mě sami...“ pomyslil jsem si s radostí, že je konec mým útrapám.

„Co zde děláš, tuláku?“ zeptal se neznámý.

„Jdu z nemocnice a hledám naše. Kdepak se zde nacházíte?“

„Je zde dosud část velitelství týlu s autoparkem. Já jsem šofér!“ chlubil se tenhle člověk. „Uviděl jsem oheň. Ze zvědavosti jsem strčil hlavu do okna a ucítil vůni pečených brambor. Dostal jsem na ně chuť!“

Měl jsem zlost, že sám hladový se musím rozdělit se sytým, ale byl jsem rád, že se konečně dostanu k našim. Dal jsem mu dva pečené brambory. Snědl je a záhy usnul vedle mně. Snědl jsem zbývající čtyři brambory a rovněž jsem usnul.

K ránu mně probudila zima, nemilosrdně proudící dovnitř vyraženým oknem. Vzbudil jsem svého spolunocležníka a vydal se s ním na naše velitelství týlu. K mému radostnému překvapení jsem tam objevil známého učitele z české školy ve Zdolbunově, Antonína Lešnera. Velmi pohostinně se mne ujal. Po dlouhé době jsem se opět dosyta najedl. Navíc mi zajistil vykoupání v městských lázních a zbrusu nové oblečení.

„Co chceš dělat dál?“ tázal se mě příštího dne Lešner.

„Kde je nás sbor?“

„Někde na hranicích, už na území Slovenska.“

„Sakra, vždyť jsme měli být za pět dní v Prešově!“

„S určitým zpožděním tam jednou budem,“ řekl mi optimisticky Lešner. „Pozítří zde balíme a odjíždíme do Krosna. Chceš-li, pojď s námi.“

„Dobrá, pojedu.“

Pohodlně jsem se dostal s Lešnerem do Krosna a pak dalším autem do Komárniku, odtud na SV našeho praporu. Ze starých kamarádů už u průzkumné čety nezbyl téměř nikdo. Někteří padli, někteří se podobně jako já léčili ve vojenské nemocnici. Rána na krku mi stále ještě hnisala. Velitel praporu, štábni kapitán Sedláček mě posílal na ošetřovnu do Posady Jaslskej. Měl jsem tam odjet při první příležitosti, až tam pojede nějaké auto. Zatím jsem se zdržoval u štábu praporu.

Jedně noci německý průzkum přepadl SV praporu. Chopil jsem se pušky a zúčastnil se nočního boje. Přepad jsme odrazili. Zůstal jsem už trvale u jednotky a na ošetřovnu jsem neodjel.

Dále jsme pak chodili na průzkumy. Při jednom jsem byl dne 13. listopadu v okolí Medvedzieho raněn do nohy střepinou ze šestihlavňového minometu. Kamarádi mě dopravili na ošetřovnu. Po prvním ošetření jsem byl převezen do polní nemocnice v Posadě Jaslskej, kde mi vyoperovali střepiny z nohy. Po několika dalších dnech jsem byl evakuován do sovětské vojenské nemocnice ve Lvově.

Zádal jsem lékaře, aby mi výndali střepinu z krku. Stanovili stejnou diagnózu jako dříve v Rzeszówě:

„Operace může způsobit ochrnutí poloviny těla. Vratte se do Československa. Lékařská věda je tam na vysoké úrovni. Vaši lékaři pro vás budou moci po válce udělat víc, než mi dnes ve válečných podmírkách,“ rádil mi šéf lékař nemocnice.

Do ČSR jsem přijel v červnu 1945 s transportem rekovalementů vypraveným československou vojenskou komandanturou v Rovně. Byl jsem přidělen na posádku v Podbořanech. Odtud jsme zajišťovali klid a pořádek v našem pohraničí.

Přišlo osídlování pohraničí. Kamarádi hledali nové domovy pro sebe a své rodiny. Demobilizoval jsem a osídlil zemědělskou usedlost, aniž bych se hlásil k dalšímu léčení. Inu, lehkomyšlnost a nerozvážnost mládí...

Po několika letech soukromého hospodáření jsme založili JZD, kde jsem pracoval jako traktorista. Před několika léty se mi udělalo velmi zle — dostal jsem křečovitý záchvat. Prsty na rukou mi začaly modrat. Léka-

ři konstatovali cévní nemoc. Zachránili situaci operativním spůsobem — přehozením a transplantací tepen. Rentgenové snímky ukázaly střepinu v krku opouzdřenou, tedy relativně neškodnou, pokud se snad někdy neuvolní a nedá do pohybu. Lékaři ji proto nechali na pokoji.

Před čtyřmi roky jsem pocítil ostré bolesti v kolenně. Lékař mne poslal do nemocnice v Podbořanech na rentgen. Snímek objevil mezi kolenními klouby dva úlomky jehly. Kdy a jak se tam dostaly? Patrně to byly úlomky injekční jehly z doby ve vojenských nemocnicích po zranění a s krevním oběhem se dostaly do kolena.

Operace za účelem jejich odstranění se nezdařila. Jehly zůstaly dále v těle, jen poněkud změnily své místa, takže mi už v chůzi nevadí. Dle lékařského dobrozdání si našly své místo, z kterého sa už dále nepohnou. Je to tedy „památku“ z války.

Vzpomínky tankoborníka

(Příběhy desátníka Antona Blažka, příslušníka protitankové roty)

Hrůzy druhé světové války jsem náležitě poznal na své vlastní kůži. V březnu 1944 jsem vstoupil do československé jednotky v SSSR. Nebylo mi ještě ani osmnáct. Byl jsem přidělen k protitankové rotě právě formovaného 3. pěšího praporu.

Svůj první bojový křest jsem prodělal 9. září 1944 v Machnówce. Protitankisté byli po družstvech přiděleni k jednotlivým pěším rotám. Při německém útoku se tři německé tanky přiblížily k našim postavením asi na stopadesát metrů. K dělostřelecké a minometné palbě nepřítele se připojila palba z tankových děl a kulometů. Zdálo se, že nic už je nemůže zastavit, že vjedou mezi nás a dokončí dílo zkázy. Naše protitankové pušky byly proti nim čelně málo účinné. Účinněji se projevily 45 mm protitankové kanóny naši roty a 76 mm děla dělostřeleckého oddílu. Jeden tank byl zasažen a začal hořet. Zbývající dva neriskovaly a raději se vrátily zpět do lesa.

V dalších dnech jsme bojovali u Palacówky. Před námi, v zemi nikoho, ležela samota se dvěma chalupami. Žádný pohyb, ani dým z komínů neprozrazoval přítomnost lidí. Jen slepice pobíhaly po dvorku. Kamarád Jesínek dostal chuť na slepičí polévku. Na celém našem úseku byl klid, a proto se s povolením velitele vypravil na samotu. Pro jistotu si sebou vzal samopal a ruční granáty. Sotva vstoupil na dvorek, ozvala se z chalup palba německých pušek a samopalů. Jesínek se pokusil o ústup. Viděli jsme, jak Němci výbíhají z chalup a pokouší se ho obklíčit. Jesínek rovněž odpověděl palbou, statečně se bránil a ustupoval. Vypálil jsem do klubka

Němců ránu z protitankové pušky a podle křiku a kleteb jsem zřejmě mířil dobře. Hned nato se ozvaly naše 45 mm kanóny. Přímou palbou rozprášily útočníky. Jesínek se šťastně vrátil, ale samozřejmě bez slepic. Všichni jsme však byli rádi, že aspoň vývázl se zdravou kůží.

Chalupy, ve kterých se skryli Němci, naši dělostřelci dobré mířenými rannami rozbořili. Nevím, kolik fricků pod nimi našlo svůj hrob.

V noci jsem stál na stráži. Ze „země nikoho“ se ke mně blížily hlučné těžké kroky. Tak těžké a hlučné, jako by to ani nebyly kroky člověka, spíš kroky nějakého velkého zvířete. V temnotách jsem zahlédl nějakou velkou postavu.

„Medvěd!“ blesklo mi hlavou. Slyšel jsem, že se v Karpatech medvědi dosud vyskytuji.

Co teď? „Medvěd“ se blížil ke mně. Odjistil jsem samopal, zamířil do tmavy a vypálil krátkou dávku. Uslyšel jsem bolestné zabučení a dunivý pád těla. Poznal jsem svůj omyl — zasáhl jsem krávu. Hned nato se na naše postavení snesla sprška min, ale nastěstí jsme vývázli beze ztrát.

Rozednilo se. Na frontě byl dosud klid. Kráva ležela nedaleko našeho postavení v „země nikoho“. Žalostně bučela a marně se namáhala vstát. Hodila by se nám na přilepšení k jednotvárné vojenské stravě z konzerv. Nikdo se ale neodvážil pro ni dojít. Za bílého dne by to znamenalo vyloženou sebevraždu.

Bylo mi zraněné krávy líto. Chtěl jsem ji dorazit ranou z milosti. Veličitel roty mi to ale nepovolil, protože jediný výstrel by stačil k porušení vzácné chvíle klidu. Vzápětí po něm by následoval minometný přepad, který by nemusel dopadnout tak šťastně jako minulé noci — bez prolité lidské krve.

Po osvobození města Dukly začaly další krvavé boje o přístupy k československé státní hranici v prostoru Zýndranowé. Naše tanky nastoupily k útoku na výšinu směrem k místu, kde silnice protíná československou státní hranici. Za nimi postupovali pěšáci našeho 3. praporu. V patách za nimi postupovala přidělená družstva protitankové roty. Postupovali jsme vzhůru roklí, abychom se kryli před zraky nepřátelských pátračů a vyhnuli se tak dělostřelecké a minometné palbě nepřítele.

Od jihozápadu jsme uslyšeli lomož tankových motorů. Vyhledl jsem opatrně z rokle a ztrnul jsem leknutím. Šikmo k rokli opatrně mířily tři německé tanky, obávané Tygry. Zřejmě směrovaly do boku postupu našich tanků. Dosud nás v rokli nespátrily. Upozornil jsem na to velitele. Dal rozkaz, abychom výčkali v klidu v rokli a abychom se v žádném případě neprozradili palbou, dokud na nás Tygry přímo nezaútočí. Věděli jsme, že v případě přímého střetnutí máme proti nám nepatrné vyhlídky. Byli jsme však odhodláni draze prodat své životy. Připravili jsme se k zoufalé obraně: kanóny, protitankové pušky a protitankové ruční granáty. Nikomu z nás nebylo do smíchu. Přiznávám, že se mi hrůzou téměř ježily vlasy na hlavě.

Tygry se k nám přiblížily asi na šedesát metrů. Zastavily. Zřejmě zjistily,

že naše tanky už postoupily na výšinu. Vrátily se proto zpět, aniž nás vůbec spatřily. Oddechli jsme si úlevou.

Vydali jsme se dál za našimi tanky. Tanky postupující klínovitě k hraniči se octly v soustředěné dělostřelecké palbě ze tří stran. Zpředu od státní hranice pály baterie protitankových kanónů. Z obou boků, od Zýndranowé a od Barwinku pály děla Tygrů a Ferdinandů. Bylo to učiněné peklo výbuchu a detonaci. Zdálo se, že lesíky a stromy před námi přímo tančí, že mění svá místa. Přehradná palba nás odřízla od tanků. Zahli jsme v nějaké rokli a sledovali, kde jsou před námi naši a kde nepřítel.

Viděli jsme postupnou zkázu všech našich tanků a zoufalé úsilí tankistů, kterým se podařilo zachránit z hořících tanků a snažili se probít zpět k našim. Hořící tanky přilákaly německé pěšáky a samopalníky, kteří se snažili zabránit tankistům v ústupu. Výstřely z ručních zbraní a výbuchy ručních granátů pomaly zanikaly v hluku dělostřelecké a minometné palby.

Ani Němci se v situaci zřejmě dost nevýznamní, neboť pobíhali po bojiště bez zřejmého cíle a směru. Náhle proti našemu postavení výrazilo asi dvacet německých pěšáků. Nevím, zda o nás věděli. Možná se chtěli před palbou skrýt v naší rokli. Pustili jsme je k sobě asi na šedesát metrů a zasypali palbou ze samopalu. Jeden z nich se objevil až na okraji naší rokli. Bez čepice a bez zbraně se s rukama nad hlavou svezl po zadku mezi nás.

„Hitler kaput! Bitte um Gnade!“ prohlásil prosebně.

Vzali jsme jej do zajetí. Co se ale stalo s ostatními fricky před námi?

Nevím, zda před naší palbou ustoupili, nebo zda tam všichni zůstali navždy. Útočili proti nám, nebo prchali před našimi tankisty, kteří se probíjeli z obklíčení?

Po zničení našich tanků jsme dostali rozkaz k ústupu do výchozích postavení. Náhle přilétla kulka snajpera a zasáhla ze zadu do hlavy našeho zajatce. Snajper chtěl zřejmě zabránit tomu, aby zajatec před našimi zpravidlou promluvil.

Tolik vytoužené překročení československé státní hranice se nevydařilo. Přesunuli nás západně od silnice Dukla — Svidník, na Studený Vrch, kde sovětské jednotky překročily československou hranici v prostoru Šarbova. V dešti a blátě to byl úmorný pochod hustým lesem, navíc ještě rozeklaným četnými horskými potoky a jejich roklemi.

Ještě jsme se na novém místě nestáčili ani „ohrát“ a zakopat, když přišel rozkaz vrátit se zpět k silnici, kde 6. října 1944 jednotky 2. praporu vstoupili na území vlasti. Osvobodily první slovenskou vesnici, Vyšný Komárnik.

Když jsme obsadili postavení kolem Vyšného Komárniku, nepřítel zahájil palbu fosforečnými granáty. Dřevěný kostelík po zásahu vzplanul; marně se jej místní občan, starší děda, snažil uhasit a marně nás volal na pomoc. Po bolestných frontových zkušenostech a ztrátách se nikdo nehnul ze zákopů. Jen na sousedním úseku se z postavení velkorázných kulometů zvedl jeden voják a rozběhl se k hořícímu kostelíčku. Nedoběhl — složila ho kulka snajpera.

1. listopadu 1944 jsem stál v lese u Medvedze na stráži. Na našem úseku nás střídala sovětská jednotka, složená většinou z příslušníků asijských národností — Kazachů. Nevím, zda to u nich byl nedostatek frontových zkušeností, nebo snad ihostejnost, odevzdanost v osud, tak typická pro muslimy. Při přebírání úseku a při zakopávání si počívali velmi neopatrne. Pravda, v kamenité horské půdě se těžko zakopávalo. Prozradili se hlukem a následoval minometný přepad. Pocítil jsem prudkou bolest v několika místech těla. Sovětí vojáci měli několik mrtvých a raněných.

Po prvním ošetření na místě mne dopravili do polní nemocnice v Janských. Lékař mi vyoperoval velkou střepinu a několik menších, jen pod kůži zaseknutých drobných střepinek velkých jako hráchy. Po operaci jsem byl evakuován do Krosna. Dopadlo to dobře, na Silvestra 1944 jsem se opět hlásil u své roty. Znovu v ní chyběla řada známých tváří...

Velitel roty, podporučík Boris Karfík, rodák ze Zdolbunova, mě zařadil k 45 mm protitankovým kanónům. Ve srovnání s protitankovými zbraněmi to přece jen bylo poněkud snažší, i když se o těchto kanónech, střílejících přímou palbou z předního okraje pěchoty, mezi sovětskými vojáky říkalo: „Dlouhá hlaveň, krátká smrt.“

S 45 mm kanónem jsem prodělal všechny boje na Ondavě, u Liptovského Mikuláše a na Moravě. Třetího března 1945 jsme v boji o Bobrovec podporovali útok naší roty. Němci před ní ustupovali ke kostelu, kde měli ve věži pozorovatelnu. Postupovali jsme těsně za nimi. Přímou palbou jsme je pobízeli k rychlejšímu ústupu. Nevím, zda jsme si při postupu nějak spletli směr, ale narazili jsme na jinou skupinu Němců. Jeden kanón jsme postavili ve mlýně, druhé dva v záhradách a zahájili přímou palbu na silnici, po níž Němci ustupovali. Němci se obrátili a zaútočili proti nám. Byli jsme nuceni sáhnout po samopalech a kulometech. Hrstka dělostřelců nestačila proti mnohonásobné přesile německé pěchoty, museli jsme ustoupit. Ze mlýna se nám nepodařilo odvést kanónek rotmistra Dmitrije Senického: další dva jsme zachránili. Palbou z kanónu a ručních zbraní jsme se probili zpět k našim. Můj dělovod, svobodník Jaroslav Solil z Moštenice, utrpěl průstřel plic střelou dum-dum. Nebylo mu pomoci. Zemřel v necelých osmnácti letech.

Nepříteli jsme však způsobili ztráty mnohem těžší.

Při ústupu se se mnou probořil na potoce led. Nebyla to věru příjemná koupel. V noci jsme se vypravili do mlýna pro kanón. Našli jsme jej v pořádku. Odvezli jsme jej odtud, aniž nás někdo zpozoroval. Nepřítel tam zřejmě nevkročil.

Šťastně jsme prošli všemi dalšími boji na Slovensku a někdy 4.—5. května 1945 jsme vstoupili na Moravu. Osvobodili jsme Holešov a těšili se na brzký konec války. Věděli jsme, že její konec je otázkou jen několika dnů. Komu by se ještě chtělo umírat?

A přece...

Z Holešova jsme vyrazili s našimi kanóny jako předvoj k Jablunku. Blížili jsme se k potoku. Malý most nám nepřítel zničil přímo před nosem.

Štěstí, že jsme na něm právě nebyli. Před námi byla asi dvoukilometrová rovina, na které se zelenalo bujně obilí, snad žito. Za výdatné pomoci českých civilistů jsme brodem přepravili kanón přes potok. Za námi pak přicházely další posily. Asi dvěstě metrů za Jablunkou jsme narazili na nepřítele — pěší zákopy, děla a minometry. Němci podnikli prudký protiútok, podporovaný dělostřeleckou a minometnou palbou. Byla nás proti nim jen hrstka. I naše ukořistěné zbraně jsme rozdali civilistům. Ukázněně nastoupili do postavení, která jsme jim přidělili a účinně se zúčastnili boje. Přepravili jsme už přes potok všechny tři kanóny. Můj kanón byl umístěn v chráněném postavení ve stodole po pravé straně silnice, další dva v zahradách po levé straně.

Odpověděli jsme na německý protiútok přímou palbou z kanónu. Tím jsme prozradili své postavení. Hned po našem prvním výstřelu přiletěl nepřátelský granát, který zasáhl stodolu, no naštěstí nevybuchl. Další granáty dopadly taky v bezprostřední blízkosti stodoly. Velitel dělostřelecké čety, rotný Lebovič, zjistil postavení nepřátelské baterie, poslal mě k dvěma konónům za silnici a rozkázal přenést palbu na nepřátelskou baterii.

Vyrazil jsem bleskově přes silnici. Nestačil jsem jí ještě přeběhnout, když jsem ucítil ostrou bolest v obou stehnech. Zhrouutil jsme se do silničního příkopu. Lebovič mne odtáhl do bezpečí a poskytl první pomoc. Uklidnil mě: „Je to jen hladký průstřel svalstvem. Kosti zůstaly neporušeny. Ale díra jako hrom, jako po malém průbojném granátu z 37 mm kanónku.“

„Budu ještě kdy chodit?“ zeptal jsem se.

„Určitě, budeš chodit.“

Pak jsem pozbyl vědomí. Nevěděl jsem, že se mně ujali čeští civilisté. Procitl jsem bolesti, kterou mi způsobily otřesy vozu. Pak jsem znovu pozbyl vědomí. Nevím, kdy mně přeložili do auta a odvezli do nemocnice ve Vsetíně. Procitl jsem opět až na operačním stole a zaslechl slova lékaře:

„Operaci má šťastně za sebou. Ale nelibí se mi to. Vypadá to na otravu.“

Dostal jsem vysoké horečky. Sotva jsem pak vnímal smysl neutěšené doktorovy diagnozy.

8. května 1945 večer mně probrala z bezvědomí divoká palba. V horečkách jsem se domníval, že Němci útočí na Vsetín. Pojal jsem bláznivý nápad, že vyskočím z okna a někde se ukryji, abych se jim nedostal živ do rukou. Pokusil jsem se vstát s lůžka, ale nešlo to, byl jsem k němu připoután šnůrou. A i kdyby to šlo, jaké bych asi měl výhľídky při skoku z druhého patra?

Začal jsem volat o pomoc: „Zachraňte mne před Němcí!“

„To jsou salvy na oslavy vítězství a míru,“ uklidnila mě sestra.

Zaplavila mě vlna lítosti, že jsem málem zahynul v posledních dnech války. Záhy ji vystrídala radost, že přece jsem jen přežil, že naše oběti a strádání nebyly zbytečné.

Po čtrnácti dnech mne převezli do nemocnice v tehdejším Zlíně. Ujali se mne lékaři, primář MUDr. Dudek a MUDr. Drápal. Provedli několik dalších operací, napojili k sobě zpřetrhané svaly, šlachy a nervy. Jejich vzorné obětavé péči vděčím za to, že mohu samostatně chodit.

Koncem října 1945 jsem byl odesán k dalšímu léčení do sanatoria SANOPS v Praze a odtud pak do invalidovny v Malé Chuchli. Veškerá lékařská péče mi nedokázala plně vrátit zdraví a pohybovou schopnost. Byl jsem uznán jako 30% invalida a byl mi taky vyměřen částečný invalidní důchod. Ten však zdraví, narušené válečnými událostmi, nemůže nahradit . . .

Sotva škole odrostli

(Věnováno památce nejmladších vojáků 1. čs. armádního sboru v SSSR)

Duben 1944.

Dlouhé řady krajanů z Kupičova a okolních českých osad přicházejí k odvodní komisi v Lucku.

„Zdráv!“ splývá jednohlasně téměř ze všech rtů. Kapitán (předseda komise) přiděluje muže k jednotlivým útvary. Jen málokterý — a to skutečně nemocný nebo invalidní — se hlásí k lékařské prohlídce. Ne však proto, aby byl zproštěn vojenské služby, ale aby byl zařazen podle svých fyzických schopností k lehčí službě a zbytečně později nezdržoval výcvik bojových jednotek.

„Kolik vám je let, táto?“ táže se kapitán staršího sedřeného rolníka.

„Dvaapadesát.“

„Jdete, táto, domů! Máme dost mladších!“ odbýva jej kapitán.

„To bých se na to podíval! Odvedli jste moje dva kluky! Půjdou s nimi a basta!“ trvá na svém tata.

„Jdete domů hospodařit. Fronta potřebuje nejen vojáky, ale i chléb, maso a další zemědělské výrobky. Někdo je musí vyrobit.“

„Na to doma stačí manželka s dcerou. Jsem dosud zdráv, abych unesl pušku. Jsem starý voják; tenhle Georgijevský kříž jsem zadarmo nedostal!“ udeřil se do prsou tata a vypjal se po vojensku jako struna.

Kapitán se usmál. Pochopil starého vojáka. Odvedl jej a zařadil k trénemu, k jeho páru koní, které i s vozem daroval naši armádě.

Po něm přichází k odvodu mladičký, rtytnatě živý, hezký menší chlapec s prvním chmýřím na bradě. „Zdráv!“ hlásí lékaři a hrdě přistupuje před kapitána.

„Kolik je ti let?“ táže se kapitán.

„Šestnáct.“

„Jdi tedy, chlapče, domů! Přijímáme teprve od osmnácti.“

„Musíte mě odvést! Já domů nepůjdou! Jsem silný a zdravý. Dovedu už střílet ze samopalu. Dvakrát jsem sa zúčastnil srážky s banderovci, když přepadli naši obec. Mám dokonce vlastní samopal. Ukořistil jsem jej při srážce s banderovci!“ hájí se zoufale mladičký Olda Holub.

„Nemůžu tě odvést. Je to proti předpisům!“

„Jaképak jsou ve válce předpisy?“

„Ví o tom otec?“

„Otec dávno zemřel.“

„A matka?“

„Ví!“ lže statečně Olda. Utekly z domu bez jejího vědomí . . .

„Jdi domů! Děti neodvádíme!“

Olda se vzteky rozplakal. Jakže — on že je dítě? Však jim ještě ukáže! Nevzdá se jen tak snadno!

Odpoledne se hlásí k odvodu znovu. Pro jistotu si vyměnil kabát s kamáradem. Kapitán, kterému denně přecházejí před očima stovky branců, jej nepoznává.

„Kolik je ti let?“

„Osmnáct.“

Když osmnáct, tak osmnáct. Po dokladech se ve válce nikdo příliš nešnáhl. Tak byl Olda odveden a stal se československým vojákom. Kvůli mládí a slabší tělesné konstrukci byl přidělen k radistům: Prodělal výcvik u radioroty a po jeho ukončení byl přidělen jako radista k SPO (smíšenému průzkumnému oddílu).

8. září 1944 (před Krosnem)

Po silné, více než dvouhodinové přípravě sovětského a čs. dělostřelectva SPO vstupují do průlomu fronty ve směru města Jedlicze. Radista Olda Holub jede v předním vozu. Nepřítel chvatně ustupoval. SPO narazil na první odpor teprv v dalších ulicích Jedlicze. Postup se proto na chvíli zastavil. Dříve než se na místo dostavil velitel motoroty, Olda bez jakéhokoliv rozkazu seskočil a zapadl do silničního příkopu, který jej bezpečně kryl před palbou. Příkopem se rychle proplazil za domek, z něhož střílel kulomet. Mrštně jako kočka přeskočil plot, skočil do dvorku a zezadu vhodil do okna ruční granát. Sotva dozněl výbuch, postavil se do dveří, vypálil do stropu dávku ze samopalu a křičel: „Ruki vvěrch!“

Dva fašisté, chlapi jako hory, poslušně zvedli ruce nad hlavy. Třetí už nemohl, chropněl v posledním tažení.

„Kulomet na záda a hybaj přede mnou!“ křičel dále Olda a výmluvně doprovázel rozkaz posuňky samopalu. Kdo ví, zda Němci rozuměli česky, v každém případě však rozkaz pochopili. Za chvíli si to šlapali do zajetí i s kulometem na zádech. Za nimi po silnici hrdě vyšlapoval Olda s odjištěným samopalem zamířeným do jejich zad. Malý David vedl dva Goliáše — první dva zajatce na Dukle.

Olda Holub šťastně prodělal všechny boje na Dukle a celé zimní tažení Slovenskem. Ve zdraví došel až do Prahy. Za svůj hrdinský čin v Jedlici a statečnost v dalších bojích na Slovensku byl vyznamenán Čs. válečným křížem a medailí Za chrabrost. V necelých sedmnáesti letech dosáhl hodnosti četaře. Po válce se usídlil na Kadaňsku. Záhy nato se však stal obětí své horkokrevnosti a mladičké nerozvážnosti. Odpočívá na hřbitově v Žatci...

* * *

Příběh mladistvého Oldy Holuba z Kupičova, včetně jeho tragického konce, je jedním z příbehů dvou až tří stovek těch nejmladších, sotva škole odrostlých českých chlapců z Volyně. Nejmladším, podle sovětských branných zákonů vojenské povinnosti ještě podlehajícím ročníkem, byl ročník 1926. Většina chlapců z ročníku 1927 a značná část chlapců ročníku 1928 vstoupila do armády dobrovolně. Mnozí z nich, podobně jako Olda Holub, se prohlašovali za starší než ve skutečnosti byli — jen aby byli přijati. Proto archivní údaje ročníku 1926 nutno bráti s rezervou. Skrývají se za nimi chlapci mladší.

Ne všichni měli na frontě taklik štěstí jako Olda Holub. Bojové činy mnohých z nich zůstaly zapomenuty. Uvádíme teď málo známý čin mladistvého průzkumníka 3. brigády, Viktora Picka z Kopče. Při průzkumu zničil ručními granáty fašistický bunkr s celou osádkou. Sám vypadl s těžkým zraněním a zůstal invalidou.

Tito chlapci neměli v armádě žádne úlevy. Počítalo se s nimi jako s chlapci. Podle toho se také chovali. Nesloužili jen u „lehčích“ služeb, t. j. u spojařů a jako řidiči u autorot, ale i tankových samopalníků — výsadkářů, u pěchoty i u průzkumu.

Sestnáctiletý Evžen Carboch z Moštěnice u Ostroga bojoval jako řidič tanku. Dvakrát vypadl z hořícího tanku. Mnoho z těchto chlapců obětovalo vlasti svůj život.

V prvních dnech bojů u Dukly zahynuli sestnáctiletí samopalníci Sáša Jiránek z Ostrova u Lucka a Vladimír Michalička z Moštěnice u Ostroga. Minometník desátník Emil Ledvinovi z Újezdu utrhla mina obě nohy. Zemřel pak na ošetřovně v Iwoniczi. Mina zabila pěšáka Jardu Pustosměcha ze Sienkiewiczovky. Jeho starší, osmnáctiletý bratr pomstil jeho smrt. Jako odstřelovač během deseti dnů vyřadil z boje osm fašistů. Při dělostřeleckém ostřelování Lodomírové zahynul spojař Jozef Dombrovský z Kupičova...

Nesmírné útrapy a strádání fronty podlomily zdraví dospělých mužů, ne to ještě dospívajících chlapců.

Sestnáctiletý Jozef Novákovský z Dlouhého Pole u Dubna na frontě onemocněl. Zemřel ve vojenské nemocnici v Popradu.

Podle mých, zdaleka neúplných záznamů, padlo nebo zahynulo nejméně pět uvedených chlapců ročníku 1928.

Ročník 1927 utrpěl ztráty daleko těžší. U průzkumu mezi jinými zahynuli:

Vratislav Baloun z Kupičova,

Václav Bečička z Dlouhého Pole,

Augustín Holásek z Krasilna

Vojtěch Holásek z Krasilna

František Horušický z Novosilec

Miroslav Matúšek z Falkovštiny.

U spojařů zemřel Josef Hlaváč z Dlouhého Pole, u samopalníků Měčislav Šlegr z Boremetlu, Václav Synek z Českých Novin, u ženistů Evžen Petříček z Červenoarmějska.

Svobodník Jaroslav Solil z Moštěnice u Ostroga, dělovod 45 mm protitankového kanónu, zahynul v Bobrovci u Liptovského Mikuláše. Kulka dum-dum mu roztrhla plíce. U pěchoty zahynuli Bohumil Novotný ze Ždolbunova a Václav Novotný z Luka.

U spojařů zahynulo nejméně šest dalších chlapců ročníku 1927 mezi nimi Rostislav Zajíček z Mirotína, Antonín Balada z Hulče a Rostislav Cimbál z Nivy Hrubinské. Jelikož se mi podařilo zjistit ročníky narození sotva u poloviny z celého seznamu padlých, mohu bezpečně prohlásit, že skutečný počet padlých z ročníků 1927 a 1928 vzhledem k tomu, že mnozí se při odvodu hlásili jako ročník 1926, se ve skutečnosti přibližuje stovce. Ještě více bylo raněných.

Válka a fašistická okupace okradla tyto chlapce o radostné dětství, možnosti dalšího vzdělávání a nakonec je připravila i o život nebo o zdraví.

UVědomuje si naše dnešní mládež cenu života v míru? V míru, docíleném cílevědomou mírovou politikou SSSR, ostatních socialistických zemí a všech pozitivních, mírumilovných lidí na celém světě.

Velitel pěší čety

(Příběh kapitána pěchoty v záloze Vladimíra Campra)

12. září 1940 jsem byl povolán k výkonu presenční vojenské služby v Sovětské armádě. Sloužil jsem jako pěšák v městě Mcensku v Orlovské oblasti. Když Hitler 22. června zákeřně přepadl Sovětský svaz, neměli jsme ještě dokončený výcvik, a proto jsme nebyli nasazeni na frontu.

Po podepsání československo-sovětské spojenecké smlouvy jsem se přihlásil do československé vojenské jednotky v SSSR. Do Buzuluku jsem přijel někdy počátkem roku 1942. Podle prodělaného výcviku jsem už patřil mezi staré mazáky.

U Sokolova jsem byl velitelem speciálního pěšího družstva, ponechaného

pro ochranu štábu. Nepřátelský útok na Sokolovo přišel o den dříve než jsme jej očekávali. Nápor německých tanků doprovázených samopalníky a pěchotou směřoval ke kostelu, hlavnímu centru obrany Sokolova. Odtud se ovládaly komunikační spoje. Pomalu jsme se ke kostelu stahovali i my. Nadporučík Jaroš řídil uspořádaný ústup. Byl jsem blízko něho, když jsem spatřil, jak němečtí pěšáci přelézají vysoký plot jednoho sadu. Upozornil jsem jej na ně. Nadporučík Jaroš vzal od raněného pěšáka snajperskou pušku s dalekohledem a řekl:

„Podívej se, jak budou padat!“ Pečlivě zamířil a stiskl spoušť. Německý pěšák, který právě výstrčil přes plot hlavu a ramena, se zřítil zpět. Druhý spadl dopředu. Jaroš „sundal“ ještě třetího a snad i čtvrtého. Zanedlouho jich tam ležela celá hromada. Jaroš byl škrábnut kulkou do krku. Tudy zatím Němci ještě neprošli. Obešli nás na volném prostranství a neúprosně tlačili ke kostelu. Kostel se stal místem posledního Jarošova hrdinství a jeho smrti.

Po 18. hodině jsme pod ochranou tmy ustoupili po ledě za řeku Mži. Z devíti mužů mého speciálního družstva padli tři.

U Kyjeva jsem velel pěší četě 2. praporu. Východiskem k útoku na hlavní město Ukrajiny byl les, vzdálený asi pět kilometrů od města. Les připomínal strniště, jak byl „posečen“ dělostřeleckou a minometnou palbou. Převzali jsme úsek po sovětské pěší divizi, jejíž útok zde byl nepřitelem odražen.

Po dělostřelecké přípravě jsme 6. listopadu 1943 vyrazili do útoku. Na okraji Kyjeva jsme se dostali do prudké palby. Před námi postupovaly naše tanky. Musely zdolat protitankový příkop, vybudovaný Sověty v roce 1941. Němci jej opevnili a přizpůsobili svým obranným potřebám a plánům. Příkop byl zdolán poměrně snadno, a to díky tomu, že četa ženistů pod velením četače Vladislava Sedláčka v něm výbušnými náložemi vytvořila průchody. Během dvou hodin jsme byli v Kyjevě. Kyjev hořel a v domech výbuchovaly časované miny zanechané nepřitelem. Mnoho domů bylo zaminovaných, stačilo jen někde zmáčknout kliku. Ženisté měli plné ruce práce.

Z pětatřiceti mužů čety jich šest padlo a dva byli raněni. Nepřítel zanechal na našem úseku mnoho padlých a tři zničené tanky. Zajali jsme čtyři fašisty, ukořistili lehký kulomet a dvě protitankové pušky.

U Bílé Cerkve jsme se na výšině dostali do obklíčení. Němci se nás snažili „dostat“. Vydrželi jsme těžkou dělostřeleckou a minometnou palbu a odrazili několik přímých útoků. V noci jsme se pak z obklíčení dostali ven.

Březen 1944

Volyň. Příliv tisíců nováčků z řad tamních krajanů. Jako rotmistr jsem byl s celou svojí četou, složenou téměř výhradně z nováčků, odvelen k nově organizovanému 3. praporu 1. brigády. Cvičili jsme ve dne v noci.

9. září 1944 (Dukla)

K ránu jsme dosáhli polskou vesnici Machnówku, tam jsme se zastavili. Asi po deváté hodině, když se zvedla hustá podzimní mlha, jsme se rázem octli v soustředěné palbě děl a minometů. Narychlo, jak jen se dalo, jsme zaujali vhodná obranná postavení. Dal jsem četě rozkaz zakopat se. Hned v první chvíli přepadu byl raněn velitel roty, nadporučík Vladimír Šimek, rodák odněkud od Azovského moře. Převzal jsem po něm velení roty a snažil se ji udržet v zakopaných postaveních. V nejhorší chvíli, když se už zdálo, že se nováčci obrátí a začnou bezhlavě prchat, se mezi námi objevil generál Svoboda s několika důstojníky svého štábů. S jeho pomocí se podařilo ústup zastavit a zorganizovat obranu.

Přímé zásahy do kulometných postavení svědčily, že zde není něco v pořádku. Podle polohy terénu sem nepřátelští pátrači nemohou tak přesně vidět, ledaže by byli ve vsi, někde mezi námi. Dal jsem rozkaz je hledat. Kluci vskutku pátrače objevili a zlikvidovali! Snad byl ukryt v kostelní věži. Tím okamžikem mířená nepřátelská palba ustala a přeměnila se na nepřesnou rušivou palbu, která nám už tolík nevadila. Oddechl jsem si úlevou a organizoval první pomoc raněným a jejich odsun na ošetřovnu.

Rušivá palba nepřítele pokračovala po celý den. K večeru jsem byl raněn střepinou do pravého ramene. Nejdřív jsem si myslil, že to vydržím a zůstanu u roty, bolestivá rána však silně otekla. Musel jsem do vojenské nemocnice, kde mi chtěl přidělený sovětský lekář ruku amputovat. Nesouhlasil jsem však.

„Buď amputace, nebo smrt!“ řekl mi do očí.

Znovu jsem odmítl — jakýpak je život s jednou rukou. Dobře jsem také udělal. Rána se nad očekávaní dobře zhojila a zůstala bez následků.

Za několik týdnů jsem se vrátil ke své rotě. Zbyly z ní jen žalostné trosky. Jen sem tam nějaká ta známá tvář, jinak samí nováčci.

V Krajině Pořáne jsem byl při průzkumu vyhozen blízkým výbuchem miny do vzduchu. Dopadlo to, možno říci, dobře. Dočasně ohlušení, kontuze a sražené levé rameno. Dvacetiprocentní invalidita . . .

Po třech týdnech pobytu na ošetřovně jsem byl odeslán k praporu rekonvalescentů a odtud k náhradnímu pluku do Humenného. Vedl jsem výcvik nováčků ze Zakarpatské Ukrajiny a východního Slovenska a předával jim své frontové zkušenosti. S náhradním plukem jsem byl přesunut blíže k frontě do Levoči a později do Popradu, kde mě také zastihl konec války. V Popradu jsem se setkal se sovětským vojenským lékařem, který mi kdysi chtěl amputovat ruku. Byl nesmírně překvapen: „Ja byl uveren, što ty pomer. Ty živ!“

Z války mi zůstal pocit splněné povinnosti v boji proti fašismu a tato vyznamenání: Československý válečný kříž, dvě medaile Za chrabrost, Řád Rudé hvězdy a několik dalších. K tomu dvacetiprocentní invalidita . . .

Ze vzpomínek dukelských bojovníků

Seděli jsme spolu na lavičce před domem a můj soused se zahleděl k večerní obloze, na ozářené červánky zapadajícího slunce. Po chvíli mávl ledabole rukou a řekl:

„Nemám opravdu o čem vyprávět, protože jsem byl raněn hned druhý den... Nás dělostřelecký pluk se zúčastnil ofenzívy na Krosno již 8. září v šest hodin ráno. Palbou našich a sovětských baterií byla německá obrana úplně zlikvidovaná. Toho dne jsme postoupili bez boje asi 15 kilometrů a k večeru přišli k polské vesnici, zvané Wróczanka. Průzkum hlásil, že před námi v lesích jsou fašisté, a my proto zaujali obranu z pravé strany obce. Noc prošla v klidu — až na to, že pršelo a my byli do rána promoklí až na kůži... Byl jsem zkrehlý zimou, ale za chvíli nám všem bylo horko. Sotva se rozešla ranní mlha, začalo do nás pálit nepřátelské dělostřelectvo. Jejich miny dopadaly přesně, měli jsme velké ztráty. Dostal jsem rozkaz opravit telefonní linku k naší baterii, která se již účastnila bojů. Vyrazil jsem kupředu, no po několika skocích mne ohlušil ohromný výbuch. Zdálo se mi, že jsem uprostřed plamenů nějaké sopky, ale pak se se mnou vše zatočilo a já stratil vědomí... Probudil jsem se až ve vojenské nemocnici v Krosně. Cítil jsem hroznou bolest v celém těle, ale nejhorší bylo, že jsem neviděl. Později mě převezli do Lvova a odtud až do Tbilisi. Několikrát mne operovali a co jsem zkusil, to se nedá ani vypovědět... S vděčností budu vždy vzpomínat na sovětské lékaře, kteří mi zachránili pravé oko. Byl jsem tak mladý a nevím, co bych si počal, kdybych byl úplně slepý...“

Vladimír Holas, spojař 6. baterie třetího děl. pluku III. brigády, byl nejmladší ze čtyř bratří, kteří byli rovněž příslušníky I. československého armádního sboru v SSSR. Střepinami byl zraněn na obou rukou i nohou, ale nejtíže na hlavě. Velmi dlouho se potácel mezi životem a smrtí a byl zachráněn dík péče sovětských zdravotníků.

O několik dnů později přišel na bojiště u Wróczanku oddíl zákopníků, ve kterém byl i bratr Vladimíra Holase, Toník. Jejich úkolem bylo provést úklid a pohřbit padlé... Vedle jámy po vybuchlému granátu Toník objevil rozervaný plášt a vojenskou pilotku podepsanou bratrovým jménem. „Vládo!“ zaupěl chlapec pokládaje bratra za mrtvého.

Tak o tom napsal na Volyň rodičům, kteří svého syna oplakávali rovněž, pokud nedostali z vojenské nemocnice v Tbilisi zprávu, že je tam léčen po těžkém zranení. Vrátil se až po válce a do Československa se přistěhoval s ostatními krajany v roce 1947. Napoloslepý Vláďa měl těžký život a zemřel v Olbramovicích na jižní Moravě roku 1978, kdy mu bylo 51 let.

Většina příslušníků I. československého armádního sboru byla u Machnówky a Wróczanku v boji poprvé a byl to jejich „křest ohněm“. Sovětské velení odvolalo z funkce velitele sboru generála Kratochvíla a na jeho místo byl jmenován generál Ludvík Svoboda. Boje pokračovaly s neztenčenou intenzitou a nepřítel bránil opevněné tvrze stejně zuřivě. Přesto se dostaly prvé úspěchy, neboť každý útok byl nyní dobře připraven a z nováčků se postupně stávali zkušení bojovníci.

Němci výbudovali svoji obranu již předem na celé řadě vrchů, kterým se tu říkalo kóty. Takovou přírodní pevností ve směru na polské městečko Dukla byla kóta 534 — „kota smrti“.

Za podpory našeho i sovětského dělostřelectva zahájili 11. září ráno útok na tuto horu pěšáci 2. praporu a Sochorovi automatčíci. Jedním z nich byl i automatčík Vladimír Skopík, který o tomto boji vypráví:

„Postupovali jsme přískoky, kryjíce se na stráni, jak jen to bylo možno. Za výdatné podpory našich i sovětských dělostřelců, jsme před poledнем dorazili až k německým zákopům, kde se začal boj muže proti muži. Bylo to hrozné, ale nakonec se nám podařilo prvnou liniu německých zákopů obsadit. V dalším postupu nám bránil nepřátelský kulomet, který měli Němci umístěny v bunkru na levé straně. Nás velitel, nadporučík Pešek, rozhodl, že jej musíme zneškodnit, a proto jsme výrazili kupředu na jakousi holinu. Vtom však do nás začal pálit další kulomet zprava, takže jsme se octli v křížové palbě. Kryl jsem se v nějaké jamce (asi po vybuchlé mině) a v duchu se již loučil se životem. Vtom se nad našimi hlavami ozval známý hvízd sovětských kaťusí a nepřátelské kulometry umlkly. Využili jsme této situace a zakrátko byl vrchol hory v našich rukách. Byli jsme však hrozně vyčerpaní a bylo nás tak málo, že dále postupovat nebylo možno. V zákopecích, kde ještě před chvílkou byli fašisté, jsme zaujali obranné postavení a čekali, co se bude dít dále. Asi ke druhé hodině počali po nás pálit nepřátelští dělostřelci. Byla to zřejmě příprava na německý protiútok. Toho jsem se však nedočkal... Přebíhal jsem do sousedního zákopu, když nedaleko mne vybuchl granát. Byl jsem zasažen několika střepinami do ramene, krku a páteře. Nebýt rychlé pomoci kamarádů, zejména spolu-bojovníka Jozefa Šobka, byl bych brzo vykrvácel.“

Vezli mě na voze; vedle mne ležel další raněný, který bolestně sténal. Byl velmi těžce raněn do boku a jak jsem se později dovedl, zemřel krátce po operaci.“

Skopík prošel několika vojenskými nemocnicemi a na jaře roku 1945 byl přidělen k náhradnímu pluku.

Nyní je v plném invalidním důchodu.

Dne 19. září přijeli ke sboru z Anglie generálové Vedral-Sázavský a Klapálek, které londýnské vedení odboje jmenovalo do funkcí. Velení nad I. brigádou přebral generál Vedral-Sázavský a generál Klapálek se stal velitelem III. brigády. Hned na druhý den byl zahájen útok na polské městečko Dukla.

Spolu s ostatními jednotkami I. brigády útočila i rota SPO pod velením nadporučíka Larince. Na tento boj vzpomíná automatčík Jozef Veselý:

„Postupovali jsme lesem, kryjíc se za stromy a krok za krokem jsme se přibližovali k německým zákopům. Chtěli jsme nepřítele překvapit, ale byli jsme asi zpozorováni, neboť po nás začali Němci pálit minometry. Některé rány dopadly někam za nás, ale další zásahy byly už přesnější. Jedna z těch potvor vybuchla v bezprostřední blízkosti a já ucítil v levé noze palčivou bolest. Na můj výkřik přiběhli kamarádi a rychle mi obvázali nohu, která silně krvácela. Velitel nařídil, abych se vrátil dozadu, na obvaziste. Bylo mi sděleno, že je to asi půl kilometru a já se plazil od stromu ke stromu s raněnou nohou, která začala opět krvácat. Byl jsem už v konci se silami a klesl do vysoké trávy u nějakého stromu. Pokoušela se o mne mdloba, ale bylo mi jasné, že musím kupředu, neboť tady vykrvácím... Pojednou ke mně dolehly jakési hlasů. Jsou to naši sanitaři, nebo fašisté? Obojí bylo možné, protože jsem si nebyl jist, jestli jsem se dal naznačeným směrem. Plazil jsem se ostřažitě dál i s odjištěným samopalem a bolesti se hryzal do rtů. Konečně jsem je spatřil: byli to vskutku naši sanitaři a já se zmohl na to, že jsem na ně zavolal.“

Šestý říjen 1944 zůstane navždy v paměti těch, kteří po těžkých bojích a strádání stanuli na půdě osvobozené vlasti. Boje s nepřátem pokračovaly však dále s neztenčenou intenzitou a vyžádaly si nové, velké oběti...

Zanedlouho po vztyčení československé státní vlajky na osvobozené státní hranici postupovali zprava od dukelské silnice pátrači šestého minometného oddílu. Jejich úkolem bylo najít vhodné místo pro svoji baterii a pozorovatelnu. Byli to zkušení frontoví vojáci, a proto postupovali velmi ostřažitě jeden za druhým úzkou, slabě označenou cestičkou. Věděli, že všude kolem jsou nastraženy nepřátelské miny a jediný krok mohl znamenat těžké zranění, nebo konec... Dalo by se říct, že všude číhala neúprosná smrt... I oni byli vzrušení tím, že jsou doma, ve vlasti, o které toho tolik slyšeli vyprávět od svých dědečků a babiček — tam, na daleké Volyni. Kráčeli po té zemi, posvěcené krví a potom dávných předků. Jen pozor na každý krok, který může znamenat konec všemu!

Druhý (za Duškem) šel pátrač Jára Hošek z volyňské obce Vilhemovka. Vzpomínal na všechno dosavadní utrpení, na padlé kamarády i na své rodiče a příbuzné.

„Kdyby tak maminka věděla,“ pravil Jára s povzdechem. Větu však již nedokončil. Zahřměla rána a Dušek s výkřikem klesl k zemi. Jára, který za ním kráčel ve vzdálenosti jen nekolik kroků, byl oslepen hlínou a pra-

chem. Leknutím zapomněl na opatrnost a odskočil stranou. To se mu stalo osudným. Našlápl na novou minu, která explodovala...

S hrůzou hleděli pátrači na své kamarády. Dušek měl roztríštěnou jednu a Jára obě nohy.

Oba ranění byli dopraveni do vojenské nemocnice v Rzeszówě. Dušek se po dlouhém léčení uzdravil, ale s Járou to dopadlo hůř... Byl letecky dopraven do nemocnice v SSSR, kde byl třikrát operován. Přes všechnu snahu sovětských lékařů se rána stále jitřila a Jára po třetí operaci ze mřel.

Zvíťazil vysoký morálny duch

Ako príslušník 1. československej samostatnej tankovej brigády v ZSSR som sa zúčastnil bojov proti fašistom v Dukelskom priesmyku a v Hornom Sliezku. Boli to veľmi ťažké boje, v ich priebehu sa striedali rôzne situácie a momenty. Z množstva zážitkov často spomínam na boje na Dukle. Aj táto krátka spomienka je venovaná tejto historickej udalosti.

Významnou súčasťou bojov o prechod Dukelským priesmykom boli boje v bezprostrednej blízkosti našich hraníc, v priestore dedín Barwinek a Zyntranowa. Sovietske velenie v snahe vyhovieť žiadosti našich vojakov, ktorí chceli ako prví vstúpiť na územie svojej vlasti, dalo rozkaz vystriedať sovietske jednotky, stojace už pri našich hraniciach, jednotkami 1. československého armádneho zboru.

Aj tankistom 1. československej samostatnej tankovej brigády sa dalo cti byť medzi prvými, ktorí mali vicročiť na našu pôdu. V noci na 30. septembra 1944 sme vykonali namáhavý a vyčerpávajúci presun z priestoru sústredenia na sever od dediny Tylawa do výčkávacieho priestoru Zyntranowa. Počas presunu sme prekonali strmé svahy, lesy a kopce, ktorých nadmorská výška presahovala 600 metrov. Terén, ťažko prístupný pre konské povozy i za priaznivých podmienok, musel byť po dlhotrvajúcich dažďoch „spôsobilý“ pre tanky T-34. K jednému z nich som bol zaradený ako tankista aj ja. Chvíľami sa zdali prekážky neprekonateľné, ale morálna sila našich tankistov a vôle poraziť nepriateľa zvíťazili. Včas a v poriadku sme dorazili na určené miesto.

Stretnutie s príslušníkmi 3. československej brigády bolo radostné. Situáciu v priestore dobre poznali, pretože už v predchádzajúci deň sa pri prieskume stretli s nepriateľom. S rozochveným hlasom nám oznamovali, že sme v blízkosti našich hraníc a že z kraja lesa ich dokonca vidieť. Veľmi rýchlo sa rozšírila správa o chystanom útoku a bližiacom sa vstupe na územie Československa.

To všetko prispelo k tomu, aby tankisti — ako mnohokrát predtým — i teraz zabudli na únavu, hlad a spánok a pripravili sa na útok. Dali si do poriadku motory vozidiel a zbrane.

V Karpatoch bolo ráno 30. septembra 1944 nepríjemné, hmlisté počasie. Nevedeli sme, čo nám prinesie nový deň. Neboli sme však pesimisti. Na-

opak, boli sme vždy, i v tých najťažších chvíľach veselí, radovali sme sa zo života a verili v šťastnú budúcnosť.

A teraz bola nálada ešte radostnejšia, ako bývala v podobných situáciach. Vedľ po troch týždňoch nadľudskej námahy sme stáli v bezprostrednej blízkosti našich hraníc a čakali, kedy dostaneme rozkaz zaútočiť.

Konečne nastal vzrušujúci okamih. Ideme do útoku, za krátky čas uvidíme hranicu a vstúpime na naše územie! Krátko po ôsmej hodine sa začala delostrelecká príprava. Pre nás tankistov to bol súčasne čas presunu do východiskového postavenia, ktoré bolo určené priamo v dedine Zyntranowa. Presun však neboli ľahký. Svaly nachádzajúce sa severovýchodne od Zyntranovej boli pod silnou palbou nepriateľského delostrelectva, ktoré malo veľmi dobré podmienky na pozorovanie. Tak sa stalo, že sme sa do východiskového postavenia dostali bez tankového desantu a so značným poškodením vonkajších častí tankov. Tým sme stratili i možnosť rádiového spojenia medzi tankami. Napriek tomu sme však východiskové pozície zaujali včas.

Počas krátkej zastávky, za silnej palby nepriateľského delostrelectva a minometov, sme zaujali bojovú zostavu a na signál vystrelenej rakety vyrázili do útoku. Na hranice nebolo ďaleko. Tanky postupovali pomerne rýchlo aj vďaka terénu, ktorý je od Zyntranovej smerom na juhozápad k hranici dosť priaznivý. Zdalo sa, že sme už doma. Už len necelý kilometer zostával do cieľa. Nepodarilo sa nám však vstúpiť na naše územie ešte v ten deň. Chvíľkové zaváhanie využili fašisti a presnými zásahmi vyradili väčšinu útočiacich tankov. Útok bol zastavený. Dva zo zostávajúcich tankov so skupinou samopalníkov obsadili nepomenovanú výsinu juhozápadne od Zyntranovej, ktorú úporne bránili do nasledujúceho dňa, keď naše jednotky vystriedali sovietski vojaci.

V boji padlo niekoľko vynikajúcich tankistov, medzi nimi kapitán Vrána, poručík Jasiok a iní. Chýbali po našom boku 6. októbra 1944, keď sme po ďalšom útoku víťazne vstúpili na územie milovanej vlasti a so slzami v očiach bozkávali prvé metre tak draho vykúpenej rodnej zeme.

Jeden boj sa skončil, to však ešte neznamenalo koniec vojny. Nepriateľ vynakladal všetky svoje sily na to, aby, hoci len na okamih, zastavil náš postup. Jeho úsilie bolo zbytočné, nakoniec ho postihla definitívna porážka. Víťazstvo bolo naše — zvíťazil vysoký morálny duch nášho a sovietského vojaka.

Zamínovaná zem

Zem, ktorá sa rozkladá medzi dvoma bojujúcimi armádami, sa obyčajne nazýva „zem nikoho“. Na Dukelskom priesmyku sa jej vravalo výstížnejšie — zamínovaná zem. Míny a nástrahy s nimi spojené, to bolo to najstrašnejšie, čo vojna prinášala pre každého vojaka a zvlášť pre ženistov.

Všetku mechanizáciu ženistov vtedy predstavovali tieto pomôcky: mínohladačka, mínopich, sekera, čakan, lopata, píla, konský povoz, neskôr nákladné autá.

Práca s mínami bola veľmi nebezpečná. Nemci používali míny najroznečnejších vzorov a nových neznámych typov, so zvláštnym spôsobom roznečovania alebo zabezpečenia proti odmínovaniu. Okrem toho stále menili systém mínovania. Po kovových prišli míny bakelitové, potom sklenené — a to nielen nemecké, ale i maďarské a talianske. Mínohladačky na ne prestali reagovať — zostali len ruky ženistov. A urobiť napríklad bezpečný priechod na veliteľskú pozorovateľňu, to vlastne znamenalo postupovať stovky metrov centimeter po centimetri a prepichovať zem. Aj napriek tomu si naši ženisti dokázali poradiť aj v tých najzložitejších situáciach. Denne zneškodňovali na tisíce mín.

Napríklad ženijné družstvo 1. ženijnej roty nadporučíka Schafera len v priebehu štyroch hodín zneškodnilo 1240 mín. Sedemčlenná skupina tej istej roty ich za rovnaký čas odstránila 450 a štvorčlenná skupina pod velením slobodníka Hrádku zneškodnila 425 mín.

Ženista Hrádek bol drobný, vychudnutý a nenápadný človek, ale pri likvidovaní míň veľmi šikovný a odvážny. V mínových poliach zneškodnil stovky míň. Mal to šťastie, že s 3. ženijným práporom 1. československej brigády došiel až do Prahy.

Zneškodňované nepriateľské míny (najmä protitankové) nakladali potom ženisti na autá a mínovali nimi nás predný okraj. Nazývalo sa to „dobré hospodárenie s mínami“.

Boli to ťažké dni. Vojna nie je len tvrdý výcvik a boj, ale aj nekonečné presuny, dlhé pochody, horúčavy, zima, mráz, smäd, hlad, zákerné míny. Smrť tu prichádza vzduchom i spod zeme — od míň.

Už na začiatku karpatsko-dukelskej operácie doplatili dvaja velitelia

ženijných rôt, poručík Baláž a rotmajster Holatín, na nebezpečensivo svojich bojových úloh. Každému z nich odtrhla mína nohu.

Míny usmrtili veliteľa 1. československej brigády generála Vedrala-Sázavského, veliteľa ženijného práporu a štábneho kapitána Chlubnu, spravodajského dôstojníka podporučíka Hroudu, zapríčinili smrť všetkých piatich veliteľov rôt samopalného práporu. Všetci príslušníci štábu 3. československej brigády utrpeli zranenia na mínových poliach. Takmer všetci velitelia prieskumných jednotiek zboru prišli pri výbuchoch míň o nohy, takmer všetci velitelia ženijného práporu zboru pri nich zahynuli. Boli to ženisti, ktorí šli ako prví, najviac sa vystavovali nebezpečenstvu a mnohí aj prišli o život. Svojou odvahou však zachránili stovky bojovníkov pred „mínovou smrťou“.

V Dukelskom priesmyku bolo veľa míň. Na stráňach, cestách a v lesoch ich bolo tisíce, ba desaťtisíce. Boli umiestňované okolo potokov a mostov, inde ich zase rafinované podstrčili pod mŕtvoly nemeckých vojakov. Boli vlastne všade tam, kde sa dalo čakat, že tadiaľ pôjdu útočiace vojská. Bojujúcim jednotkám, najmä prvého sledu, spôsobili míny značné straty. Ako príklad stačí uviesť niekoľko faktov. Na začiatku bojov o Duklu mal 3. ženijný prápor 164 vojakov, ale na Ondavu z nich došlo len 38. Ostatní padli alebo boli ranení. Ženijná čata 1. práporu 1. československej brigády mala pred začiatím bojov na Dukle 30 vojakov. Do Prahy prišli len traja.

Najväčšie škody nám narobili míny šrapnelové. Takáto mína mala v sebe stovky liatinových črepín. Keď naň voják stúpil, vyskočila asi 80 centimetrov nad terén, vybuchla a rozmetala do okolia liatinové úlomky, ktoré zabíjali v okruhu niekoľkých desiatok metrov. Okolo „skákových“ míň sa odohralo niekoľko príbehov, ktoré sa teraz zdajú neuveriteľné. Mína po našliapnutí „vyskočila“, zasyčala a vojak sa jej už nemohol vyhnúť. Potom ženisti prišli na to, že keď mína zasyčí pod nohami, je lepšie zostať na nej stáť. Keď mína vybuchla v zemi, črepiny nezabijali. Znie to strašne, ale bolo lepšie zostať živý — hoci aj s odtrhnutou nohou.

Mnoho míň a náloží sa našlo a zneškodnilo vďaka dôkladnému prieskumu a dômyselnosti.

Vo Vyšnom Komárniku sa naši ženisti od občanov dozvedeli, že Nemci ešte pred ústupom kopali a vŕtali na ceste. Veliteľ ženijného práporu kapitán Vladimír Lexa s desiatníkom Popovičom a slobodníkom Hrádkom sa vydali na prieskum podozrivého miesta. Pozerali, hľadali. Povrch cesty neboli porušený. Ale skúsení ženisti prišli na nemecký trik. Zistili, že je to fugas. Do diery v podkopanej ceste uložili niekoľko metrákov trhavín. Pripojili časomerný strojček, všetko zahádzali a dôkladne zamaskovali. Časovaný strojček mohol o päť dní odistiť rozbušku nálože. Do tej doby by cez fugas jazdili celé kolóny. A potom ...

Keď všetko odhalili, pripravili fugas na odpálenie. Bol to jeden z najväčších výbuchov na Dukle. Cestu preťal asi 15 metrov široký a takmer 3 metre hlboký kráter. Za túto akciu bol kapitán Lexa vyznamenaný Radom

Veľkej vlasteneckej vojny. Desiatník Popovič a slobodník Hrádek dostali Československý vojnový križ.

Kým sa postup frontu zastavil na Ondave, naši a sovietski ženisti stihli zneškodniť tisíce mín, a to predovšetkým v obciach a na cestách, kde sa pohybovali obyvateľia a vojaci. I napriek tomu ich nebolo možné všetky odstrániť.

Jedného dňa dovedli do Svidníka veľkú skupinu nemeckých zajatcov. Boli medzi nimi aj takí, ktorí minové polia zakladali. V priebehu niekoľkých týždňov priniesla ich práca dobré výsledky.

Veľké úsilie vynaložili v boji s minami aj národné výbory. Denne organizovali ich zneškodňovanie.

Vojna sa skončila, zbrane stíhli a vojaci sa rozišli domov. V kraji pod Duklou ľudia narýchlo zbíjali drevenice, aby sa mohli prestaňovať zo zemelanok do príbytkov. Roľníci sa vracali aj do polí, hoci pri zbere zemiakov našli viac črepín z granátov a min.

Ľudia sa s odhadaním púšťali do obrábania polí, lebo žiť znamenalo aj jest.

Vojna však zabíjala nielen v boji, ale ešte dlho po ňom. Skryté výbušníky, ktoré ostali v poddukelských oblastiach boli často príčinou tragických udalostí. Len vo Svidníckom okrese zahynulo pri výbuchoch min 166 ľudí hneď po osloboodení.

Na píle v Krajnej Poľane vybuchol delostrelecký granát pri rezaní mohutného buka — drevorubači si nevedomky založili oheň priamo nad granátom. Vojaci pri výstavbe mostu narazili na celé skladište nevybuchnutých nemeckých min a delostreleckej munície. Istá žena našla v lese odpáľovaciu šnúru — bleskovicu. Vzala si ju domov a chcela ju použiť na viazanie cibule do venca. Keďže šnúra bola pridlhá, položila ju na kameň a druhým po nej udrela. Bleskovica vybuchla. Pod detským ihriskom sa našiel tajný muničný sklad. A takto by sme mohli ešte dlho pokračovať.

Ľudia však zomierali aj na infekčné choroby, tuberkulózu, na následky podvýživy... To všetko si vyžadovalo rázne protiopatrenia. Ale aké? V celom Svidníckom okrese bol v tom čase iba jeden lekár a zdravotná sestra.

Keď v jeseni r. 1945 prišiel do Svidníka generál Ludvík Svoboda, aby sa poklonil pamiatke padlých hrdinov, MUDr. Pribula mu začal rozprávať, aká je situácia v zdravotníctve.

„Naša ľudová armáda vyčistila tento kraj od fašistov a vyčistí aj od fašistických min. Aby už ľudia neumierali na následok zranení a chorôb, postavia vám naši vojaci aj nemocnicu,“ povedal mu pri lúčení generál Ludvík Svoboda.

Ešte na sklonku toho istého roku priniesli do Svidníka prvé dielce barakov. Vojaci odmínovali pozemok, začalo sa betónovať a stavať. Nemocnica rásťla a 3. februára 1947 ju dokončili. Dieselový agregát pre nemocnicu daroval Ludvík Svoboda. Jej personál tvorili dvaja zdravotníci, jeden

lekár a tri sestry. Od toho dňa stovky zachránených s vdăcou spominajú na generála Ludvíka Svobodu.

Generál Ludvík Svoboda splnil aj druhý sľub. V povojnovom období — predovšetkým v letných mesiacoch — sa naše jednotky priam pretekali vo vyhľadávaní min a výbušník na Dukle. Objavili a zneškodnili ich na desaťtisíce. Tým naša armáda i v dobe mieru prispela k záchrane ľudských životov.

Od tých čias sa veľa zmenilo. Vyrástli moderné mestá, dediny, závody a školy, poľnohospodárske, zdravotné, kultúrne, športové a rekreačné zariadenia. Ľudia nechodievať peši, ale cestujú autobusmi a vlastnými autami. O zdravie občanov sa stará vyše 500 zdravotníkov. Vo Svidníku bola dokončená nová okresná nemocnica s poliklinikou.

K týmto obrovským úspechom prispeli všetci: poľnohospodári, zdravotníci, učitelia, vojaci. Každý z budovateľov a obrancov našej vlasti si zaslúži vďačnosť a uznanie za svoje činy.

Dukelský sprievodca

Vysoká železobetónová veža na československo-poľskej hranici, pod ňou dukelský pomník z kameňa a ocele. Stále je tu plno ľudí. Medzi nimi každý deň nájdeme tichého, skromného a neúnavného človeka — Petra Mikitu, ktorý oživuje spomienky na udalosti spred výše tridsiatich rokov.

Narodil sa a vyrástol v obci Ladomírová pri Svidníku. Jeho otec bol chudobný roľník. Čažké to boli časy... Nebolo zárobku, nebolo ani chleba a desaťčlenná rodina potrebovala jest. Dvaja z nich to nevydržali — zomreli...

Potom prišla vojna a situácia sa ešte zhoršila. Tisova vláda posiela vojakov na východný front, bojoval proti svojim bratom. Jedného dňa dostáva Peter povolávací rozkaz. Musí nastúpiť i on. Vie však, kde je jeho miesto; vie odkiaľ pochádza a ku komu patrí. V januári 1943 prechádza k Červenej armáde. Keď sa dozvedel, že v Sovietskom zväze sa formuje československá jednotka, hlási sa dobrovoľne.

Mesto Novochopersk. Tu sa organizuje 1. československá samostatná brigáda. Peter sa stáva jej príslušníkom. Spočiatku absolvuje tvrdý výcvik, potom získava hodnosť slobodníka a funkciu veliteľa družstva. Po nociah sa učí sám, cez deň učí iných.

Teraz už musí zodpovedať nielen za seba, ale i za podriadených — za ich prípravu, za výstroj, za plnenie úloh.

V novembri 1943 sa odohrala bitka o Kyjev, potom o Rudu, Vasiľkovo, Bielu Cerkev, Žaškov... V týchto bojoch sa Mikita zvlášť vyznamenal. Vedel si poradiť i v tých najťažších frontových podmienkach. Za statočnosť

a odvahu dostał Československý vojnový kríž, povýšili ho na desiatnika, stal sa veliteľom čatky.

V letných mesiacoch 1944, keď sa formuje 1. československý armádny zbor, viedie výcvik prichádzajúcich nováčikov. V tej dobe ma už hodnosť čatára.

Potom prišla poddukelská zima. Lesy sa otriasajú od delostreleckej palby... Cez lavínu striel postupujú československí vojaci po boku gardo-vých sovietskych jednotiek k hraniciam vlasti. Medzi nimi je i Peter Mikitka so svojimi chlapcami.

V prvých dňoch, keď prelomili nepriateľské pásmo obrany pri Krosne, sa zdalo, že všetko pôjde dobre. Avšak 11. septembra, keď sa priblížili k mestečku Dukla, zastavila ich postup opevnená kóta 534. Tu narazili na prudkú nepriateľskú palbu. Bolo treba preskupiť sily, prisunúť ťažké zbrane, dopraviť streliivo. To všetko sa výkonalo za neuveriteľne krátky čas — v priebehu jednej noci. Ťažká situácia povstalcov akoby poháňala vojakov dopredu.

Na druhý deň sa začal útok. Na kótu 534 leteli tony rozpáleného železa. Po delostreleckej príprave zaútočili pešie a samopalné jednotky.

V daždi striel a črepín postupuje v smere hlavného úderu 1. rota, ktorej velil skúsený bojovník — poručík Michal Bilej. V jej zostave útočila i Mikitkova čata. Vedľa nich sa so svojimi chlapcami prebíjal statočný a odvážny veliteľ 2. roty, poručík Vendelin Opatrný. Vpravo od nich útočila 3. rota pod velením podporučíka Arnošta Steinera, o ktorom kolovala legenda, že sa mu guľky a črepiny výhýbajú. Prešiel všetkými bojiskami a nikdy neboli zranený. Preto mu prischlo meno „Nezraniteľný“. Všetci boli z 2. práporu 1. československej brigády.

Pravda, neboli sami. Ich útok podporoval prápor samopalníkov, ktorému velil nositeľ titulu Hrdina ZSSR nadporučík Sochor, rota ťažkých guľometov pod velením podporučíka Kiliana, ďalej delostrelci nadporučíka Šranka, minometníci poručíka Bedřicha, tankisti nadporučíka Tesaříka a sovietske legendárne katuše.

V poludňajších hodinách bola výšina dobytá. To však trvalo veľmi krátko. Ešte sa útočiace jednotky nestačili ani zakopať a prisunúť muníciu, keď hitlerovci vyrázili do protiútku. Zrazu boli celkom blízko...

V ten deň podnikli fašisti štyri protiútky a ako odpoveď im štyrikrát zaznelo hromové „Hurááá!“.

Pred večerom sa však naše oslabené sily brániť nemohli, a preto museli ustúpiť. V noci pod rúškom tmy zaútočili znova... V týchto bojoch sa Peter Mikitka mimoriadne vyznamenal a bol povýšený na rotného.

V ďalších dňoch boj okolo výšiny neutichal. Útok striedal protiútok. Mŕtvyh pribúdalo, pribúdalo i ranených, ale dobyť kótu sa nikomu definitívne nepodarilo.

Jedného dňa zasiahol sústredená nepriateľská minometná palba štáb práporu. Náčelník štábu bol zabity, veliteľ samopalníkov Sochor ťažko ra-

nený. Celú noc lekári vyberali z jeho tela črepiny — bolo ich vyše dvesto. Veliteľovi ženijnej roty Holatinovi odtrhla mína nohu. Veliteľa zboru generála Svobodu zachránili dvaja sovietski dôstojníci — keď sa začala minometná palba, ľahli si na neho a kryli ho vlastnými telami. Ešte v ten deň boli vyznamenaní.

Naše jednotky utrpeli v tých dňoch značné straty. Niektoré roty sa svojimi počtami rovnali čatám, prápory rotám. Veľké straty mal i 227. sovietsky strelecký pluk, ktorý útočil na kótu spolu s našimi jednotkami.

Hitlerovci mali oveľa ťažšie straty, ale výšiny sa nechceli vzdať za žiadnu cenu. Uvedomovali si — a to potvrdzovali i zajatci — čo by pre nich znamenalo, keby stratili túto významnú kótu, a tým i cestu vedúcu cez priesmyk. Ten, kto ovládal kótu 534, ovládal i jedinú cestu k československým hraniciam. Preto sa nielen fanaticky bránili, ale podnikali stále nové protiútky, nešetriac živou silou ani technikou.

Dňa 19. septembra, keď sa o kótu bojovalo už ôsmy deň, velenie rozhadlo dobyť výšinu ohňom a železom. Hlavné slovo dostali ťažké zbrane. Asi triadsať minút trvala delostrelecká a minometná príprava. Potom výrazili pešie jednotky, aby dokončili cielo, ktoré začali delostrelci. Postupovali cez hromady mŕtvol, železa a drôtov. Medzi nimi bol i rotný Peter Mikitka so svojou čatou.

V dopoludňajších hodinách, keď vrchol kóty bol už na dosah ruky, zaútočila nepriateľská mína, ozval sa výbuch a Peter Mikitka sa zvalil na zem. Črepiny mu rozsekli obličaj a poranili ľavú ruku. Chcel vstať, volať o pomoc, ale bol úplne vysolený. Zrazu priletela ďalšia spŕška striel a min, ktoré výbuchli v tesnej blízkosti. Jedna z črepín ho zranila na nohe. Okolité stromy sa roztancovali, oblohu zastrela čierna opona, svet sa začal točiť stále rýchlejšie a rýchlejšie... Cítil, ako v ňom všetko trpne, odumiera, ako z neho uniká život. Nakoniec prestal celkom vnímať.

Od istej smrti ho zachránil zdravotník Jozef Hotra. Ošetril krvácajúce rany a odniesol na poľné obvázisko. Chirurg, doktor Škvářil s ním mal veľa práce, kým ho dal ako-tak do poriadku. Stratil však množstvo krvi. Na druhý deň ho odtransportovali do vojenskej nemocnice vo Lvove.

Najväčšiu radosť mal Mikitka zo správy, keď sa ešte na poľnom obváziske dozvedel, že „kravá kota“ 534 bola definitívne dobytá. Tešilo ho, že svojím skromným dielom prispel k tomuto víťazstvu i on.

Za svoje odvážne bojové činy bol Peter Mikitka vyznamenaný medailou Za chrabrost a povýšený na rotmajstra. Po vyliečení sa vrátil k svojej jednotke a bojoval proti fašistickým okupantom až do konečného víťazstva.

* * *

Vysoká železobetónová veža na československo-poľskej hranici, pod ňou dukelský pamätník z kameňa a ocele. Bronzová socha vojaka naveky stráži vojenské hroby. Ležia v nich mladí vojaci, muži v rozkvete sýl i šedovlási

otcovia. Mnohí z nich si „pridávali“ alebo „uberali“ roky, aby mohli vstúpiť do armády a odísť na front. A v boji s nepriateľom položili svoje životy. Ležia tu ľudia, ktorí sa nezľakli strašných vojnových dní.

Koľko ľudských osudov skrýva pamätník a čo všetko by mohli rozprávať tí, ktorí tu ležia! Každý z nich mal svoje ciele, svoje túžby a želania...

Posvätné ticho mŕtvych. Čas tu prestal byť pánom, mŕtvi sa nezmazáteľne zapísali do večnej pamäti našich národov. Teraz sa ich pamiatke prichádzajú pokloniť ľudia zo všetkých končín našej vlasti i zo zahraničia. Veď tu, na tomto horiacom páse zeme bojovali a zomierali za násť socialistický dnešok sovietski a československí vojaci. O nich, o ich hrdinských činoch a ušľachtilých cieľoch rozpráva ich spolubojovník, sprievodca a správca vojenského cintorína major Peter Mikitka. Jeho prisia zdobí dešat sovietskych a československých vyznamenaní, ktoré dostal za statočnosť v boji s nepriateľom.

Mnoho sa zmenilo v kraji pod Duklou.

Slnko slobody a radosti zasvetilo i v Mikitkovej rodnej obci — v Lado- mírovej. Staručký otec a matka sa dočkali lepších časov. Deti majú dobré postavenie, vnuci nadobudli vzdelanie. Ich pýchou bol však Peter.

Dukelské bojisko, jediné svojho druhu v strednej Európe, navštenuje výše pol milióna ľudí ročne. Koľko ich už ním prešlo. Mnohým ani nena- padne, že pred nimi stojí a o tých ťažkých časoch rozpráva priamy účastník karpatsko-dukelskej operácie, človek, ktorý tu bojoval, zažil veľa útrap a ktorý túto posvätnú zem skropil vlastnou krvou.

Zostal verný svojim padlým spolubojovníkom, tým, čo snívajú v karpat- ských lesoch svoj večný sen. Zostal obetavý a skromný, ako bol i vtedy v boji. Preto sa oňom málo vie. Avšak písat o statočných ľuďoch, o ich práci a činoch nie je nikdy neskoro.

Záchrancovia životov

Hrdinstvo letca, delostrelca alebo ženistu možno oceniť po- dľa počtu zničených objektov, tankov a zneškodených min, hrdinstvo a statočnosť lekára a zdravotníka zase podľa množstva zachránených ľu- ských životov, či množstva vykonaných operácií, ak sa vôbec dá hrdinstvo vojakov v boji presne ohraňať.

Zdravotníci výkonávajú svoju prácu v teréne za ustavičnej paľby ne- priateľa, pričom nemajú ani trochu istoty, že aj sami nezahynú.

Vedomie zodpovednosti za poskytnutie rýchlej pomoci, za záchranu ži- votov, za splnenie úlohy, a to nielen rýdzou vojenskej, ale predovšetkým morálnej, ľudskej však povzbudí človeka i vtedy, keď už doslova padá únavou.

Veľa museli výdržať aj ženy — zdravotníčky. Boli všade, kde zúrili boje a kde bolo treba starostlivú ruku a teplé slovo. Šli na front dobrovoľne, aby sa stali matkami a sestrami vojakov.

Aby sa stali vojakmi.

Boli však viac než vojakmi, ich obetavosť bola oveľa väčšia, vyžadovala si väčšiu hrdinskosť a trpežlivosť. V strašnej atmosfére poľných nemocníc nejestvoval oddych. Nikde a nikdy.

V boji, oveľa viac než kdekoľvek inde, bola nevyhnutná ľudská solidár- nosť, naozajstné priateľstvo. Aj v najťažších chvíľach dodávali vojakom silu.

Naše ženy — bojovníčky sprevádzali mužov až do najprednejších fron- tových línii. Tam však ich práca nekončila, tam sa iba začína. Za svišta- nia nepriateľských striel zápasili o život každého raneného. Človek sa mu- sel skloniť pred obetavosťou týchto žien a dievčat, ktorým sa neprotivila žiadna práca a s úsmevom plnili svoje úlohy.

Veľa žien a dievčat pracovalo v prifrontových poľných nemocniciach. Vyčerpané a vyslabnuté prevázovali, kŕmili a ošetrovali ťažko ranených, svoje posledné šaty im poskytli na prikrývk'y a obväzy.

Tak to bolo od Sokolova až po Karpaty.

* * *

Potom prišla poddukelská žima roku 1944.

Už prvé dni krvavých bojov a zákerného nepriateľského prepadnutia našich jednotiek v priestore Machnówky a Wróćanku mali za následok veľké množstvo ranených. Zdravotný prápor bol v tom čase v malej poľ- skej obci Swežova pri Krosne. Veľké stany plnili funkciu improvizovanej poľnej nemocnice. Tu sa triedili ranení, poskytovala sa im prvá pomoc, pripravovali sa na operáciu. Operovalo sa vo dne v noci.

Počet ranených neustále rástol. Len 13. septembra zaznamenal zdravotný prápor 339 ranených. Za jediný deň! Naši lekári Engel, Škvářil, Zinger, König, Krynický, Scher a Engelová nepoznali chvíľku odpočinku, a napriek tomu nebolo v ich silách ošetriť a včas operovať každého, kto to potreboval.

Osudy ranených však často záviseli od ich včasného zákroku. Preto pomáhalo aj sovietski lekári. Boli to predovšetkým chirurgovia — Karpičev, Charlamov, Dementujev, Pavlovec a Antoňuk.

Nielen lekári, ale i zdravotné sestry mali toľko práce, že nebol čas ani na ten najpotrebnejší odpočinok — na spánok. Mladé dievčatá, napr. Kučerová, Šmídová, Suchá, Rališová, Kastnerová, Repaská, Holubová, Malaková, Vavrová, Babincová, Tomšová a ďalšie vydali zo seba viac, než je v ľudských silách. Ich drobné, takmer detské ruky nepoznali chvíľu od- počinku. Jediná túžba — ľahnuť si a vyspať sa — sa im mohla splniť až po 60-hodinovej službe. Späť však mohli iba niekoľko hodín. Tak to teda vyzerala v prvých týždňoch karpatsko-dukelskej operácie. Zásluhou týchto lekárov a zdravotníkov sa tu za osemnásť dní ošetrilo až 1745 ranených.

V polovici septembra začína boj o kótu 534, ktorá dostala výstižný prívlastok „krvavá“. Už prvé hodiny boja prinášajú citeľné straty. Veliteľ samopalného praporu, nositeľ titulu Hrdina Sovietskeho zväzu, nadporučík Sochor, je zasiahnutý nie desiatkami, ale stovkami črepín. Zdravotníci ho zachraňujú v poslednej chvíli a lekári výberajú celú noc z jeho tela kusy železa. Bolo ich presne 218.

Boj neutícha. Delostrelecká kanonáda otriasa vzduchom a vietor jej ozvenu nesie daleko za hory. Počujú ju aj partizáni a znásobujú svoju činnosť. Hitlerovci sa fanaticky bránia, vrhajú sa do protiútokov a kóta 534 prechádza niekoľkokrát z rúk do rúk.

Tažko ranilo aj statočného zdravotníka, čatára Michala Basarába, ktorý pred smrťou zachránil stovky ranených spolubojovníkov.

V boji sa prihodilo všeličo.

Raz pri neveľkom lesíku ošetroval zdravotník Andrej Šimkovič raneného vojaka. Odrazu ranený výkrikol: „Nemci!“ Šimkovič sa obzrel. Rovno k nim sa blížilo z lesa päť hitlerovcov. Schmatol samopal, chcel vystreliť, ale v hlavni sa mu zasekol náboj. Na odstránenie poruchy už nebolo času. Čo robiť? Nezostávalo nič iné, iba sa urobiť mŕtvymi. Fašisti im šliapali čízmami po bruchu, kopali do nich, zobrať im osobné veci a odišli.

Naše dievčatá nezaostávali v odvahе a iniciatíve za mužmi.

Stávalo sa, že v najprudšej delostreleckej palobe, keď ranení volali o pomoc, vôbec nemysleli na seba. Vo vzduchu hvízdali guľky, zo všetkých strán lietalí črepiny, no ošetrovateľky si uvedomovali len svoju povinnosť — poskytnúť prvú pomoc raneným a odsunúť ich do bezpečia. Slovo „odsunúť“ však nie je presné. Museli sa priplaziť k ranenému v prvej linii, kde zúrila najprudšia streľba, zastaviť mu krvácanie, uložiť ho na plášť a plazením centimeter po centimetri, pomocou skrehnutých rúk a často i zubami tahať plášť s bezvládnym telom. Keď to bolo v otvorenom teréne, vzdialenosť predstavovala i celé desiatky metrov. Potom raneného naložili na nosidlá a pohybujúc sa tesne pri zemi ho odnesli na miesto, kam sa dalo prísť s autom alebo s vozom.

Bola to práca neuveriteľne namáhavá — bolo to ozajstné hrdinstvo.

Zachraňovali nielen našich vojakov, ale i červenoarmejcov, a tí robili to isté. Keď bolo treba, pomáhali našim. Tu vôbec neboli naši a vaši, ale len naši, teda „svoji“. Bolo to krásne frontové slovo „svoji“. Vyjadrovalo bojové priateľstvo, vzájomnú pomoc, bratstvo v zbrani.

V posledných septembrových dňoch sa rozpútali tvrdé boje už v bezprostrednej blízkosti československých hraníc.

A tu, keď už rodná zem bola na dosah ruky, krvácali a zomierali ďalší ľudia. Iba niekoľko sto metrov od československých hraníc zomiera ko-

munista, skvelý veliteľ, poručík Rudolf Jasiok spoločne so svojimi bojovými druhami Alexejom a Agapenkom. Zahynul kapitán Vrána, zahynuli aj ďalší: podporučík Gábor, rotmajster Logojda a rotmajster Polák, vojaci Švaliga, Stuchlej, Švec, Sidej, Pinkala, Polončák... Zahynul odvážny veliteľ praporu 359. streleckej divízie poručík Alexej Ivančenko, starší seržant Dimitrij Rjabcov, červenoarmejci Ivan Bubrák, Vasilij Skotnikov, Jurij Kurtin...

Tu na týchto miestach bol tisíckrát prekliaty Mníchov a všetci, ktorí nás zradili. Koľko krvi a obetí, koľko utrpenia to stalo naše národy!

Delostrelci mali v tých dňoch veľa starostí. Museli nielen podporovať útočiace jednotky, ale aj pátrať po zákernom nepriateľovi, ktorý im spôsoboval ľažké straty.

V priebehu niekoľkých dní nemohli zistiť, ako je to možné, že nepriateľ má o nich také presné správy. Terén pred nimi už mala obsadený naša a sovietska pechota, a predsa miny a granáty dopadali vždy tam, kde mali svoje delá, alebo do miest, kde stála autokolóna. Bolo zrejmé, že kdesi nablízku sa nachádza nemecký pozorovateľ, ktorý udáva ciele, ale nebolo možné ho odhaliť. Napokon sa to jedného dňa podarilo doktorovi Novčmu. Pozorovateľ bol preoblečený esesák, ktorý zostal v tyle; jeho úlohou bolo vysielať správy, do ktorých miest majú nemecké batérie strieľať. U zadržaného našli mapu so zakreslenými palebnými postaveniami našich batérií, dve pištole, rádiostanicu.

Poručík MUDr. Nový sa prejavil nielen ako dobrý lekár, ale i psychológ a prieskumník. Takto zachránil pred smrťou a zranením veľa vojakov a bol po zásluhe vyznamenaný.

Dňa 6. októbra 1944 jednotky 1. československej brigády zničili nepriateľský odpor a prekročili československé štátne hranice. Ovládli Dukelský priesmyk, ako prvú obec na našom území oslobodili Vyšný Komárnik a tesne pred poludním Nižný Komárnik. Brána do Československa bola otvorená.

Po prekročení štátnych hraníc nebolo času na odpočinok. Pred útočiacimi jednotkami opäť stáli výšiny, zalesnené kóty a svahy — a na nich bunkre, pevnostky, kryty, guľometné hniezda, palebné postavenia, zátarasy, mínové polia, zákopy a v nich hitlerovci. Znovu sa muselo tvrdo bojovať, znova tiekla krv...

Ranených neustále pribúdalo!

A práve v tých dňoch preukázali naši lekári, najmä chirurgovia, veľkú obetavosť a statočnosť. Hlavný chirurg doktor Škvářil výkonal za deň niekedy i päťdesiat operácií. Podobne si počívali aj ostatní lekári, napr.: Engel, Nový, Pešek, Radovský, Petranková...

Bola to práca vyčerpávajúca, ale šlo v nej o ľudské životy. Lekári vedeli spolu s celým zdravotným personálom, najmä s obetavými sestrami preko-

nať únavu, ako keby boli vojaci v prvej linii. Dokázali zvíťaziť sami nad sebou, a tým zvítazit i nad smrťou.

Práve zásluhou lekárov a zdravotníkov sa po vyliečení vracalo k jednotkám okolo 75 % bojaschopných vojakov.

V druhej polovici októbra sa rozpútali urputné boje pri obci Nižná Pisaná. V jednom z nich bol dvakrát ranený veliteľ družstva, seržant Pavol Kondyra, ktorý predtým zabil dvadsať päť hitlerovcov.

V boji bol Kondyrov guľomet vyradený, ale statočný vojak zničil nepriateľskú obsluhu, zmocnil sa jej guľometu a zneškodnil fašistov ich vlastnou zbraňou. Hoci bol dvakrát ranený, z bojiska neodšiel a pokračoval v bránení dobytej kóty až do chvíle, keď prišla posila. Za preukázané hrdinstvo bol seržantovi Kondyrovi udelený titul Hrdina Sovietskeho zväzu.

Dnes súdruh Kondyra žije a pracuje v Kyjeve.

Tažko ranený bol aj poručík Peter Roškanin. Črepina mu odtrhla ruku a spôsobila viaceré menšie poranenia. Keď prišli zdravotníci a on nejavil známky života, oznámili jeho veliteľovi, že zahynul. Štábny pisár ho zapísal do knihy mŕtvych.

Roškanin však žije. Našiel ho vojak Turík, ktorý odvážal náboje do prvej línie. Keď ranený prekonal prvý šok, prebral sa. Turík zistil, že žije. Rozpáral mu nožom uniformu, zastavil krvácanie, naložil ho na voz a odviezol na poľnú ošetrovňu.

Roškanin sa vyriešil a dodnes žije v Prešove.

Nie vždy sa však záchrana raneného skončila úspešne.

Zranenie utrpel aj veliteľ samopalnej roty, poručík Michal Bilej. Črepiny sa mu zasekli do oboch nôh nad kolenami. Vojaci privolali zdravotnú hliadku. Tá však nedošla — po ceste ich zabili. Ďalší boli ranení, a kým prišla očakávaná pomoc, Bilej vykrvácal.

Život vojakov často závisel od včasného príchodu a odborného ošetroania zdravotníkov.

Guľka zasiahla vojaka pod kolenom. Nik zo zdravotníkov neboli práve nabližku. Zdalo sa, že koſť nie je zasiahnutá, že zranenie je ľahké. Aby ranený nekrvácal, spolubojovníci mu gumovou hadicou stiahli nohu nad kolennom, naložili ho na nákladné auto a odoslali do poľnej ošetrovne. Cestou ranený prosil, aby mu uvoľnili hadicu, lebo cíti, že mu trpne noha. Nestalo sa však tak, a kým ho dopravili na ošetrovňu, noha sčernela. Neodborné ošetroenie a neznalosť pravidiel poskytovania prvej pomoci spôsobili, že vojakovi museli nohu amputovať, hoci jeho zranenie nebolo vážne.

V bojoch na Dukelskom priesmyku utrpelo zranenie vyše päť tisíc našich, a desiatky tisíc sovietskych vojakov. Väčšinu z nich zachránili lekári, zdravotníci a ošetrovateľky. Vypomáhali aj ostatní vojaci, najmä pri odnášaní ranených z bojiska, keď ich pre nedostatok zjazdných ciest bolo treba nosiť aj dva-tri kilometre. Preto na prenos jedného raneného sa určovali až štyria muži.

Spoločne prežité útrapy v boji vytvoria medzi vojakmi silné puto spolu-

patričnosti a priateľstva. Vojaci nasadzovali v boji druh za druhu aj život. Tento zákon vojnovejho života platil aj na Dukle ...

Časté lejaky, sychravé jesenné počasie, nevyhovujúci terén stážovali pohyb, prácu lekárov i samotný priebeh liečenia. Vhodné podmienky pre ranených boli iba v tyle, v sovietskych nemocniciach vo Lvove, Kyjeve a iných mestách.

K zásadným zmenám došlo až na našom území.

Po oslobodení Vysokých Tatier sa prihlásilo dobrovoľne niekoľko hotelov a zdravotníckych zariadení, ktoré chceli poskytnúť svoje priestory pre ubytovanie, stravovanie a liečenie vojakov. A tak po prvý raz v histórii republiky sa ocitli naši i sovietski ranení vojaci v nemocniciach a sanatóriánoch, ktoré do toho času slúžili iba buržoázii a v priebehu vojny nacistom. Konečne mohli aj naši lekári a zdravotné sestry začať pracovať v normálnych podmienkach.

* * *

Je 17. máj 1945.

Na historickom Staromestskom námestí v Prahe pochodujú pod bojovými zástavami jednotky 1. československého armádneho zboru v ZSSR: tankisti, letci, delostrelci, minometníci, ženisti, spojári, odstreľovači, prieskumníci, parašutisti, vodiči, pracovníci tylového zabezpečenia, ale i radisti, pisáry, kuchárky a „príslušníci“ ďalších druhov zbraní. Medzi nimi sú i lekári a lekárky, sanitári, zberači ranených, zdravotné sestry a ošetrovatelia. Museli vydržať mnoho tvrdých skúšok. Dlhá bola ich cesta k víťazstvu. Bolo na nej mälo odpočinku, ale veľa práce a nebezpečenstva.

Z vojny si vojaci neprinášajú suveníry, ale zranenia a jazvy na tele i duši, bolestné spomienky na padlých a ranených spolubojovníkov. Preto i napriek veľkej radosti z oslobodenia a víťazstva sa nikto nemohol ubrániť dojatiu, slzám a spomienkam na všetkých tých, ktorých sa nepodarilo zachrániť.

Mnohí bývalí vojaci si s vďakou a úctou spomínajú na statočných zdravotníkov. I dnes po desaťročiach im nejeden z nich stisne pri stretnutí pevné ruku a s uznaním povie: „Nebyť teba, tak tu nie som.“

Ked sa však hocikoho z nich dnes opýtate, ako mohli toľko vydržať, skromne odpovedia: „Vydržali sme, lebo to bolo treba.“

Náš ľud na frontových zdravotníkov nezabúda. V prírodnom areáli na Dukle sa okrem expozícií venovaných iným druhom vojsk, vybudujú aj pamätníky, ktoré budú pripomínať hrdinstvo a statočnosť „záchrancov života“.

Tu býval L. I. Brežnev

Len málo ľudí pozná dedinu Stanča v Trebišovskom okrese. Je to obec ako stovky malých dedín na východnom Slovensku. Ničím osobitne nevynikla — nič zvláštne sa tu nestalo. A predsa...

Stojí tu dom s popisným číslom jeden a v ňom by sme našli vázu s druhocenným venovaním. Daroval ju človek, o ktorom si rozprávajú národy, ktorého pozná celý svet. Na váze si môžeme v azbuke prečítať tento nápis: „V nezabvennuju pamäť za gorjačeje gospodarstvo darit Stefanu Andrejeviču Gen. L. I. Brežnev, 17. decembra 1944.“

Svedectvo, ktoré i dnes pripomína pobyt vzácnego a obľúbeného človeka — medzi vojakmi aj civilným obyvateľstvom — v dedinke Stanča. Bolo to v prvých týždňoch decembra 1944. Dedinka Stanča je jednou z mnohých zastávok generálmajora L. I. Brežneva na dlhej frontovej ceste, na ktorej život výkročil proti smrti.

Radostnému stretnutiu však predchádzali strašné dni a noci. Písal sa november 1944.

Sovietske vojská už prekročili Karpaty a výčistili ich od fašistov. Chystali sa zdolať druhú veľkú prírodnú prekážku obsadenú fašistami — Slanské vrchy.

Všade na cestách boli výstražné tabuľky s nápisom „Ostorožno, miny!“, poprevracané autá a pokrútené panciere tankov.

Prvého decembra 1944 sovietske vojská oslobodili Trebišov. V Stanči fašisti nútia obyvateľstvo evakuovať. Zastrašujú ľudí, strieľajú a chystajú sa na ústup do pevností výbudovaných v Slanských vrchoch.

Po príchode sovietskych vojakov povychádzali obyvatelia Stanča z pivnic a vítali svojich osloboditeľov. Od dojatia sa im triasol hlas:

„Tak sme sa konečne dočkali... Koniec hrôzam, koniec trápeniu!“

Siesteho decembra 1944 v ranných hodinách zastavilo pred domom číslo 1 vojenské auto. Sovietsky kapitán sa predstavil jeho majiteľom ako Petro Kravčuk. Samozrejme, nikto netušil, že pred nimi stojí pobočník generála L. I. Brežneva. Keď si prezrel okolie i dom, oznámil, že tu bude dočasné sídlo štáb. Vojaci zručne inštalovali spojársku techniku, iní donášali akési debny. Okolo poludnia na dvore zastavilo terénné vojenské auto. Vystúpil z neho urastený štyridsiatnik, s ostro kontúrovaným čiernym obočím. Na sebe mal generálsku uniformu, kožuch, čižmy a vysokú sivú baranicu. Usmial sa na okolostojacich, ako by to boli jeho starí známi:

„Zdravstvujte“ — a predstavil sa iba jednoducho: „Brežnev.“ Prezrel si svoje nové pôsobisko a povedal: „Ladno. Chorošo zdes budet.“ A opäť sa usmial. Len čo si vyzliekol kožuch, už sa rozozvučali telefóny. Veď práve vtedy sa začínali ľažké boje o prechod cez Slanské vrchy. Čo sa fašistom nepodarilo v Karpatoch, chceli uskutočniť tu.

Ľudia dodnes spomínajú, že v práci nepoznal Leonid Brežnev doslova

dňa ani noci. Niekoľko minútach zazvonil telefón a opäť zaznel jeho zvučný energický hlas. Svojou prácou bol taký zaujatý, že ho museli upozorňovať na jedlo. Čudovali sa, ako môže toľko pracovať bez odpocinku. Pravda, nikto netušil, aká zodpovednosť leží na pleciach náčelníka politického oddelenia 18. armády 4. ukrajinského frontu.

Dňa 11. decembra sa začína útok na Slanské vrchy. Sovietske delostrelectvo a kaňuše útočia na fašistické pozície. Sedem týždňov trvalo, kým sovietski vojaci rozdrvili nepriateľskú obranu. Fašisti ju však budovali pol roka. A takisto ako prednedávnom utekali z karpatských hôr, utekajú teraz zo Slanských vrchov smerom na Košice a Poprad. Hodina odplaty sa blíži. Nadchodi však i čas rozlúčky so sovietskymi vojakmi.

Dňa 17. decembra 1944 sa vrátil generál Brežnev z bojiska a povedal: „Otkotilis, okajannýje, bolše ne pridut!“ Vo dvore už stáli autá. Vojaci bali mapy, spisy, telefóny a nakladajú veci súdruha Brežneva, ktorý stál pri stole. Zrazu zobrajal do rúk vázu hrajúcu ružovými farbami, vybral z vrecka pero a začal písat: „V nezabvennuju pamäť za gorjačeje gospodarstvo darit Stefanu Andrejeviču Gen. L. I. Brežnev, 17. decembra 1944.“

Generál Brežnev podal všetkým ruku a jednoducho, ako sa prvý raz v to decembrové poludnie s občanmi zvítal, sa teraz i rozlúčil: „... do svidania, dorogije družja... a spasibo... Spasibo za vsio.“

Obyvatelia Stanča si iba teraz začali uvedomovať, ako je ich osud spätý s osudem týchto vojakov. Umorení namáhavými pochodom, ľažkým bojom, každú chvíľu tvárou v tvár smrti dokázali odložiť zbrane, aby ich čo i len na krátko vyštriedala „garmoška“. Odrazu však melódie piesní umíklia a vojaci, tí milí a sympatickí ľudia, museli ísť ďalej. Stančania mali slzy v očiach, keď ich videli prichádzať; teraz vzlykali od dojatia, keď odchádzali. „Do svidania, dorogije tovariši...“

Uvidia sa ešte niekedy?

V dome, kde sídlil štáb, sa na niekoľko dní vytvorila poľná nemocnica a ošetrovňa pre ranených sovietskych vojakov. Čoskoro však odišli aj oni. Stančania nevedeli, že práve vtedy sovietske vojská oslobodili Košice a Prešov a jednotky 1. československého armádneho zboru Zborov a Bardejov. Nevedeli ani to, že Moskva pozdravila hrdinov, ktorí sa o oslobodenie týchto miest zaslúžili, dvadsiatimi delostreleckými salvami. Nemohli to tušiť, pretože rádio nemali a kroniky nového života sa na východe ešte len začínali písat. Každý chcel nejakým spôsobom prejavoviť vďačnosť, úctu a obdiv týmto skromným hrdinom.

Stančiansky kronikár vtedy napísal:

„...konečne sa u nás skončila tá hrozná vojna. Pokiaľ tu boli Nemci, nemali sme zo života nič. Na ústupe nás nutili, aby sme šli s nimi. Zostali sme, a to bolo naše veľké šťastie. Ruská armáda nám priniesla nový život, slobodu, mier. U nás býval najvzácnejší človek, akého som v živote poznal. Generálmajor Brežnev so svojím štábom...“

Vzácna kronika nám týmto jednoduchými slovami zachytila skutočnosť, ktorá zostala zapísaná v srdciach ľudí, čo sa tu v roku 1944 so súdruhom Brežnevom stretli.

S pohnutím a so slzami v očiach sa v dedine dívali za autom, ktoré odvážalo generála Brežneva. Nikto netušil a ani nemohol tušiť, že šepkajúc slová rozlúčky, vyslovuje i meno budúceho generálneho tajomníka Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu a predsedu Prezidia Najvyššieho sovietu ZSSR — meno človeka, ktorý sa natrvalo zapísal do pokrokovej a mierovej histórie našej doby.

Od tých čias uplynulo veľa rokov, ale spomienky na vzácnego hosta, neúnavného človeka, komunista a odvážneho vojaka-generála sú stále živé. A Stančania si s úctou spomínajú na to, že u nich býval Leonid Iljič Brežnev.

JOZEF MAZÁR

Vojtech Mihalisko — účastník karpatsko-dukelskej operácie

„Ruky ženistov otvárali cestu oslobodenia Československa a ich krv vyznačila dráhu budúcnosti.“

Túto vetu si už prečítalo mnoho návštěvníkov historickej Dukly, málokto z nich však vie, že autorom textu na symbolike ženijného vojska umiestnenej v priestoroch Dukelského priesmyku je plukovník Československej ľudovej armády Vojtech Mihalisko.

Stretol som sa s ním priamo na Dukle po druhý raz. Škoda, že z jeho roty tu neboli Ján Gazdík, Július Miklošík, Martin Gavalér, Ondrej Šamaj z Bytče, Ján Kovalský či Košičan Ondrej Ďurovčík a ďalší spolubojovníci.

Plukovník Vojtech Mihalisko začal odvajať niť svojich spomienok.

„Spomínam si, ako sme so zbraňou v ruke plnili našu prvú bojovú úlohu. Z večera do rána bolo potrebné postaviť most vo frontovej linii, a to v území nikoho. Pred nami zakopaní fašisti vtedy svojimi strelnami pretínavali tmavú daždivú noc. Fašistické guľky smrteľne zranili osemnásť vojakov mojej roty.“

Most však postavili. Splnili úlohu zadanú náčelníkom ženijného odboru v 1. československom armádnom zbere, vtedajším majorom, neskôr generálom Václavom Kovaříkom. A tak v jedno októbrové ráno, keď ručičky hodiniek ukazovali o desať minút šesť, počúval počerný podporučík z úst veliteľa 1. československého armádneho zboru Ludvíka Svobodu tieto slová: „Jó, hochu, válka ještě neskončila, dôležité je, že jsi splnil úkol. Navrhni nejlepší vojáky na vyznamenání ... a ty se taky postav mezi ně ...“

Po splnení tejto úlohy šestnáťich vojakov prekvapili vyznamenaním. On, veliteľ ženijnej roty prvého zborového ženijného práporu na pravom krídle, prevzal Československý vojnový kríž.

Jeho rozprávanie o prvom bojovom krste v karpatsko-dukelskej operácii bolo prosté — také ako samotné odhodlanie ísť bojovať za slobodu.

Vojtech Mihalisko bol jedným z viacerých inštruktorov, ktorý zaúčal v Jefremove do tajov parašutizmu vojakov 1. československého armádneho zboru. Bol členom 2. paradesantnej brigády. Spomína si na chvíle, ako sa bál po prvý raz vyskočiť z lietadla (bolo to v Sovietskom zväze), ale i na tie, keď po zoskoku priam túžil.

Pri symbolike ženijného vojska na Dukle, ktorú vytvoril košický akademický sochár Vojtech Löffler a ktorá znázorňuje ruky ženistu na protitankovej miné, plukovník Mihalisko ďalej rozprával.

U ženistov ranilo veliteľa a pred odletom na povstalecké Tri duby si v 2. paradesantnej brigáde našiel major Kovařík práve jeho. Rodný kraj musel chtiac-nechtiac opustiť. Stalo sa tak 30. októbra 1943, keď previedol zo slovenskej armády pri dedinke Kachovka tridsiatich mužov, teda celú rotu, k vtedy už vytvorennej československej armádnej jednotke v ZSSR.

Práve tam v Jefremove, pri stretnutí so súdruhmi Klementom Gottwaldom, Kopeckým a Markom Čulenom sa dozvedel o prípravách SNP. Dozvedel sa tajomstvo vysielačky, ktorú pred nepriateľmi ukrývali v stredoslovenských horách. Na letisko Tri duby chcel letieť medzi prvými — chcel čo najskôr do slovenských hôr, kde vyrástol. V lesoch, tam bola najväčšia nádej zachrániť si život a urobiť so zbraňou v ruke čosi pre naše oslobodenie. Tešil sa napokon i na stretnutie s otcom, matkou a štyrmi súrodencami. No toto prianie sa mu nesplnilo.

Skôr než prišiel na stredné Slovensko a do rodného Čierneho Balogu, postavili v karpatsko-dukelskej operácii ženisti aj pod jeho velením 36 mostov, upravili 89 kilometrov ciest, vybrali výše 25 tisíc mín v prechodoch a v obranných bojoch 3200 mín položili. Postavili taktiež pozorovateľňu v lesoch Tylawa, odkiaľ súdruh Ludvík Svoboda riadil najťažšiu horskú bitku v II. svetovej vojne.

„Veľa rozkazov musela moja rota splniť. Pamäťam sa na tri úlohy, ktoré sme dostali na oslobodenom území pamätného 6. októbra 1944. Prvé dve boli radostné: postaviť na poľsko-československej strane symbol nezávislosti — hraničný kameň so štátnym znakom Československa a postaviť aj slávobránu. Niekoľkokrát som si vtedy na nej len tak sám pre seba prečítał heslo: „So Sovietskym zväzom na večné časy a nikdy inak!“

Smutná bola však tretia úloha: vybudovať na Dukle cintorín pre tých, ktorí sa slobody nedočkali i napriek tomu, že sa pričinili o víťazstvo a všetky sily vložili do boja...“

Toto bol len krátky úryvok z monológu plukovníka Vojtecha Mihaliska, nositeľa vyznamenaní Za odvahu i Radu Červenej hviezdy ZSSR, ktorému po oslobodení osobne pripol na hruď Alexej Kosygin.

Jeho hruď zdobí aj Rad Červenej hviezdy ČSSR, veliteľský Rad Jana Žižku z Trocnova, 4 Československé vojnové križe a ďalších 16 československých a sovietskych vyznamenaní.

Súdruh Vojtech Mihalisko, dlhoročný pracovník Ministerstva národnej obrany v Prahe, sa v súčasnosti (už ako dôchodca) zameral na pôsobenie v oblasti športu. Je predsedom TJ Stadion Praha a často chodí na športoviská medzi mládež. No rovnako často prichádza i na historickú Duklu. Príde, na chladný mramor položí kyticu, uprie zrak na majstrovsky vytiesané ruky ženistu a opäť si prečíta nápis: „Ruky ženistov otvárali cestu oslobodenia Československa a ich krv vyznačila dráhu budúcnosti.“

Bojoval jsem na Dukle

Po absolvovaní výcviku, ktorý bol u našeho praporu (2. samostatný prapor automatíčkov 3. československé brigády) zahájen začiatkom července 1944, jsme se pěšky přesunuli nočními pochody k Dukelskému průsmyku, a překonal tak vzdálenost asi 550 km. Dne 7. září stály již naše jednotky u polského města Krosno.

Karpatsko-dukelská operace byla zahájená 8. září 1944 v 6.40 hodin. Zahájení ve formě dělostřeleckého a leteckého úderu trvalo 125 minut. Pak vyrazily sovětské střelecké jednotky, českoslovenští automatíci (samopalníci) a smíšený předzvědný oddíl (SPO) za podpory tanků. Místem postupu 1. československé brigády byla polská obec Machnówka a 3. československé brigády osada Wróćanka. Před zahájením útoku našeho praporu nařídil velitel naši roty ponechat pláště a všechny věci u trénů, na vozech tažených koňmi. Po návratu na místo, kde byl týl praporu, jsme je opět nenašli. Patrně byly některé vozy zasaženy nepřátelskými minami. Tak zmizel i můj deník, kde jsem si často zaznamenával události. Byl jsem nucen vzít si z bojiště prostřelený pláště, který mi sloužil až do konce války. Přes mohutnost úderu osvobozeneckých praporů a pluků se fašisté rychle vzpamatovali a zachytily na svazích mezi prvním a druhým obranným pásmem. Podařilo se jim zabránit rozšířování útoku do stran a jeho rozvíjení do hloubky. Téhož dne přisunuli proti sovětským a našim jednotkám 75. pěší divizi. V dalších dnech přesunuli hitlerovci ze Slovenska posily: pluk 208. pěší divize, část 68. pěší divize, dvě tankové jednotky a další útvary. Do Karpat bylo navíc nasazeno více než 12 tisíc fašistických vojáků, címž se fašistům podařilo téměř vyrovnat poměr sil a v tancích a dělostřelectvu dosáhnout více než dvojnásobné převahy. Připočteme-li k tomu okolnost, že němečtí vojáci měli strategicky výhodnější postavení (byli na řádně zamaskovaných kopcích a v předem připravených pevnůstkách s dobrým rozhledem), tak se bitva v Karpatech jeví jako ojedinělá, protože s maximálním vypětím fyzických a psychických sil bylo nutno bojovat o každý metr půdy, o každou výšinu a horu. V takových situacích se osvědčili zejména vojáci, jako byl volyňský Čech Jan Cinert. Otec Jana Cinerta bojoval v Karpatech v řadách carské armády za první světové války. Po návratu domů vyprávěl synovi o tom, co na frontě prožil. Vyprávěl tak poutavě,

že syn, když přišel do Karpat jako voják 1. československého armádního sboru, poznal staré profily zákopů ruských vojaků z první světové války. Uměl se dobré orientovat v lesích a horských podmínkách a navíc měl obrovskou fyzickou sílu. Sám nosil těžký kulomet (80 kg) na zádech. A tak, když československým vojákům hrozilo nebezpečí ústupu neb obklíčení, Cinert se nenápadně vyplhal s těžkým kulometem na zádech do týlu fašistů a zaútočil. Fašisté byli zmateni, dali se na útek a naši vojáci byli zchráněni. Poznali již z dálky zvuk Cinertova kulometu. Cinertovi všeobecne říkali ve sboru „hrdina Karpat“. Jinak to byl jemný romantický chlapec, který do dopisů domů vždy přidával listy z karpatských buků...

Dne 12. září přešel náš sbor do dočasné obrany na čáře východně od Glojsce a severně od osad Helenówka a Franków. Naše rota se zakopala na jižním okraji lesa nad Frankowem, asi dva až tři kilometry severně od polského města Dukly. Vybudovali jsme důkladné hluboké okopy. Nepřítel však zahájil zběsilou palbu z různých druhů zbraní, hlavně z minometů. Nápor byl prudký jako příval a většina vojáků ustoupila. V obranné linii roty nás zůstalo pět. Nevím, co si mysleli ostatní čtyři, ale já jsem uvažoval takto: rozkaz k ústupu jsem nedostal, neopustím zákop, který jsem si tak pracně výbudoval, mám do krve odřené nohy, v tomto stavu bych byl schopen jedině útočit a nikoliv ustupovat. Palba nakonec skončila. Rota se vrátila. Velitel roty mi za to, že jsem neustoupil, zařídil mimořádné povýšení na svobodníka. Hodnostní označení (frčky) jsme si tehdy na frontě dělali z plechovek od konserv... Bylo to 16. září v den, kdy 1. československý sbor měl na Dukle pouze 600 bojeschopných vojáků.

Dne 20. září 1944 jsme obsadili polské město Duklu. Na budovách, které se zachovaly, byly fanatické nápisy v německé řeči např. „Německo vítězí na všech frontách“. Z nedalekých kopců dopadly na město nepřátelské granáty, ale za rohem jedné z budov sovětský kuchař rozdával kouřící polévku... Dával ji Rusům, Ukrajincům, Čechům, Polákům, všem osvobozenecckým vojákům toho mnohonárodnostního internacionálního svazku i osvobozeným občanům Dukly...

Téhož dne padl náš velitel praporu automatčíků. Docházelo k častému střídání velitelů praporů a rot následkem smrti anebo zranění. Byl raněn také náš velitel roty, jinak před válkou student medicíny. Po vyléčení zůstal již na polním obvazišti (lékaři a zdravotníky personál měli plné ruce práce, sotva přitom stáli na nohou) a pomáhal zachraňovat životy raněných. Byla to jeho příprava na budoucí mírové povolání. Po válce vystudoval lékařství a stal se vynikajícím chirurgem. Nastoupil nový velitel roty, mladý podporučík, zakarpatský Ukrajinec, který se podílel na osvobození Kyjeva. Velel však rotě jen asi 6 hodin — nepřátelská střela jej zasáhla do boku. Raněného podporučíka jsme odnesli dál a pak byl odvezen do týlu. Válku přežil, jednou jsem se s ním setkal náhodou v Praze na náměstí Republiky. Nakonec se velitelem samopalné roty stal svobodník Josef Novák z Krymu, který měl bohaté frontové zkušenosti z Rudé armády.

Jednou jsme postupovali lesem, když z obou strán na nás zaútočili fašisté. Vypadalo to tak, že stříli odněkud se zhora, jakoby se stromů. Rota „z pytle vyklouzla“ a my tam zůstali jenom dva — účetní praporu a já. Zapadli jsme do houští a slyšeli německý hovor. Náš účetní byl nervozní. Uklidnil jsem jej a šeptl mu, aby byl tiše, a sám jsem v houští usnul únavou a vyčerpáním. Snad usnul i účetní. Nevím, jak dlouho jsem spal. Ale když jsem se vzbudil, německý hovor již nebylo slyšet. Zahájili jsme průzkum a za několik hodin jsme byli u našeho praporu. Velitel roty Novák mne radostí objal a dal mi svou večeři. Myslel si totiž, že již nejsem mezi živými. Snad ta nesmírná únava nám zachránila život; Němci si zřejmě mysleli, že jsme mrtví.

Při té příležitosti jsem si vzpomněl na případ generála Svobody. Když vyčerpání a únava na vojáky těžce doléhaly, když bylo zle, objevil se na čáře dotyku s nepřitelem velitel 1. československého armádního sboru v SSSR generál Ludvík Svoboda. Velitel 1. ukrajinského frontu maršál I. S. Koněv mu to ostře vytýkal, ale on cítil, že musí mezi vojáky jít. Přítomnost statečného generála pozvedla vojáky na nohy a nesla je k dalším útokům.

Únava přemohla však i generála. Bylo to u kóty 534. Vyprávěl to sám novinářům, když se jej v roce 1964 ptali, jestli byl ve válce někdy vůbec unaven... „Přijel jsem tam na obhlídku pravého křídla, hrozilo nebezpečí z boku. Velitel praporu se chytil za hlavu — prosím vás, co tady děláte, vždyť sem střílejí. Nechodte dopředu! Rekl jsem, že tam půjdou. První přišel Rytíř, já jsem měl běžet za ním. Sotva jsem vystrčil hlavu z takového mělkého zákopčíku, spustily šestihlavňové minomety. Co zbývalo — běžet jsem nemohl, zůstal jsem tedy ležet v zákopku. Zkrátka střelba ustala. Rytíř vykřikl — propána boha, generál je mrtev! To mně probudilo. Ba ne, Oto, žiju. Já jsem doopravdy usnul.“

A tak jsme s vypětím všech sil postupovali dopředu až se náš 2. samostatný prapor automatčíků (samopalníků) probojoval k obci Zyndranowa, která leží od československo-polských hranic asi ve vzdálenosti dvou kilometrů. Dnes je kolem Zyndranowé vysázený les. Tehdy tam těch stromů bylo méně. Postupovali jsme lesem a nepřítel — neviditelný nepřítel — na nás pállil z kopců a zasahoval naše vojáky zvláštním způsobem: do nohou. Zasažení vojáci měli projít roklí, ale zůstávali tam bezmocně ležet. Pokoušel jsem se jednoho raněného vojáka zvednout — byl velký a těžký — a při této laické sanitářské činnosti jsem byl sám zasažen do pravé ruky. Bylo to 1. října 1944. Odvezli mě do zdravotnického zařízení 1. československého armádního sboru v SSSR. To bylo umístěno v obci Poljanka u polského města Krosna, kde jsme zahajovali karpatsko-dukelskou operaci. Byl jsem ošetřen, měl jsem teplé jídlo a spal jsem v teple pod střechou. To byl ráj pro frontového vojáka — pěšáka, který byl stále v palebném styku s nepřitelem. Byl jsem zde několik dní a setkal jsem se v této vojenské nemocnici s krajanem Jiřím Hroudou. Myslím, že měl tehdy hodnost četaře. Hroudou jsem znal již ve školních letech. Byl těžce raněn do

nohy, a proto mu v této nemocnici nabídli, aby tam zůstal jako vojenský písář a s nemocnicí pak postupoval vpřed až do vítězného ukončení války. Těžce raněný poddůstojník tuto nabídku nepřijal. Jakmile se rána trochu zahojila, sám odešel z nemocnice, i když chodil pouze o holi. Na frontě byl uvítán svým velitelem a spolubojovníky jako rodný bratr ...

20. listopadu 1944 úderná skupina 2. praporu 1. československé brigády zaútočila na bezejmennou kótou u Nižního Komárniku na východním Slovensku. Skupinu vedl Jiří Hrouda, nedávno jmenovaný podporučíkem. Postup našich vojáků znemožňoval nepřátelský kulomet, dovedně ukrytý v bunkru. Hrouda se od své úderné skupiny poněkud vzdálil, tíše se připlížil před fašistický bunkr a hodil do střílny granát. Tím kulomet umlčel a vojáci se dostali na vrch kóty. Svým hrdinským činem zachránil mnoho životů svých spolubojovníků, no sám na vrchol nedošel. Šlápl na protipěchotní minu, v důsledku zranění ztratil mnoho krve a brzy zemřel ... Asi za týden přišel velitel praporu dopis od maminky Jiřího Hroudý. Psala, že již dlouho nedostala od Jirký žádnou zprávu, a prosila, aby na něj velitel dal pozor, protože je tak mladý ...

OLDŘICH KVAPIL

Jeden z našich řad

Velitelé malých jednotek za války nerostou jen ve školách. Celá řada jich u našich jednotek v SSSR vyrostla do funkcí i hodností v bojích. Byli to zkušení a rozhodní velitelé, kteří vynikali odvahou. Při trvale velkých ztrátách velitelů nebylo ani možné, aby každý velitel čety měl důstojnickou školu. Mnozí naši poddůstojníci se tak stali výtečnými rotmistry a důstojníky.

Jedním z nich byl Emanuel Šimmer.

Střední, ramenatá postava, ruměný obličej s pihami, modré oči, světlé zrzavé vlasy. Mladší seržant ruské armády, účastník řady jejich bojů v prvním roce války, komsomolec.

Přišel k naší jednotce v Buzuluku na jaře čtyřicátého druhého roku. Byl přidělen k třetí rotě, které velel tehdy ještě poručík Vladimír Janko, zařazen byl k mé četě. Stal se velitelem družstva (desátníkem). (U našich jednotek byly příslušníkům Rudé armády ponechávány ty hodnosti, na jaké zněly jejich převodné dokumenty.) Mladý sovětský voják české národnosti, který vyrostl v Sovětském svazu. Česky znal jen některá, a to ještě zkomolená slova. Ruština a ukrainština byly vedle češtiny a slovenštiny v jednotce běžně užívanými jazyky. Postupně se česky naučil. Znal sovětský služební i bojový řád a jako velitel družstva mi byl dobrým pomocníkem. Je pravdou, že mu zpočátku bylo mezi námi těžko, ale nestěžoval si. Brzy se stal jedním z nás — velmi dobrým, spolehlivým poddůstojníkem. Prodělal se mnou boje v prostoru Sokolova.

V obraně na řece Mža jsme měli dny, kdy jsem na zesílenou četu, která měla asi sedmdesát lidí, dostával denní příděl dvěstě cigaret a dvě anglické přilby tvrdého cukroví, které pocházelo z nějakého německého skladu. Od Němců nás dělila vzdálenost asi osmi set metrů. Uprostřed, mezi liniemi, vězelo sovětské nákladní auto až po korbu ve vodě. Na něm byly naloženy pytle s moukou. Nejdříve jsme se o náklad nestarali v domnění, že si rudoarmějci pro auto přijedou. Když ale nepřijížděli a když nám už příliš kručelo v žaludcích, svolal jsem velitele družstev k válečné poradě. Uvažovali jsme, jak dostat z auta v předpolí mouku, abychom mohli nakrmit lidi. Ve dne to nebylo možné a v noci se rozvodněná hladina říčky Mže potahovala tenkým ledem, který neunesl váhu člověka, praskal a prozra-

zoval jakýkoliv pohyb. K autu se nedalo přiblížit neslyšně. Němci mimoto celý prostor předpolí velmi často osvětlovali a po každém šelestu na ledě páliли jako diví.

Přihlásil se desátník Šimmer. Pokusí se o to; vezme si jednoho muže z družstva a přinesou mouky, kolik se jen bude dát. Žádal jen, abych mu splnění takového zvláštního úkolu usnadnil tím, že zaměstnám Němce někde vedle.

Domlouveno, připraveno — a také provedeno.

S velikými obtížemi a v silné palbě nepřitele přitáhl Šimmer s jedním vojínem svého družstva téměř plný pytél mouky. Placky z ní upečené, byť byly zadlávány jen vodou a bez soli, přitom tvrdé jako podrážky, přece jen byly pokrmem a naplnily žaludky vojáků. Asi jen proto nadporučík Janko ani příliš nehrromoval, že vedu bojovou činnost na vlastní pěst. Desátníku Šimmerovi byly odměnou díky vojáků celé roty a vědomí úspěšně splněného, byť i nebojového úkolu. A konečně — jakého „nebojového“ úkolu?

Prodělal později boje u Kyjeva, Bílé Cerkve, Žaškova. Pak přišla i vyznamenání za statečnost, byl povyšen na rotného. Při konečně bojové organizaci našeho útvaru v létě čtyřicátého čtvrtého roku se stal velitelem jedné čety třetí roty. Patřil k našim nejlepším, za všech okolností spolehlivým velitelům.

Devátého září ráno pod Machnówkou, když jsme narazili v mlze na nepřitele, rozvinul svou četu podle rozkazu k zajištění pravého boku praporu. Silná palba nepřitele jeho četě téměř neuškodila. Šimmer dbal, aby se každý co nejdříve a co nejhloběji zakopal. Jeho vojáci pomáhali zakopat i protitankový kanón.

Následovala nepřátelská protizteč.

Lavina palby, tanky, pěchota, automatčíci... A právě ti poslední zaútočili z osady Bóbrky proti Šimmerovým vojákům. Ten již od spojky věděl, že byl raněn i jeho zástupce — velitel první čety, který převzal velení. Velení roty měl tedy převzít on. Rota však v té době již začala pod tlakem tanků ustupovat, protože jí nikdo nevelel. Jeho četa však byla v prudkém boji s automatčíky nepřitele a on se nemohl od ní vzdálit. Věděl i to, že ústup jeho čety by znamenal ohrožení boku praporu, a to nechtěl dopustit. Přidělený kanón zahnal palbou tanky, které útočily východněji, a začal pálit kartáči do rojnic nepřátelské pěchoty a automatčíků. Němci však dělostřelce nepozorovaně obešli, v boji zblízka zneškodnili a zmocnili se kanónu. Celá Šimmerova četa se s nimi utkala v boji muže proti muži, v boji zblízka. Co to znamená, ví jen ten, kdo něco takového zažil...

Palba z pušek, samopalů, lehkých kulometů na malé a nejmenší vzdálenosti — jednotlivé rány i dávky. Nasledovaly ruční granáty a pak už nebyl čas ani nabít zbraně. Proto přišly ke slovu bodáky, pažby, útočné nože, polní lopatky, případně to, co bylo po ruce — klacky a kameny.

Boj zblízka, to byl boj na život a na smrt. Netrval a ani nemohol trvat příliš dlouho. Nebýlo v něm možné někoho přesvědčovat o nutnosti bojovat, o spravedlnosti našeho boje proti fašismu, neboť v něm platil daleko

více než v jiných podmírkách, daleko konkrétněji a drastičtěji, jeden ze zákonů války: nezabiješ-li, budeš zabít. A platil v něm osobní příklad.

V tomto případě rozhodl nemilosrdné střetnutí ve prospěch své čety sám rotný Šimmer. Náhoda proti němu v boji postavila velitele německých automatčíků, důstojníka, a on ho zabil. Zbylí Němci pak ztratili odvahu a hledali spásu v útěku. Šimmerovi vojáci se pak zmocnili již ztraceného kanónu, kterého se jiná skupina německých automatčíků nemínila vzdát. Ještě jedno prudké střetnutí, částečný ústup Šimerovy čety a její nový útok — zteč. Který z Němců neutekl, byl zabit. Pak již nastal klid. Kanón byl tedy zachráněn. Četa zůstala na místě až do obdržení rozkazu k odchodu. Při odchodu byl rotný Šimmer ohlušen výbuchem nepřátelského dělostřeleckého granátu.

Když jsem z poverení velitele praporu organizoval z jednotek bojeschopné bojové skupiny, přišel rotný Šimmer. Podešel ke mně jako vždy s úsměvem ve tváři a podával mi velitelskou brašnu německého důstojníka. Otevíral ústa, jako by mluvil, ale nevydal přitom ani hlásek. Projevil se důsledek ohlušení, to znamená dočasný ochrnutí nervů ovládajících sluch a řeč. Dival jsem se na rotného a nevědel jsem, proč nemluví, ale pak jsem si uvědomil, že je ohlušen. Věděl jsem, že potíže u postižených trvají několik hodin až několik dnů. Nejhorší u tohoto druhu zranění však bylo, že postižení vojáci si sami neuvědomovali skutečnost značně snížené bojeschopnosti, případně si ji vůbec nechtěli uvědomovat, neboť jim jinak vcelku nic nebylo: zranění žádné, snad trochu bolest hlavy, ale to bylo vše. Tak tedy proč odcházet z boje? Já sám jsem podobný stav prožil v průběhu bojů o osadu Rudu. Zavolal jsem jednoho poddůstojníka Šimmerovy čety a ten mi vysvětlil průběh boje. V brašně, kterou mi Šimmer předal, byly doklady a mapy německého nadporučíka, kterého zabil.

Chtěl jsem Šimmera z boje odeslat a nechat jej odpočinout a zotavit aspoň u naší zdravotnické čety, ale odmítl to. Byl poslední velitel čety, který u roty zůstal, a velel tedy roti. Byl šťastný, že splnil bojový úkol a že jeho četa měla přitom jen malé ztráty. Měl jsem radost s ním; byla to jednotka, o které jsem mohl velitel praporu odpovědně hlásit, že na ni „duch Machnówky“ nezapůsobil.

Šimmer u roty zůstal. Vyznamenal se ještě v bojích na trigonometru (kótě) 534 u Dukly a až další, už vážné zranění jej donutilo opustit rotu a odejít do zdravotnických zařízení. K roti se už z nemocnice nevrátil, neboť po zranění nebyl schopen zastávat funkci u bojové pěši jednotky. Byl to dobrý voják — jeden z těch stovek a tisíců neznámých našich hrdinů, kteří nakonec po boku sovětských vojáků v dukelských bojích zvítězili.

Automatčíci

Snad bych je měl nazývat samopalníky, jak zní jejich dnešní úřední název. Ale my jsme v našich jednotkách v Sovětském svazu, od prvního „sokolovského“ praporu počínaje, měli jednotky automatčíků vybavené automaty. Každý jejich příslušník byl hrdý na to, že je automatčíkem, že patří k nejlepší jednotce. Jako automatčíci bojovali, jako automatčíci umírali. Ti, kteří zůstali, jsou ještě dnes hrdi na svou příslušnost k automatčíkům. Patřili k jednotkám, bez kterých se žádný větší boj neobešel. Já jsem byl také půl roku jedním z nich.

* * *

Nejdříve to byla Sochorova četa. Toník Sochor se svou četou vydobyl v Sokolově nejen bojovou slávu, ale založil i slavné bojové tradice všech pozdějších jednotek automatčíků. Do Kyjeva pronikly z desítek tisíc vojáků jako první Sochorova rota automatčíků a tanky našeho tankového praporu a téměř současně i moje samostatná četa automatčíků druhého praporu. Tyto jednotky se na rozkaz velitele brigády spojily a jako první z masy útočících vojsk se probily v noci hořícím Kyjevem až k Dněpru na jižním okraji města. V boji o Rudu sa vyznamenala skupina desíti automatčíků v čele s podporučíkem Petrasem svým téměř pětihodinovým bojem v týlu nepřítele, v nemž pobila dvaasedmdesát nepřátele při vlastním jediném ranění. Raněný nebyl automatčík, ale důstojník, kterého vyslal Sochor, aby skupinu našel. Téměř ve středu Bílé Cerkve úspěšně bojovala skupina automatčíků naší první brigády složené z roty Toníka Sochora, z čet Vlasty Rajchla a mé, která spolu s tankovým praporem brigády byla přidána jako posilový prostředek jednomu z útočících sovětských armádních sborů. V bojích u Buzovka a Ostrožan to byli zase automatčíci první brigády, kteří nedávali nepříteli pokoj ve dne a v noci. Sláva automatčíků v rámci brigády byla úměrná jejich úspěšným bojům.

Se vznikem našeho armádního sboru se rozrostly i jednotky automatčíků. Ze Sochorovy roty se stal prapor, u polních praporů byly samostatné čety rozšířeny na roty. K témuž jednotkám byli dávaní nejlepší z nejlepších. Kruté dukelské boje opět dokázaly, jak správná byla mimořádná péče, kterou velitelé všech stupňů věnovali právě jednotkám automatčíků. Všichni automatčíci rozširovali slávu svých jednotek, naplňovali jejich bojové tradice novými hrdinskými činy. Ať to byl Sochorův prapor, ať to byly roty polních praporů. Nebyli u sboru, brigád a u praporu sami, nebojovali zdaleka jen oni. Ale když v boji řekli své slovo, bylo to vždycky znát.

K rotě automatčíků našeho praporu jsem v březnu a dubnu čtyřicátého čtvrtého roku vybíral z pověření velitele praporu, stejně jako k průzkumné

četě, doplňky z přicházejících nováčků. Sliboval jsem jim málo — užijí bojů více než druzí, budou mít nejtvrdší výcvik, budou zpravidla první v bojích a odcházet budou často jako poslední. Ale i přesto se přihlásil potřebný počet dobrovolníků. Naši rota velel podporučík Michal Bilej, jeden z nejstatečnějších důstojníků v rámci celého našeho sboru. I naše rota nejedním bojovým činem přispěla k slávě automatčíků našeho sboru v dukelských bojích.

Byla to naše rota automatčíků, které společně s průzkumnou četou zůstaly u Machnówky na místě při nepřátelské protizteči a neodešly, ani když nepřátelské tanky dojely na vzdálenost snad necelých dvou set metrů k jejich mělkým okopům. Jejich boj s nepřítelem umožnil našemu štábmu rychle zorganizovat jednotky, které před tanky ustoupily, a vést je do útoků. Byla to naše rota automatčíků, která svedla v noci na jedenáctého září velmi úspěšný boj s nepřítelem v prostoru trigonometru 534.

Ale nejslavnější boje byly v té době před námi.

Náš prapor byl v noci z jedenáctého září obklíčen nepřítelem v širokém údolí mezi druhým a třetím hřbetem severního předhoří Karpat v prostoru Teodorówky, západně od města Dukly. Když nebyla žádná naděje na pomoc zvenčí, rozhodl se velitel praporu, štábní kapitán Knop, probít z obklíčení vlastními silami. Využil k provedení svého úmyslu noci a hlboké strže, která protínala šíkmo téměř celý jižní svah trigonometru 534. Aby byly rychle a bezpečně zdolány nepřátelské jednotky, které by se případně pokusily postup praporu zadržet, postupovala za průzkumníky, v čele dalších jednotek praporu, rota automatčíků. Prapor, i když utrpěl silnou palbou nepřítele velmi nepříjemné ztráty, přece jen odešel z prostoru obklíčení spořádaně a v noční tmě tak tiše a opatrně, že nepřítel pravděpodobně odchod jednotek nezpozoroval. Aspoň pak delší dobu zůstal do prostoru, ze kterého prapor odešel.

Pátrači průzkumníků narazili při výstřelení rokli na nepřátelskou jednotku, která zde pravděpodobně byla rozmístěná jako záloha. Její vojáci klidně odpocívali, bavili se, pokuřovali. Prostor jednotky střežilo několik strážných. Ti také uslyšeli a pak ve světle osvětlovacích nábojů i uviděli naše pátrače. Domnívali se ale, že jde o jejich vojáky, a tak se ptali, kdo se tam pohybuje. Jeden z pátračů naštěstí uměl obstojně německy a ten jim vysvětlil, že tam přicházejí další jednotky. Hned byl vyrozuměn velitel praporu, který nařídil rotě automatčíků, aby vystřítila cestu. Automatčíci si ověřili rozmístění nepřátelské jednotky v terénu, společně s průzkumnou četou ji obklíčili a pak zahájili ničivou palbu. Němci byli tak překvapeni, že se téměř nezmohli na odpověď. Raněný zajatec výpověděl, že jejich rota byla v záloze jednoho z praporů, které útočily na trigonometr 534. Byla — nebyla. Žádný z nepřátelských vojáků se nevzdával, a proto byla celá jednotka pobita. Ve dvou nočních bojích způsobila rota Bilejových automatčíků nepříteli ztráty na dvě stě mužů při vlastních nepříliš velkých ztrátech. Úspěchy roty byly zákonité, neboť Bilej každou akci pečlivě připravil a jeho automatčíci pak dobré, nebo chcete-li výtečně, plnili úkoly. Při-

blížili se tiše k nepříteli, rychle ho zasypali ručními granáty a útok dokončili palbou svých zbraní. Těžko říci, který z automatčíků bojoval lépe. Ale ať to byl automatčík Novotný, Lučín, či Markus, ať to byl desátník Čmelík nebo Rusnák, všichni výtečně plnili jim uložené úkoly. Nechávali za sebou, jak se říká, čisté pole.

Zápis ve válečném deníku praporu z třinácteho září mimo jiné říká:
„... Velitel brigády nařídil stáhnouti se na kótu 534, organizovati obranu a úporně se brániti. Kóta přecházela několikrát z rukou do rukou, přičemž se nejvíce vyznamenali automatčíci podporučíka Bileje. V 11.00 hodin Němci podnikli opět útok, který byl odražen.“

Automatčíci se vyznamenali v bojích o trigonometr 534 již dvanáctého září, v boji s nepřitelem, který před setměním téhož dne podruhé obklíčil nás prapor útočící na Teodorówku. Ale to už byly v plném proudu boje o trigonometr, ve kterých velmi čestně plnili své bojové úkoly všechny jednotky. Pak následoval den vůbec nejtěžších bojů o prostor výšiny. Ta vešla do historie bojů našeho sboru u Dukly pod názvem „krvavá kóta“, bylo to třináctého září. Zápis ve válečném deníku je strohý. Nebyl čas na psaní, neboť i ti, kdož deník psali, tiskli spouště zbraní.

Byl šestý den karpatsko-dukelské operace, pátý den našeho bojového nasazení. Večer dvanáctého září jsme se po probití z obklíčení, v pořadí již druhého, za rozhodující pomoci prvního praporu naši brigády, museli zabývat reorganizací jednotek. Neměli jsme v rotách dostatek bojovníků, neměli jsme téměř důstojníky a rotmistry. Proto jsme z rot vytvořili bojové skupiny složené z družstev; stupeň čety prostě z organizace rot zmizel. Kulometná rota byla rozdělena k pěším rotám — šlo jen o několik lidí. Stejný osud stihl i protitankovou rotu — kromě několika vojáků, kteří tvořili obsluhu posledního protitankového kanónu praporu. Zákopnická četa, část spojovací čety a část minometné roty tvořily zálohu velitele praporu. Vpředu bylo již tak málo bojovníků, že rota automatčíků a průzkumná četa byly trvale zařazeny do boje na výšině v prvním sledu jednotek.

V noci na třináctého září provedl nepřítel několik útoků proti „naší“ výšině. Všechny ale naše jednotky odrazily, zpravidla protiztečemi, jež byly zakončovány bojem zblízka. Tento způsob boje nepříteli moc nevyhovoval a my jsme ho používali co nejčastěji, zvláště v noci.

Od svítání až do poledne prošla řada útoků nepříteli. Každému útoku předcházela silná dělostřelecká a minometná palba. K rozhodujícím bojům o výšinu soustředili Němci velké množství dělostřelectva a minometů. Naše jednotky se před úinky této palby v některých případech ukrývaly v záložních okopech na severním svahu výšiny, jindy ve svých okopech na jižním svahu. Na okopy vykopané na severním svahu nepřátelští pozorovatelé neviděli, takže palba jejich dělostřelectva vzdor vši její mohutnosti nezpůsobila jednotkám v nich umístěných žádné zvláštní ztráty. Sotva nepřátelské jednotky vyrazily k útoku, uvítala je soustředěná palba většiny dělostřelectva našeho sboru, posíleného v těchto bojích řadou sovětských dělostřeleckých útvarů. V okamžiku, kdy tato palba vývrcholila,

zahajovaly naše jednotky protizteč. Pokud pak nepřítel nedal přednost rychlému ústupu, byl rozdrcen v boji zblízka a zahnán na útek. Nepřátelské útoky mívaly sílu praporu až pluku. Přitom jen málokdy útočily dvakrát za sebou stejné jednotky. Nepřítel jednotky střídal, nechával je odpočinout. My jsme si takový luxus dovolit nemohli. Na naší straně byly stále stejné síly, na výšině 534 dlouho jen jednotky našeho praporu. Výšina někdy vystřídala majitele i několikrát za hodinu.

Nepřítel spustil dělostřeleckou palbu, podnikl útok a zteč. Pokud se ho nepodařilo rozbit soustředěnou dělostřeleckou palbou, pronikl až k severnímu svahu výšiny.

My jsme útok odráželi palbou ručních zbraní, hlavně však palbou minometů a dělostřelectva. Když přesto nepřítel pronikl na severní svah výšiny, srazili jsme jej protizteči na jižní svahy výšiny.

Po osmé hodině toho dne se u našeho štábů na okraji osady Helenówky, která stála při západním svahu výšiny, objevil velitel sboru, generál Svoboda. Přišel právě v době, kdy probíhal jeden z nepřátelských útoků. Naše jednotky se pod jeho tlakem, hlavně před mohutnou dělostřeleckou palbou, stáhly na severní okraj výšiny, kde pak nepřítele zastavily. Boje se zúčastnil i náš štáb, neboť nepřítel se pokusil zaútočit na osadu Helenówku, kde byl už jenom náš štáb a slabá záloha velitele praporu. Měli jsme nejen zoufalý nedostatek jednotek, ale bojovníků vůbec. Proto se musel chopit zbraně každý, kdo vůbec mohl — důstojníky štábu z toho nevyjímaje. Při zmíněném útoku nepřítele neodešla rota automatčíků z okopů na výšině a bránila se v kruhové obraně. Nepřítel ji obešel, ale slyšeli jsme a viděli, že část nepřátelských jednotek bojuje s našimi automatčíky na výšině ještě v době, kdy již další bojovali s našimi jednotkami na severním svahu výšiny nebo útočili na Helenówku. Fašisté se nakonec dostali tak blízko k okopům našich automatčíků, že jejich dělostřelectvo a minometry přestaly na vrchol výšiny pálit, neboť ohrožovaly své. Viděli a slyšeli jsme, jak automatčíci prudkou palbou odrazili pokusy nepřítele zlikvidovat je krátkou ztečí. Náš prapor měl v té době již velmi těžké ztráty a dobýt výšinu zpět bylo nad naše síly. Tehdy velitel sboru rozhodl, aby do protizteče byly vyslány dva další útvary našeho sboru: třetí samostatný polní prapor naši brigády a Sochorův prapor automatčíků. Ty byly již rozmištěny v lese na severních svazích výšiny, nedaleko od sestavy našich jednotek, nebo zbytků našeho praporu.

Netrvalo to dlouho.

Z okraje lesa začaly vycházet široké rojnice jednotek a v nich stovky bojovníků aspoň trochu odpočatých. Byly nasazeny do největšího boje toho dne, do protizteče proti nepříteli, který dočasně — již po několikáté — ovládl vrchol a severní svah trigonometru 534. Široké rojnice, za podpory do té doby naší nejsilnější dělostřelecké a minometné palby, rychlým krokem a pak během zkracovaly vzdálenost, která je dle lila od nepřítele. Tomu sice přicházely z týlu na pomoc další jednotky, ale nebylo to nic platné. Prudkou, zuřivou protizteči byl rozbit a zahnán na

jižní a jihovýchodní svahy výšiny. Naše rota automatčíků byla vysvobozena z obklíčení. Zbylo z ní asi patnáct bojeschopných bojovníků v čele s podporučkem Bilejem. Ostatní padli, nebo byli raněni. Kolem okopů automatčíků byly skupiny těl mrtvých nepřátel.

Velitel praporu, ten klidný a rozvážný důstojník, Bilej před velitelem sboru objal a políbil. Poděkoval mu za skvělé plnění úkolu. A Bilej s říkalo — i tvrdému bojovníku bývá někdy těžko — a řekl: „Pané štábni kapitáne, jsme automatčíci. Ale přivedl jsem jich z toho boje až příliš málo.“

To byla naše rota automatčíků. Snad bych měl aspoň jednoho z jejich příslušníků „ukázat“ zblízka. Jednoho z řady, bez zvláštního výběru. Žádáme velké rozdíly mezi nimi nebyly.

Automatčík Ivan Petrišče.

Nebyl již nejmladší, překročil třetí desítku let. Z řádových automatčíků roty byl nejstarší. To mu však nevadilo, aby se všem nevyrovnal v bojové zdatnosti. Menší, sporý, málomluvný a rozvážný v jednání. Vém frontovém deníku z let 1943 — 1944, který mi sloužil i jako pomůcka pro evidenční zápis, mám u jména Ivan Petrišče napsáno: vojenské evidenční číslo 1337, číslo automatu 7445; vždy spolehlivý voják, který je zvyklý přemýšlet o úkolech.

Měl přitom vrozený smysl pro boj. Velmi se osvědčil ve všech bojích, které jsem s četou automatčíků prodělal u Kyjeva, u Bílé Cerkve a Rudy, u Žaškova. Při výcviku roty byl dobrým pomocníkem velitelů. Sloužil u roty automatčíků v jednom družstvu se svým mladším bratrem Jurou. Měli se rádi neokázelou, ale přitom hlubokou, upřímnou bratrskou láskou, jak tomu je zvykem u prostých, čestných lidí. Jeden za druhého by byl dal bez váhání život.

Jura padl v boji jedenáctého září. Stalo se to v nočním boji a Ivan mu nemohl pomoci. Ne, nezhroutil se. Utřel si slzy a stal se pro nepřítele opravdovým postrachem. Nevím, kolika životy zaplatil nepřítel za smrt Jury Petriščeho. Ale ve dvou následujících nocích, v přestávkách mezi útoky a protiztečemi, se z okopů roty automatčíků vynořoval černý stín tiše se pohybujícího vojáka. Tichá chůze, naslouchání, plížení. Pak následovaly výbuchy několika granátů, někdy i protitankových, řev nepřítel a jejich zuřivá palba. Ale Ivan už nebyl na místě, odkud vyletěly jeho granáty a kam dopadly nepřátelské střely. Cesta zpět, pak trochu odpočinku a pokud byl klid, nová cesta a nové výbuchy granátu v nepřátelských okopech.

Mluvil jsem s Ivanem zrána dvanáctého září, když jsme dávali do pořádku organizaci jednotek.

„Petrišče, přijměte moji soustrast. A jak je vám?“

„Pané poručíku, není mi moc dobře. Ale smrt Jury mi Němci zaplatí!“

„Dejte si pozor!“ A co mu víc povídат, když jsem dobře znal jeho i padlého bratra? Věděl jsem od Bileje, jak si vedle té, řekl bych „úřední války“, vede ještě svou, čistě osobní — vyřizuje si tak účty za padlého bratra. Jsem přesvědčen, že za smrt Jury Petriščeho zaplatil nepřítel velmi draho. A platil

nejen za něho. Platil za všechny kamarády a přátelé, kteří padli podél dukelské silnice, v Dukelském průsmyku. Platil za vše, co měl na svědomí — za vše, co napáchal u nás, na sovětském i polském území.

Nebylo to ani jinak možné. Vždyť tvrdým nesmlouvavým byl každý náš i sovětský voják. A Ivan Petrišče byl jen jeden z mnohých, jeden z milionů. Jeho bolest se slívala s velikou nezměrnou bolestí národů, kterým fašismus přinesl válku, porobu, utrpení a smrt. Všichni, kteří mohli, vraceli fašistům vše i s úrokem; a ty narůstaly stejně tak, jak vzrůstala nenávist všech vůči nim. A při účtování s nimi nikdy nechyběli automatčíci.

Přátelství

Čtyři měsíce po okupaci českých zemí jednotkami fašistické armády a po zřízení protektorátu „Böhmen und Mähren“ jsem uprchl do Polska, abych vstoupil do československé zahraniční armády, o které už „šeptanda“ hovořila a v jejíž zrod jsem skálopevně věřil.

Nebyl jsem sám.

Stovky takových mladých vlasteneckých nadšenců se shromažďovaly v dřevěných barácích tábora ve Velkých Bronowicích u Krakova. Netrpělivě jsme čekali, kdy dostaneme stejnokroje, kdy dostaneme zbraně a kdy půjdeme do boje za svobodu vlasti. My, mladí bloudci, jsme se domnívali, že to musí být jednoduchá záležitost. Želbohu, nebyla. Skutečnost byla složitější než naše představy.

Pak konečně přišla válka, na kterou jsme čekali a která jediná mohla vyřešit otázku svobodného Československa ve svobodné Evropě, zbavené již fašistického jha.

Ale vše to bylo nějaké zvláštní, neskutečné, vše bylo vzdáleno našim představám. Snad jsme přece jen byli velcí snílkové.

Dostal jsem do rukou zbraň (lehký kulomet typu Browning) začátkem září devětatřicátého roku ve výcvikovém táboře polské armády v Leszné. Měl se tam organizovat československý legion, ale stále jsme chodili v obnošených civilních šatech a zbraní jsme měli jen několik kusů; to kvůli seznámení se s nimi a pro strážní službu. Dříve než se z nás mohli stát skuteční vojáci, zhroutila se polská fronta a my jsme museli rychle evakuovat po železnici k jihovýchodu, abychom nepadli postupujícím fašistickým vojskům do rukou. A právě v době přesunu, když jsme kvůli bombardované trati uvázli ve Velkém Hlubočku, jsem byl jako příslušník obsluhy jednoho z mála našich kulometů zařazen do skupiny, která měla posílit protiletadlovou obranu Tarnopolu. Tam jsem si tedy poprvé za druhé světové války zastřílel proti fašistům. Několik dnů jsme odráželi nálety hitlerovských bombardérů na město a zcela určitě vím o dvou,

které se zásluhou palby našich kulometů zřítily v plamenech k zemi. Ale byla to jen krátká bojová epizoda, trvala pouhých několik dnů.

Znova jsme se vydali na cestu hledání. Mnohé přátele osud vojáků zanesl do Francie, na Střední Východ i do Anglie. Nevím ani, zda našli to, co jsme od setkání v Polsku očekávali — věrné přátelství. Nejen přátelství osobní, ale přátelství, které pomáhá překonávat problémy života v tak pohnutých dobách jaké tehdy byly tím, že dává jasnou perspektívou do budoucnosti. Jde o přátelství všech, přátelství pramenící z jednoty cílů a ze společné nenávisti k fašismu.

Zůstal jsme nakonec v Sovětském svazu. Jako voják jsem dostal rozkaz, jako voják jsem ho — a velmi rád — poslechl. Kdo nás vybíral, nevím. Nemohl mi to ani po válce přesně říci náš tehdejší velitel, soudruh Sloboda. Řekl mi jen, že na výběru se podílely orgány naše a vyjadřovaly se k němu i orgány sovětské. Byla nás necelá stovka. Nevím přesně, s jakým cílem byl prováděn první výběr. Vím ale, že jsem v lednu roku čtyřicátého prvního podepisoval prohlášení o tom, že se dávám k dispozici k plnění zvláštních úkolů na území okupované vlasti. Byli tam kromě mne i František Růžička, Hynek Voráč, Otakar Jaroš, Jarda Lom a další, kteří se s námi nevrátili od Sokolova. Byli tam i Jarda Zhor, Ruda Vašek, Láďa Blažek a jiní, kteří zůstali u Kyjeva, Bílé Cerkve a u Žaškova. Byli tam i Pepík Churavý a Pavel Schmoranzer-Stárek — ti padli v dukelských bojích. Nenáviděli jsme z hloubí duše fašismus, ať již měl jakýkoli stejnokroj, ať byl hlásán v jakékoli řeči. Nepřemýšleli jsme o tom, že dáváme vlasti již předem vše, co máme; to tehdy byly jen naše životy.

První skupina z našich řad odletěla na území vlasti brzy po vypuknutí války. Jejím příslušníkem byl i Franta Ryš, kterého Němci popravili v Brněnských Kouničkách ve čtyřicátém třetím roce.

Velel nám podplukovník Ludvík Svoboda. On to byl, který nás v září roku čtyřicátého devátého zachránil před nebezpečím německého zajetí a smrti v koncentračních táborech vyjednáním asylu v Sovětském svazu. Věřili jsme mu. A spolu s ním jsme si stále více uvědomovali, že jsme ve veliké sovětské zemi konečně našli to, co všichni naši zahraniční vojáci hledali po svém odchodu z domova: přátelství, upřímné přátelství lidí.

Všichni jsme věděli od třináctého května roku čtyřicátého prvního, že naše původní předurčení končí, že domů již nikdo z nás nebude poslán. Současně jsme ale věděli, že jsme ponecháni na území sovětské země s následovným úkolem: po napadení této země fašistickým Německem a po podepsání příslušné smlouvy vytvořit základní organizační a velitelský rámec první československé vojenské jednotky, která bude na území Sovětského svazu organizována. Proto, i když se to zdá protismyslné, protilidské, jsme byli „rádi“ vypuknutí sovětsko-německé války, té skutečné války, která přiblížila dny, v nichž budeme moci přátelství k sovětským lidem prokázat skutky ve společném boji.

Naše přátelství nebylo nadiktováno. Rodilo se a rostlo dlouhé měsíce, a to tak, jak jsme postupně měli možnost více a více poznávat život

a touhy sovětského člověka. Rodilo se při společné práci na kolchozních polích, v závodech, ale i v rodinách, kam jsme byli zváni na šálek čaje. Rodilo se všude tam, kde jsme měli možnost poznat normální život země a jejích lidí, kteří jako první ve světě budovali socialismus v podmínkách, kterým jsme tehdy příliš nerozuměli.

Zde končila naše cesta za přátelstvím, zde jsme je nalezli. V únoru 1942 jsme přijeli do Buzuluku. Za necelý rok náš 1. československý samostatný prapor odjízděl z Buzuluku na frontu, vyprovázen celým městem. Tehdy jsme nastoupili novou cestu — cestu, která nás po boku sovětských vojsk přivedla až do Prahy. Byla to cesta přátelství — přátelství krve společně prolévané u Sokolova, Kyjeva, u Bílé Cerkve a Žaškova, u Buzovky a Ostrožan, v Karpatech i na Považí, na Fatře i v Javorníkách, na Moravě i v Čechách. Toto hluboké přátelství bylo příčinou skutečnosti, že z bojovníků — Hrdinů Sovětského svazu, kteří za války vystříleni v rádách našich jednotek a sovětských partyzánů — pocházelé pět z té necelé stovky vojáků, kteří odešli v třicátém devátém roce z domova, aby hledali společnou cestu boje proti nenáviděnému nepříteli.

Sebekrásnější slova však zůstávají slovy, pokud nejsou naplněna skutky. Naše přátelství se sovětským lidem a se Sovětskou armádou bylo přátelství činu. Ve společných bojích se stalo nedílnou a nezbytnou součástí života každého z nás, stalo se jedním ze zdrojů hrdinství našich vojáků. Toto přátelství psalo příběhy, které je dokumentovaly. Psalo je v nesmlouvavých bojích s nepřitelem, v bojích na život a na smrt, ale válečné deníky je nezaznamenaly, neboť byly vlastně samozřejmostí. Jeden z nich je i skutečný, prostý příběh přátelství sovětských a našich vojáků v dukelských bojích.

Bylo jedenáctého září čtyřicátého čtvrtého roku.

Ten den jsme dopoledne ani v odpoledních hodinách neútočili. Jednotky našeho samostatného praporu zajišťovaly jižní svahy trigonometru 534, bojovníci si v tvrdé půdě hloubili své okopy — nutné opatření k ochraně před účinky silné dělostřelecké a minometné palby nepřitele. Vpravo se zakusovaly do země jednotky prvního samostatného praporu naší brigády, vlevo s námi sousedil sovětský 227. střelecký pluk, se kterým jsme se setkali toho dne zrátá v lesích severovýchodně od trigonometru 534. I jeho jednotky se opěvňovaly na dosažené čáře.

Před námi v údolí byly slabší nepřátelské jednotky — pravděpodobně pouhé bojové zajištění obranného postavení nepřitele, které svými hlubokými zákopy narušilo souvislost severního svahu třetího karpatského hřbetu, jehož dominantou byl rozsáhlý masiv trigonometru 694 s názvem Hyrowa hora.

Nepřítel na nás dobře viděl a měl zřejmě nadbytek střeliva. Jeho dělostřelectvo těchto výhod plně využívalo. Prostor trigonometru 534 obsazený naším praporem i prostory obsazené oběma našimi sousedy byly od ráno toho dne napadány silnou palbou dělostřelectva a těžkých minometů.

Čekali jsme rozkaz k dalšímu útoku, ale styčný důstojník s rozkazem se u našeho štábku objevil až v odpoledních hodinách. Úkol byl zdánlivě jednoduchý: nočním útokem zničit bojové zajištění nepřitele v údolí před námi a ovládnout v údolí ležící osadu Teodorówku, prolomit nepřátelské obranné postavení a zničit nepřitele na severním svahu trigonometru 694 (Hyrowy hory). Poté jsme měli ovládnout celý masiv této hory a na jejích svazích dobytý prostor zajistit.

Úkol zdánlivě jednoduchý, ale podmínky jeho plnění byly poněkud složitější. Náš levý soused, sovětský střelecký pluk, neměl útočit. To znamenalo, že se za útoku odkryje naše levé křídlo a bok na hloubku čtyř až pěti kilometrů. To také znamenalo, že opustíme rozsáhlý a z taktického hlediska velmi důležitý prostor trigonometru 534, který mohl být nepřítel kdykoli napaden zvláště od města Dukly. Náš velitel se proto rozhodl v této zapeklité situaci obrátit se s žádostí o pomoc na velitele sovětského 227. střeleckého pluku, neboť náš pravý soused, první prapor naší brigády, se měl podílet na nočním útoku. Chtěl požádat sovětského souseda, aby obsazením a případnou obranou prostoru trigonometru 534 po odchodu našich jednotek aspoň v první části našeho útoku zabezpečoval náš bok a týl a současně držel tak důležitý terénní celek. K projednání této žádosti poslal k veliteli sovětského pluku mne a mého pomocníka pro průzkum, podporučíka Vala. Štáb sovětského pluku nebyl příliš vzdálen a s velitelem pluku jsme se už znali, takže projednání otázek podle přání našeho velitele nebylo problémem. Dohodli jsme, že sovětský pluk vyšle na nás trigonometr svou jednotku, která tam zaujmeme obranu a splní oba námi požadované úkoly. Společně se sovětskou jednotkou měla stejný úkol plnit, a to v úzké součinnosti s ní, jedna protitanková baterie našeho dělostřeleckého protitankového pluku. Ta byla rozmístěna v osadě Franków, nacházející se na východním svahu trigonometru. Baterie se s jejími kanóny ráže 76 milimetru stejně vzhledem k terénu nemohla účastnit nočního útoku s našimi jednotkami a měla zůstat na místě až do obdržení rozkazu k přesunu za naším praporem a určení nového prostoru. Vše jsme se sovětskými soudruhy projednali, domluvili a upřesnili přímo v terénu. Sovětský i náš velitel byli nuceni domluvenou součinnost hlásit nadřízeným a žádat o souhlas, neboť sovětská jednotka měla plnit bojový úkol v pásmu určeném k vedení bojové činnosti našim, to znamená československým jednotkám. Ale příslušní nadřízení velitelé u obou stran s domluvenými opatřeními souhlasili, neboť byla skutečně nutná.

Když se pak s příchodem soumraku začaly naše jednotky přeskupovat, přišla na trigonometr a zaujala zde obranu jedna střelecká rota sovětského pluku. Přivedl ji náčelník štábku pluku, který také na místě upřesnil ještě s námi a s velitelem naší protitankové baterie všechny potřebné otázky. Se soumrakem konečně přestala do té doby téměř nepřetržitá dělostřelecká a minometná palba nepřitele a naše jednotky mohly v klidu dokončit všechny přípravy k útoku.

Útok byl podle rozkazu zahájen po setmění.

Náš pravý soused, první samostatný prapor naší brigády, který společně s námi zahájil útok, se brzy dostal do těžkého boje s nepřitelem. Naše jednotky naproti tomu postupovaly bez odporu až k osadě Teodorówce, odkud zahájily palbu slabší nepřátelské odpory. Za účinné podpory dělostřelectva byly zdolány a naše jednotky bez zvláštních problémů ovládly větší část osady. Při prohlídce domů bylo ve sklepích objeveno několik těžce raněných sovětských vojáků, příslušníků jezdeckého gardového sboru, který si těmito prostory v předešlých dnech probil cestu do týlu nepřitele; nepřítel však po průchodu jezdců frontu opět uzavřel. Naši zdravotníci raněné odsunuli, a tak jim zachránili život.

Pravý soused vedl těžký boj s nepřitelem západněji od nás, v prostoru osady Iwlę. Když jsme hlásili naši situaci štábku brigády, změnil nám velitel brigády k našemu podivení bojový úkol. Neměli jsme pokračovat v útoku ve směru jižním, ale přeskupit jednotky a zahájit útok ve směru východním. Měli jsme jako konečný cíl ovládnout útokem ze západu městečko Duklu, a tím proniknout do týlu nepřátelských sil, které bránily v postupu na jih jednotkám našeho sboru i sovětským, jež společně útočily ve směru na město Dukla od severu.

Začali jsme plnit nový rozkaz.

V době, kdy jsme prováděli přeskupování jednotek na nový směr útoku, ozvala se silná palba z prostoru osady Franków a z východní části svahu trigonometru 534. Tam byla sovětská jednotka a naše protitanková baterie. Celý prostor byl osvětlován německými i sovětskými osvětlovacími náboji. V jejich světle a podle palby jsme poznali, že proti jednotkám na výšině útočí ze směru od města Dukly silná nepřátelská jednotka automatčíků. Její postup podporovala mohutná dělostřelecká palba, jakýsi palebný val, jež pohyb řídila útočící jednotka sériemi barevných signálních nábojů. Široká rojnice nepřátelské jednotky, která postupovala po celém svahu hřbetu, pálila nepřetržitě v chůzi z automatů a kulometů a blížila se k osadě Franków a pak k vrcholu trigonometru 534. Obránci se zuřivě bránili. Téměř současně s touto akcí zahájil nepřítel protizteče proti našemu pravému sousedu i proti nám, a to ze západu, z jihu a z východu. Podél silnice, která tam procházela údolím a osadou Teodorówkou, bylo od východu i od západu slyšet hukot tanků. Pravý soused, který nám po změně směru našeho útoku chránil týl, začal po napadení tanky z boje odcházet.

I v prostoru trigonometru 534 se situace vyvijela nepříznivě pro nás. Část útočících nepřátelských sil se zdržela bojem o osadu Franków, kterou bránili naši dělostřelci (bojovali tady jako pěchota). Podle palby jsme usuzovali, že část dělostřelců se v osadě udržela a bojuje tam v obklíčení. Hlavní síly nepřitele však osadu obešly a útočily na postavení sovětské jednotky na výšině. Sledovali jsme z údolí s obavami vývoj tohoto boje. Viděli jsme a slyšeli, jak po silném dělostřeleckém úderu nepřítel palba sovětské jednotky značně oslábla. Pak jsme podle prudké palby a výbuchů ručních granátů rozeznali i závěrečnou fázi toho nerovného boje. Sovětská jednotka

byla mnohonásobnou převahou nepřitele prostě „zadušena“. Její odpor ustal a nepřátelská rojnica se pak pohybovala za svým dělostřeleckým palebným valem k vrcholu výšiny. Pak vrchol přešla a postupovala dále na západ po jejich jižních a západních svazích. Náš pravý soused byl v té době ve svém původním postavení a náš prapor byl v údolí mezi trigonometrem 534 na severu a trigonometrem 694 na jihu nepřítelem obklíčen. Nepřítel naštěstí neznal naší přesnou situaci, neznal ani naši sílu. Naštěstí...

Z tohoto prvního obklíčení v prostoru osady Teodorówky a směrem na sever se náš prapor probil ještě v noci bez pomoci zvenčí, kterou mu v dané době a v dané situaci všech jednotek našeho sboru nikdo nemohl poskytnout. Přispělo k tomu šťastné rozhodnutí velitele, který si řekl, že nebude čekat, až nepřítel prapor sevře, ale zaútočí sám. Přispěla k tomu i tmavá noc, ale především odvaha a vzorné plnění úkolů všemi vojáky našeho praporu. Jednotky praporu využily příznivé podmínky terénu a nejenže se probily z obklíčení, ale překvapivým úderem ovládly i celý prostor trigonometru 534. Po boji byly značně promíchány a teprve za svítání bylo možné prověřit jejich skutečný stav i přesnou situaci. Přitom jsme zjistili, že vojáci sovětské střelecké roty, příslušníci 227. střeleckého pluku Sovětské armády, kteří bránili výšinu i týl našich jednotek v boji s mnohonásobnou přesilou nepřitele, téměř všichni padli. Ještě předtím, než nepřítel svým počtem „zavalil“ obránce, odeslal velitel roty několik raněných na obvazistě. Ti byli jediní, kteří poslední boj roty přežili.

Z naší dělostřelecké baterie se část vojáků udržela v obklíčení v osadě Franków do příchodu našich jednotek. Kanóny i s tažnými vozidly byly v boji zničeny.

Myslím, že o této události není třeba více psát.

Sovětí vojáci padli při plnění bojového úkolu ve prospěch našeho praporu, při obraně jeho boku a týlu.

Přátelství pečetěné krví...

Zajatci

Zajatci byli za války jedním z nejdůležitějších „zdrojů“ zpráv o nepříteli. Zprávy od nich získané byly mimořádně cenné v dobách, kdy byl na bojišti klid, tedy relativní klid, kdy se připravovaly nové útočné operace. Takové období nastalo na frontě v Karpatech po ukončení útočných akcí sovětských vojsk a našeho 1. československého armádního sboru od začátku prosince roku čtyřicet čtyři.

Náš sbor tehdy přešel do obrany na východním břehu řeky Ondavy (v pásmu od Svidníku po Stropkov). Později se jeho fronta s rozšířováním pásm v prosinci, a zvláště pak v lednu posledního roku války, roztahla na

sever. Uhnula přitom z údolí Ondavy opět do karpatských hřbetů a přesáhla dokonce naší státní hranici až do polského území. Přitom sovětská vojska i celý sbor sbíraly síly k další útočné činnosti. K jejímu uspěšnému zahájení i vedení bylo třeba vědět co nejvíce o nepříteli, který stál proti nim. Z toho důvodu nám také do štábů útvarů docházely ze štábů brigády rozkazy, kterých obsahem bylo zjistit, ověřit, prověřit, sestavu i sílu nepřítel, jeho činnost i záměry. Nejdůležitější však bylo získat zajatce.

Získat zajatce.

Lehce se řekne, lehce se napíše. Ale jak chytit živého hitlerovce? Někdy, lépe řečeno ve většině případů, to nebyl ani trochu lehký úkol. Někdy šlo všechno „jako po másle“, takových případů však bylo velmi málo. Němci se hliďali, bránili, sami vycházeli na „lov zajatců“. A tak boj o zajatce, o „závěry“, jak jim říkali naši sovětí přátele, byl nedílnou součástí bojové činnosti útvarů prvního sledu i v dobách relativního klidu na frontě. A poněvadž válka pokračovala a my jsme potřebovali zprávy o nepříteli, snažili jsme se také nadobudnout zajatce. Jako náčelník štábů útvaru jsem něsl odpovědnost za průzkum, za jeho výsledky. Proto byla otázka zajatců předmětem diskusí i společných úvah s tehdejším náčelníkem průzkumu našeho útvaru, poručíkem Arnoštem Steinerem.

Bylo sice období frontového klidu, ale neplatilo pro průzkumníky, a někdy ani pro automatčíky, kteří museli průzkumníkům v mnohých případech pomáhat. To byl již frontový úděl těchto vojáků: když ostatní měli vcelku klid, měli oni plné ruce práce. Naše snahy zmocnit se zajatce nebyly vždy úspěšné. Někdy měly zvláštní a zcela nečekaný průběh. Přesněji to dokumentují mé vzpomínky na konkrétní případy, k nimž skutečně došlo.

Zajatci od Nižného Svidníka

V polovině prosince roku čtyřicátého čtvrtého byly jednotky našeho útvaru rozmištěny v obraně na východním břehu řeky Ondavy v úseku od Svidníka po Nižný Orlík. Svidník patřil do sféry naší bojové činnosti. Jenomže, jaký to byl tehdy Svidník! Byly to dokonce dva Svidníky — Vyšný a Nižný. Oba byly vypálené a zničené. Jen jedna větší, zděná budova — snad nějaký úřad nebo škola — měla aspoň všechny zdi a pevné, nepoškozené sklepy. Zde se usadil velitel jednotky, které byla svěřena obrana prostoru obou Svidníků. V té době jí velel podporučík Teodor Bojko, pro známé Dorek. Byl to ostrílený bojovník a velitel „sokolovák“, jak jsme ve sboru říkali těm vojákům, kteří se zúčastnili prvního boje našich jednotek v Sovětském svazu v prostoru Sokolova. Jednotka byla přidělena našemu útvaru jako posilový prostředek. Měla na sto velmi kvalitních bojovníků a znamenala tedy pro nás skutečnou pomoc.

V té době začal také mimořádný zájem nadřízených štábů o zprávy o nepříteli, především od zajatců. Sovětská vojska se připravovala k mohutnému úderu severně od Karpat a bylo třeba zjistit, co ví či neví nepřítel o jejich připravách a jaké má úmysly. Takové zprávy mohly dát téměř výhrad-

ně jen informovaný zajatec. Nemusel to vždy být důstojník nějakého vyššího štábů; někdy byli dobře informovaní o důležitých otázkách i obyčejní řadoví vojáci, kteří tu a tam ledaco zaslechli, co nebylo určeno pro jejich uši.

Zajatce byly vypsány mimořádné odměny v naturáliích, nějaké to přilepšení k frontovým přidelům stravy. Byly to stimuly ne sice rozhodující, ale dalo se o nich uvažovat. Proto začalo velké soutěžení mezi útvary a jednotky sboru. Soutěž nebyla sice vyhlášená, ale existovala. O úspěch se bojovalo čestně, vůči nepříteli všemi způsoby a prostředky, jejichž širokou škálu zkušení bojovníci i velitelé dobrě ovládali. Ale někdy nejlépe připravené akce významně naprázdno a náhoda na pomoc nepřicházela. Všechno bylo marné, zajatci prostě nebyli. Do značné míry na tom nesla vinu i příroda. Bylo hodně sněhu a po nocích velké mrazy. To samo o sobě stěžovalo činnost průzkumných jednotek. Pod silnou sněhovou vrstvou byly před obranným postavením nepřítele položeny tisíce min — od protipěchotních přes protitankové až po protitransportní. Cesta pro zajatce k německým jednotkám nebyla vůbec lehká.

Až jedné prosincové noci...

Na štáb našeho útvaru, který byl rozmištěn s velitelskými jednotkami, rotou automatčíků a průzkumnou četou v Nižné Jedlové, zazvonil telefon. Telefonista volal k přístroji mne. Na druhé straně linky byl podporučík Bojko.

„Oldo, mám zajatce. Pošli vodku a cigarety, dostaneš ho. A pošli sáně, aby chudák cestou nezmrzl.“

„Dorku, jak jsi k němu přišel? V tvém úseku byl přece celý večer klid.“ Dorek necelý měsíc před tím způsobil paniku s jedním zajatcem, kterého prostě kupil od jiné jednotky — za vodku...

„To víc, mám přece výběr vojáků sboru. A tak se chlapi snaží. My sice nekřičíme, ale zajatec je. Tak tedy koukej poslat naturálie. Fricek se už třese, aby tě poznal.“

No, měl jsem opravdu radost: Je zajatec, nahoře budou rádi. Poslal jsem pro zajatce sáně s několika průzkumníky. Vybavil jsem je potřebnými naturáliemi a příkazem: zajatce chci živého, jinak bude zle.

Asi za půldruhé hodiny se průzkumníci ze Svidníka vrátili.

Přivedli vystrašeného Němce. Nebyl to žádný nadutý esesák, ale docela obyčejný voják — vystrašený a rozklepaný.

Ne, neobjal jsem ho od radosti, že ho vidím, ale sklenku vody jsem mu dal. Vzal si ho do práce Arnošt Steiner. Velitel zatím zavolal štáb naší brigády, aby mu tu radostnou zvěst oznámil. A brigáda hned zareagovala: dlouho ho nevyslychejte, co nejrychleji ho pošlete se spolehlivým doprovodem k nám. Náš velitel měl taky podmínku, ale připravte naturálie na odměnu, já jsem zatím zajatec „zaplatil“ Bojkovi.

Zajatec jako zajatec. Němčík rozpálený vodkou řekl vše, co věděl. Možné, že řekl i to, co si s kamarády u jednotky domýšleli. Arnošt Steiner ho vyzpovídal a poslali jsme ho na štáb brigády, zase s důrazným ponaučením průvodcům o tom, že zajatec musí být dopraven ke štábmu brigády živý.

Na jedno se zajatce nikdo nezeptal — jak se vlastně dostal do zajetí. Nebyla to nutná otázka, ale přece jen...

Štáb brigády dostal zajatce v pořádku, poděkoval a naturálie za zajatce ochotně vyplatil. No nám přece jen kolem toho zajatce nebylo stále něco jasné. Důvod k našim nejasnostem byl v tom, že podporučík Bojko nepředložil žádný návrh na vyznamenání, i když vyprávěl, s jakými obtížemi se jeho vojáci zajatce zmocnili. Ptal jsem se jej sám, zda vojáky odmění. „Alejo,“ řekl mi, „dostali tu vodku a cigarety, to jim stačí.“ Znali jsme Dorka jako velmi tvrdého a náročného velitele, a proto jsme jeho rozhodnutí plně respektovali.

Následující večer zvonil na štáb telefon. Podporučík Bojko žádal k telefonu náčelníka štábů. Vzal jsem sluchátko:

„Co máš, Dorku?“

„Pošli vodku a cigarety. Mám zajatce!“

„Neblázni, Dorku! Kde jsi ho sebral?“

„Chlapcům zachutnal mimořádný příděl a dostali chuť na další!“

„Kde a jak jste zajatce vzali?“

„To víc, šikovní chlapci. Sebrali ho, že ani nepípl. Ale pošli vodku a cigarety a odvezte si ho.“

„Děkuji, Dorku. Na slyšenou.“

Opět jsem vypravil saně s poučenými a příslušně vybavenými průzkumníky. Vrátili se v pořádku i se zajatcem. Zase dostal sklenku vody, ale přesto byl nějak více vystrašený než ten první. A jak by také ne — patřil ke stejně jednotce, to znamená ke stejné rotě, stejně četě a dokonce i do stejného družstva jako zajatec první, kterého jsme měli v rukou předcházející noci. Tam asi musí být pořádek, řekli jsme si. Chlapi jsou v době vybudovaných zákopech, zadrážtovaní a zaminovaní, a naši je kradou bez překážek. To asi velitele roty a velitele čety jejich nadřízení pochválí!

Poslali jsme zajatce na štáb brigády. Zase jsme se nezeptali, jak se vlastně dostali do zajetí.

A přišla další, v té zajatecké historii již třetí noc.

Opět na štáb zazvonil telefon. Podporučík Bojko si přál mluvit se mnou. Šel jsem k přístroji.

„Nazdar, Dorku. Co se u tebe děje?“

„Neděje se nic, mám tu klid. Ale pošli vodku a cigarety, mám pro tebe zajatce.“

„Neblázni, Dorku. Kde bys zase vzal zajatce?“

„Oldo, mám zajatce!“

„Dobře, Dorku, přijedu k tobě sám. Stejně tam mám v dnešní noc namířeno, tak to spojím.“

„To, Oldo, nemusíš, pošli zase nějakou tu spojku, ona ti chlapa přivede až domů. Jinak u mne je všechno v pořádku, jezdit sem nemusíš.“

„Mám to, Dorku, v plánu, přijedu.“

Velitel, který můj rozhovor slyšel, se smál. Kde ten Bojko pořád ty zajatce bere? To přece není možné! Spolu se Steinerem jsme kroutili hlavami.

Věděli jsme už, zřetelně jsme to cítili, že nás Dorek nějakým způsobem šídí. Ale jak? Zajatci přece jen jsou, i když od jedné a téže jednotky. Ale co když má Dorek celou jednotku? Je to možné? Musím se na to podívat.

Výpravil jsem se do Nižného Svidníka sám. Vzal jsem naturálie a sedl si s dvěma automatčíky do saní. Vyjeli jsme do tmavé noci. Mráz štípal do tváří, odpočatým a bujným koničkům odletoval zpod kopyt snů.

Saně jsem nechal stát u jednoho spáleniště na okraji osady. Prošel jsem přední okraj obrany Bojkovy jednotky. Všechno bylo v pořádku. Vojáci bdělí, ostražití, zbraně v pořádku — vše jak mělo být. Bojko měl u jednotky vždycky pořádek. Spiš by mne bylo překvapilo, kdybych našel nedostatky. Zašel jsem k němu na velitelské stanoviště.

Dorek mne po hlášení přivítal, pohostil sklenkou vodky — prý aby abych roztál. Neodmítl jsem. Pochválil jsem mu pořádek v obranném postavení a hned nato jsem chtěl zajatce. Dal pokyn, aby zajatce přivedli.

Strážný Fricka přivedl. Byl i v mizerném světle benzínového kahanu až nepřirozeně bledý a viditelně se trásl.

Co mne tehdy napadlo a proč mne to napadlo, to do dnešního dne neví. Prostě momentální nápad. Zeptal jsem se zajatce: „Jak dlouho jste v zajetí?“

Roztřesený Němčík mi k mému velkému podivení odpověděl, že to neví.
„Jak to, že to nevíte? Ztratil jste paměť?“

„Pane důstojníku, oni nás přepadli a sebrali. Větší část z nás pobili a ostatní strčili do sklepa. Trochu jist nám dávají, ale jsme pořád ve tmě. Dva už vzali a zastřelili. Nesmíme ani pípnout a čekáme jen, kdy odvedou další k zastřelení.“

„A kolik je vás ještě v tom sklepě?“ ptal jsem se dál.

„Bylo nás tam třináct, teď je jich tam ještě deset.“

A já jsem najednou všechno pochopil, všechny souvislosti.

Nařídil jsem Němci, aby šel do sklepa a přivedl ostatní.

„To nás chcete postřílet?“ ptal se zděšeně. Nejradiji bych ho byl udeřil. Jestli pak se on někdy bavil takhle se zajatcem, pokud měl to štěstí a nějakého viděl... Ale situace byla taková zvláštní, že jsem jen stiskl rty a řekl jsem mu, že ne — nebudeme je střílet, ale odošleme je do zajateckého tábora. Když pak přivedl deset roztřesených Němců, začal jsem se smát. A Dorek vedle mne se smál taky. Viděl, že „hromobití“ nebude. Co jsem měl také dělat?

A Dorek šel s pravdou ven.

Četa o třiceti bojovnících vyšla z německého postavení k nám na průzkum. Bojkovi vojáci je zjistili, sotva Němci prolezli průchodem v minových polích, ale nechali je v klidu. Vyrozměli velitele jednotky a ten připravil důmyslnou léčku. Němci do ní vlezli jako berani. Byla tam samozřejmě pořádná pranice, ale bez střílení. Sedmnáct nepřátele bylo zabito na místě a třináct zajali. Poněvadž byla taková nouze o zajatce, neposlal nám je najednou, ale po jednom — prý aby abychom měli radost delší dobu. Jakou roli v tom sehrály cigarety a vodka, o tom se vůbec nezmínil. No a já jsem ra-

ději mlčel. Jen mne napadl ten nedávný případ se zajatcem, kterého Dorek koupil za vodku a odevzdal našemu štábu. Ale za těch jedenáct zajatců naturálie nebyly. Kdykoliv se pak Dorek objevil u nás na štábu, vždy se ho někdo zeptal, jestli snad nemá pro nás náhodou nějaký ten dárek pro potěšení...

Štědrovečerní noc

Bojkovy obchody se zajatci prošly a my marně hledali nějakého nového Němce, který by nám mohl něco říci. Marně se snažili průzkumníci i automatčici — zajatce se prostě nedářilo vzít.

Byl před námi Štědrý den. Věřili jsme, že poslední válečný... Ale uvědomovali jsme si také zprávy, o tom, že Němci na vánoční svátky dostávají zvláštní příděly. Ve štábu vznikla myšlenka, aby abychom jim ten štědrovečerní stůl zpříjemnili i my. Od myšlenky nebylo daleko k činům.

Na západním břehu Ondavy, východně od osady Jurkova Vořá, byl v nepřátelském postavení zlom zákopu, ve kterém měl nepřítel umístěný těžký kulomet. Ve dne v noci u něho drželi službu dva vojáci. Věděli jsme to už delší dobu a znali jsme dobře i situaci v nejbližším okolí palebného stanoviště kulometu. Několik metrů dál v zákopu měl nepřítel odpočinkový úkryt. Rozhodli jsme se připravit palebně dobré zajištěný výpad na zmíněný kulomet a zmocnit se přitom obou Němců. Přípravě akce, kterou mělo provést asi dvacet průzkumníků a automatčíků (samí dobrovolníci), jsme všichni věnovali mimořádnou péči. Byly připraveny potřebné dělostřelecké, minometné a kulometné prostředky, které jsme měli tehdy v sestavě jako posilový prostředek. Každý účastník výpadu podrobně znal svůj konkrétní úkol i způsob jeho plnění. Vše bylo v klidu připraveno a akce byla pozdě v noci zahájená.

Ze začátku šlo všechno hladce. Naši vojáci se dostali nepozorovaně až ke kulometu. Seskočili do zákopu a zmocnili se strážného u zbraně. Jenomže u kulometu byl jen jeden nepřátelský voják. Druhý šel právě pro směnu do odpočinkového úkrytu. Vracel se v okamžiku, kdy naši průzkumníci vytahovali ze zákopu jeho bojového soukmenovce od kulometu. Stačil něco výkřiknout a pak ho průzkumníci ze zajišťovací skupiny umlčeli. To se ale blížil i další nepřátelský voják a průzkumníci už neměli čas na další dohadování a zabili ho. Než zemřel, stačil ve smrtelné úzkosti a možná i bolestí do noci, do té vcelku tiché štědrovečerní noci, zařvat o pomoc. Za několik okamžiků se nepřátelský zákop zaplnil vojáky, kteří zahájili prudkou palbu do předpolí a nepřetržitě osvětlovali celý prostor osvětlovacími náboji.

Výpadová skupina nečekala, sebrala oba zajatce a spěšně odcházela. Aby se ukryli před zuřivou palbou nepřítele, zastavili se průzkumníci i se zajatci pod vysokým břehem Ondavy, kam nepřítel shora, ze zákopu, neviděl. Nezjistil proto jejich přítomnost, ač byli od něho vzdáleni jen několik desítek metrů.

Pozorovali jsme průběh akce z pozorovatelny, ale viděli a slyšeli jsme

jen palbu nepřítele. Naše skupina se nevracela. Její velitel nevystřelil ani smluvný signální náboj pro zahájení dělostřelecké a minometné palby ke krytí odchodu skupiny. Nevěděli jsme, co se děje, ale pomoci jsme nijak nemohli.

Konečně přišel průzkumník — spojka od velitele skupiny. Hlásil nám situaci. Ta nebyla nikterak jednoduchá — skoro všichni příslušníci skupiny i se zajatci trčí ve vodě, prolomil se totiž pod nimi led. V palbě to naštěstí nepřítel nepostřehl. Proto nemohl velitel skupiny vystřelit smluvný signální náboj pro vyzádání palby. Bez podpory dělostřelecké a minometné palby se však skupina nemůže vrátit.

Dělostřelectvo a minometry zahájily palbu a pod jejich ochranou se skupina odpoutala od nepřítele.

Velitel útvaru mi nařídil odejít z pozorovatelny na štáb, najít lékaře, seznamit ho se situací a nařídit mu připravit případnou pomoc; dalším úkolem bylo roztopit kamna v jedné místnosti našeho štábu, který byl umístěn v místní jednotřídní škole, připravit něco k jídlu, sebrat všechny příkrývky a stanové dílce od všech jednotek v osadě a připravit je ve škole. Průzkumníci se měli po návratu svolknout a každému jsme měli dát za přítomnosti lékaře tři sta gramů vodky a pak je nechat pod příkrývkami a stanovými dílci vypotit.

Do návratu výpadové skupiny bylo v osadě všechno připraveno. Nevraceli se obyčejní vojáci, ale postavy obalené a chřestící ledem, kterým museli ostatní pomáhat dostat se z ledového krunýře. A všichni byli promrzlí a prokřehlí. Do zpěvu žádnému z nich nebylo. Venku bylo asi patnáct stupňů pod nulou. Všichni museli vypít nejméně tři sta gramů vodky. Pak v silně vytopené místnosti zalehlí do příkrývek, zakryli se stanovými dílci a příkrývkami a v krátké době z každého tekl pot. Zápaly plic? Ale ne, ani rýmu nedostali. Jen dlouho vzpomínali na ty dlouhé minuty, které trávili mnozí z nich po krk ve vodě a nemohli si ani pořádně zaklit. Nakonec ale ten mráz a ledová voda byly snesitelnější a přijatelnější než výbuchy německých ručních granátů.

Jeden zajatec zemřel ještě na řece, asi podchlazením, a druhý byl zasažen německou strelou v době, kdy byl od řeky odváděn. Dostali jsme však dokumenty obou zajatců. Nepřítel měl na štěstí porádek v osobních dokladech vojáků a zápis v nich pocházely z posledního měsíce. Zjistili jsme proto velice snadno, jaká nepřátelská jednotka stojí proti nám v obraně v prostoru Jurkova Vořa. I mrtví zajatci nám tedy poskytli informace.

Příběh za sněhové vánice

Začátkem ledna čtyřicátého pátého roku náš útvar převzal od sovětských jednotek nový úsek obrany. Bylo to už na pravém křídle sboru, v karpatských hřbetech o nadmořské výšce šesti až sedmi set metrů. Polovinu našich jednotek jsme měli na našem, druhou polovinu na polském území. Ještě štěstí, že na státní hranici nebyly v té době pohraniční a celní orgány. Bylo by to bývalo přece jen dost nepohodlné při každém překročení státní

hranice do Polska i zpět vyplňovat celní prohlášení a podrobovat se patřičným procedurám, které jsou na státní hranici obvyklé. Nepřítel byl od našich jednotek vzdálen místy jen sto, někde dokonce i méně metrů. Všude byl hluboký sníh. Před nepřátelským postavením se všude nacházelo množství protipěchotních min. Byly i naši ochranou; nepřítel je v hlubokém sněhu nemohl zvedat, aniž by to ušlo pozornosti našich jednotek.

V prostoru asi jeden kilometr východně od polské Ciechanie jsme měli výbudovanou jednu z našich pozorovatelen. Mohli jsme ji obsazovat a měnit na ní služby pouze v noci. Nepřítel o ní nevěděl a nechtěli jsme ji prozrazovat pohybem.

Začátkem ledna začaly v karpatských horách silné sněhové bouře a vánice. Přibylo hodně sněhu — místy ho byla vrstva až metr i více vysoká. V takové vánici či bouři bylo na pozorovatelnách dobré. Vidět nebylo nic než bílou stěnu a slyšet jen hvízdání větru. Někdy zatřásl zasněženými stromy v lese hrrom. Pozorovatelé si užívali... Topili a povídali si ve vyhřátých úkrytech, nebo pod ochranou strážného odpočívali. Ale i v běsnění sněhové bouře, v přívalech sněhu silné sněhové vánice mohli být překvapeni nečekaným způsobem. To se stalo i pozorovatelům na naši pozorovatelnu u polské obce Ciechania.

Byla proudká sněhová bouře. Když skončilo tohle hromobití, dlouho ještě trvala prudká sněhová vánice. A když i ta přestala a poruchové hlídky spojařů opravily všechny naše spoje, ozvala se pozorovatelna. Velitel pozorovacího roje hlásil, že osádka pozorovatelny zajala a drží v úkrytu při pozorovatelně dva Maďary — spojaře. Nařídil jsem mu, aby je prozatím ponechali u sebe a večer je přivedli sebou po vyštřídání.

Věděli jsme od sovětského štábu, od kterého jsme přejímalí úsek obrany, že v dotyku s našimi jednotkami jsou smíšené německé a maďarské jednotky. Němci drželi obranu na důležitějších směrech. Maďaři byli tam, kam se Němcům nechtělo a kde nemohli nic zkazit. U každé maďarské roty pobývali němečtí hlídači a pokud byla v obraně některého prostoru použitá celá maďarská rota, nacházela se u ní aspoň menší německá jednotka, která německému velení zabezpečovala pevnost obrany. Minování před nepřátelskou obranou prováděli i před maďarskými jednotkami výhradně němečtí ženisté. My jsme se před tím s Maďary v bojích nesetkali a byli jsme na ně tedy zvědaví.

Večer, po vyštřídání, přivedli pozorovatelé dva zajatce. Maďaři věčně stáli v „tuhém“ pozoru. Měli strašnou nedůveru v naše strážné — automatčíky, kteří se pohybovali v prostoru štábu a významně si pohrávali v blízkosti zajatců s automaty. Nakonec jsme museli strážným nařídit, aby šli poněkud dál, aby zajatci neumřeli strachy ještě před vyslechnutím.

První slova, která ze zajatců vyšla, byl dotaz, zda je zastřelíme. Ptali jsme se proč. Němci jim prý tvrdí, že ruští a českoslovenští vojáci zajatce neberou; střílejí prý i ty, kteří se v boji vzdají, nebo k nim dokonce sami přijdou. No, o tom nebrání zajatců jsme něco věděli z dukelských bojů. To ale nebyla v žádném případě oficiální linie, ale odpověď našich bojovníků na

zvěrské zacházení nepřitele s našimi raněnými, které jsme při vší snaze ne-stačili odsunout v některých momentech „pohyblivých“ bojů, jaké byly v prostoru trigonometru 534, nebo na Hyrowe hoře. Byla to odpověď na bestiálně umučené vojáky skupiny rotného Ruščaka, které ani nejbližší přá-tele nebyli schopni identifikovat. Možná, že takové případy byly, ale v bojích našeho útvaru se nestalo, že by některý Němec v boji zvedl ruce. Já sám jsem prodělal všechny boje našich jednotek v SSSR, počínaje Sokolovem. A nikdy jsem v těch bojích nebyl příliš daleko vzadu. Ale jen jednou se mi stalo, že německý voják prosil o milost. Bylo to v boji u Rudy, kdy jsme s několika automatčíky bojovali několik hodin v týlu nepřitele. Raněný Němec, k němuž jsem přibíhal, po mně vystřílel zásobník pistole a snad jen díky tomu, že se mu zasekl uzávěr zbraně, já mohu dnes psát o minulosti. Když jsem pak zvedal ústí automatu, začal škemrat o život. Byl to sudetský Němec, z Liberce.

Němci jednoduše strašili své i maďarské vojáky. Strach o život také v některých případech může stimulovat vlastnosti, které bojovník začíná pos-trádat, třeba odolnost a důvěru ve spravedlivost vedené války.

Zajatí Maďaři už válku nenáviděli. Nepamatují se již, jak dlouho byli na frontě. Možná, že i oni změnili názor na válku až tehdy, když ten „nepo-razitelný“ fašistický Werhmacht začal utíkat ze Sovětského svazu. Ale válku v každém případě začali nenávidět a začali nenávidět i svého „velkého“ spojence. Při výslechu projevovali silné protiněmecké nálady. Když jsme je ujistili, že nebudou zastřeleni, když jsme je pak trochu pohostili, když sami poznali, že v nás nejsou vražedné choutky, tak se rozpozdívali. Pohoštění a vzniklá jistota života zaúčinkovaly, Maďaři teď byli „naši“. Byli spojaři a ve sněhové bouři při opravě potrhaného telefonního kabelu zabloudili. Bloudili bílou mlhou, nevěděli, kam se vlastně dostali. Pak našli na stro-mech a ve sněhu německý telefonní kabel a šli podél něho. Došli k nějakému úkrytu a šli se zeptat, kde jsou. Tam našli naše vojáky. Českoslováky předtím nikdy neviděli a ptali se, k jaké patří jednotce, že mají takové zvláštní stejnokroje. Ale nikdo jim nerozuměl. Nestačili se ani pořádně rozhlédnout po úkrytu, když se za nimi objevil nějaký automatčík — byl to strážný, který je viděl a šel do úkrytu za nimi — a najednou byli odzbrojeni. Vadilo jim jen to, že se s nikým nemohli dohovořit, neboť mimo maďarština jiný jazyk neznali a z našich vojáků zase nikdo neznal maďarsky. Ale cho-vali se prý k nim docela slušně. A tak se dostali do zajetí ani sami nevěděli jak.

Trochu jsme je vyzpovídali a odeslali na štáb brigády. Za dva dny byl jeden z nich u nás zpět. Při podrobném výslechu u štábu brigády vyšlo na-jevo, že je švagrem velitele maďarské roty, u které sloužil jako spojař. Je-ho švagr podle výpovědi má prý také války dost. Byl ochoten se vrátit k ro-tě a odevzdat mu dopis. Dopisem výbídl velitel sboru, generál Svoboda, maďarského nadporučíka, aby s rotou přešel na naši stranu a ukončil tak boje po boku Němců proti sovětským a našim vojskům. Zaručil mu dobré zacházení a odsun do zajateckého tábora.

Umožnili jsme maďarskému vojáku přejít frontu. Následující den dopo-ledne došlo u nepřitele k velkému rámu. Lidé se tam hádali, rvali, padlo i několik výstřelů. Hlásil nám to velitel jedné naší roty. Brzy nato pak hlásil, že nějaká maďarská jednotka, která postupuje v trojstupu, si probíjí průchod v minovém poli. Nařídili jsme mu, ať nechá Maďary minovým po-lem projít, dá jim průvodce a pošle je k nám. To se také stalo. Do prosto-ru štábu nám připochodovala maďarská rota se všemi zbraněmi. V čele roty kráčel velitel a po jeho boku nás známý, který se veselé zubil. Za nimi zřejmě šel důstojnický sluha s dvěma kufry. Pak následovali čety s velitelí a vše, co k rotě patřilo, nebo jí bylo přidáno. Maďaři stáli v očekávání bu-doucnosti, zbraně měli složeny u nohou. Asi se divili, že jim nikdo nena-řizuje, aby složili zbraně někam na hromadu. My jsme si zase říkali, co se budeme starat o odsun jejich zbraní z našich kopců až kamsi do sborových skladů. Bylo tedy pro nás pohodlnější, když si Maďaři zbraně odnesli až do našich týlů sami. Nadporučík (velitel roty) si odepnul opasek s pistolí a podal ho našemu velitelovi, kterému už dříve, hned po příchodu, ohlásil přechod jeho roty s posilovými prostředky do zajetí. Velitel mu opasek i se zbraní velkomyslně vrátil. Bylo vidět, jak toto gesto účinkovalo na ma-ďarské vojáky.

Vzali jsme důstojníky do štábního úkrytu a pohostili jsme je. Sdělili nám, že když chtěli přejít, bránili jim v tom k rotě přidelení Němci a pář přísluš-níků roty, kteří patřili k „šípovcům“, což byla maďarská fašistická téměř vojenská organizace. Odvléci se do zajetí nechat nechtěli, tak je prostě mu-seli zabít, neboť měli málo času.

Hlásili jsme příchod maďarské roty štábu brigády a štábu sboru a dosta-li jsme pokyn, abychom celou jednotku doprovodili jezdeckými spojkami ke štábu sboru. A tak rota odpochodovala do zajetí v plné zbroji a nejsem si jistý, zda si dále od fronty nějakou tu písničku do kroku nezaspívala. Vždyť pro ně už válka definitivně skončila.

Tímto příběhem také končily zajatecké historie v prostoru Svidníka a se-verně, neboť brzy nato jsme zahájili spolu se sovětskými vojsky další pos-tup.

Měli jsme se zajatci samozřejmě další problémy, ale to už bylo u Liptov-ského Mikuláše, neboť válka v lednu toho roku ještě zdaleka neskončila. Já ale rád vzpomínám pravě zde uvedených příběhu, které jsou historickou skutečností. Ony totiž ukazují frontový život tak, jakým někdy byl. Život, v němž někdy bylo, bez ohledu na hrůzu války dokonce i trochu humoru.

Vánoce pod Duklou

Koncem listopadu 1944 byla na říčce Ondava zastavena karpatko-dukelská operace, která sa významným způsobem zapsala do dějin Československé lidové armády a která je jednou ze světlých stránek dějin boje za osvobození naší vlasti. V tomto prostoru, severovýchodně od Ondavy, se nacházela vojska 1. československého armádního sboru v SSSR až do ledna 1945. Od konce listopadu 1944 1. československá samostatná brigáda měla bojeschopné tanky soutředěny u 1. praporu, který byl v sestavě pěších brigád bezprostředně v dotyku s nepřítelem. Ostatní jednotky brigády byly mimo boje, prováděly výcvik osádek tanků a jejich odborností, (podle charakteru jednotek).

24. prosince 1944 v 19.30 hodin shromáždil se 3. prapor 1. československé samostatné tankové brigády v SSSR, jehož jsem byl příslušníkem, ve velké místnosti hostince (snad to sloužilo i jako tělocvična) ve vesnici Nižná Voľa na polské straně Karpat, v prostoru Dukelského průsmyku. Jednotky praporu zaujaly svá místa u provizorně upravených stolů. Stoly byly k našemu všeobecnému údivu příkryty bílým plátnem nebo prostěradly. V jednom rohu místnosti stála skromně vyzdobená hezká borovička. Hořelo na ní i pár svíček vyrobených z vcelého vosku. Kolem rámů zatemněných oken byly upevněny větvičky z jehličnatých stromů. Uvědomili jsme si, že je Štědrý večer, že jsou Vánoce. V místnosti bylo ticho, i když tam bylo shromážděno kolem 250 tankistů. Slyšet bylo jen stručné pokyny „pořadatelů“. Čekali jsme a vzpomínali na své nejdražší ...

Zazněl povel náčelníka štábů praporu poručíka Lumíra Pisarského: „Vztyk, pozor!“ A následovalo hlášení veliteli praporu Hrdinovi Sovětského svazu nadporučíku Richardu Tesaříkovi. Velitel praporu po převzetí hlášení vystoupil na malíčké podium, které bylo narychlo postaveno. Na jeho pozdrav „Prapore — nazdar!“ jsme odpovídali jako jeden muž. „Zdar!“ Po povelu náčelníka štábů „Pohov, sednout!“ jsme opět zasedli na svá místa. Nadporučík Tesařík přistoupil k tribunce, opřel si o ni ruce a pozorně si prohlížel nás všechny i výzdobu místnosti, v níž jsme byli shromáždeni. Nikdy mnoho neřečnil a nyní nám připadal, jako by vůbec nemohl začít svůj projev. „Asi je též na měkkoo,“ pronesl kdosi šeptem.

„Vojáci,“ jako vždy stručně nás oslovil velitel praporu, „shromáždili jsme

se dnes na Štědrý večer, abychom v celé naší jednotce jako v družné rodině vzpomenuli vánočních svátků, svátků míru v pevné víře, že tyto vánoce budou poslední v druhé světové válce, že porážka hitlerovského fašismu a jeho zbylých pomáhačů je naprosto neodvratná a že dny hitlerovské hrůzovlády jsou sečteny. Rudá armáda drtí hitlerovské hordy na celé frontě. Zahájila osvobození národů Evropy od fašismu a nezadržitelně míří k Berlínmu.“

Shromáždili jsme se dnes, abychom též vzpomenuli na své milé doma — v porobené vlasti. Abychom vzpomenuli na ty kamarády, kteří po našem bohu hrdinně padli na dlouhé bojové cestě od Sokolova až po Karpaty ... Abychom si připomněli, že odkaz těch nejlepších z nás, kteří neváhali položit své životy v těžkých bojích na frontě, splníme beze zbytku a že po boku slavných ruských bohatýrů dojdeme do Prahy.“

Dlouho jsme tleskali slovům našeho velitele. Následoval přípitek na brzké vítězství a na šťastné shledání s našimi nejbližšími. Složité to bylo ovšem s přívukáváním při přípitku, protože nám každému proviantní s pomocníky nalil trochu moskevské vodky do pokličky od jídelní misky. Kdo pak byl v té době sehnal v tehdejších podmínkách skleničky ... K večeři bylo srnčí, které obstarali naši praporní lovci. A protože to bylo slavnostní shromáždění, štědrovečerní večeře byla již druhou večeří. Kuchaři vynaložili veškeré úsilí k tomu, aby maximálně přiblížili každému z nás pohodu vánočních svátků. Všichni příslušníci praporu si jejich „nadílkou“ velice pochvalovali.

V průběhu slavnostního shromáždění obdržel každý z nás i dárečky. Byly to velmi milé pozornosti, zejména od sovětských pionýrů. Ale byly to i drobnosti, které nám posílali prostřednictvím Červeného kříže Češi a Slováci, žijící v zahraničí. Já jsem například dostal v pěkné, dárkovém způsobem upravené krabici 500 cigaret. Dárky obdržel každý příslušník praporu. Byl to moc hezký večer a jistě každému z nás zůstane vryt v paměti.

Po rozchodu v 21.30 hodin vojáci ve svých příbytcích sice zlehli přesně podle denního řádu, ve 22.00 hodin, no když jsem jako dozorčí praporu obcházel a kontroloval večerku, besedovali ještě dlouho do noci. I já jsem si říkal: „Kdopak by v tuto noc spal ...“ A byl jsem rád, že se právě teď mohu toulat po vesnici Nižná Voľa, kde byl náš prapor umístěn.

25. prosince 1944, v první den vánočních svátků, cvičily jednotky praporu stejně usilovně jako jindy. Cvičili jsme na poškozených a „nebojeschopných“ tancích a jiných vozidlech, neboť bojeschopné tanky byly soustředěny u 1. tankového praporu, který byl v boji. Přes třeskoucí mrazy výcvik osádek i specialistů probíhal ve dne i v noci; připravovali jsme se na převzetí nových tanků a na „poslední boje“. Náš velitel praporu nesnášel fňukaly a obvykle říkával, že tankista musí být tvrdý chlap. Jinak to není tankista. Často připomíнал slova slavného ruského vojevůdce Suvorova „Těžko na cvičišti, lehko v boji“ — a to i v takových případech, když jsme byli v druhém sledu, tedy mimo bezprostřední bojiště.

Po pěkném Štědrém večeru a dlouhé mrazivé vánoční noci jsem už ne-trpělivě čekal na vystřídání ve službě dozorčího praporu, které bylo pro-

váděno vždy až po úplném setmění a stanovenou na 19.00 hodinu. Po předání služby podporučíku Ponikelskému jsem se ihned svlékl a usnul jako by mě do vody hodil. Nespal jsem však dlouho. Asi o hodinu se mnou lomcoval a rozčiloval se nade mnou technik praporu podporučík Vladimír Beneš. „Tondo, probud se! Spíš jako dřevo. Už s tebou třepu celou věčnost, a ne a ne tě probudit!“ říkal mi. „Honem vstávej, já ti připravím vozidlo a ty si zatím utíkej k náčelníkovi štábů brigády pro bojový úkol.“ pokračoval dále.

Rychle jsem se oblékl a sbalil si všechny své věci včetně štědrovečerních dárků. Běžel jsem na štáb tankové brigády, který byl vzdálen asi 3 km od našeho praporu. Silný mráz přispěl k tomu, že cestou ke štábům brigády jsem se vcelku probral z tvrdého spánku. Hlásil jsem se u náčelníka štábů a za chvíli o mě přibehl i podporučík Emil Cilc od 2. tankového praporu. Náčelník štábů nám v úvodu oznámil, že nás čeká zvláštní bojový úkol. Vysvětlil nám situaci na předním okraji fronty, který byl na říčce Ondava. Úkol zněl: „Přesunout se se svými jednotkami po ose Nižná Voľa — Jaslicko — Dukelský průsmyk — Lodomírová. V osadě Lodomírová vás bude očekávat důstojník štábů 3. československé samostatné pěší brigády, který vám vydá konkrétní pokyny pro plnění úkolů. K plnění uloženého úkolu přikročte ihned.“

Zakreslili jsme si situaci na frontě a pochodovou osu do map a pospíchali zpět k jednotkám. Cestou jsme mlčeli, pak Emil Cilc promluvil: „Řekni mi, jestli vůbec víš, co budeme vpředu dělat — vždyť u 2. praporu nemáme ani jeden bojeschopný tank.“ To jsem mu potvrdil. Tohle však znamená, že zřejmě technik připravoval ty vraky, co jsme dosud měli na výcvik.

Když jsme se vrátili k praporu, na silnici již byly připraveny „vraky“ používané dříve pouze k výcviku.

Prohlédl jsem si zběžně osádky vozidel, seznámil je s pochodovou osou, rozloučil se s technikem praporu a zahájil přesun od Lodomírové. K mé radosti byl přesun úspěšný a za poměrně krátkou dobu jsme překonali karpatské hřebeny v Dukelském průsmyku a dorazili do místa plnění úkolů. Přijela i Cilcova skupina, která se skládala stejně jako moje z vozidel, která nebylo možné používat v boji a používala se jen k výcviku osádek v týlu za frontou.

Důstojník štábů 3. brigády nás uvítal a zorientoval. Pak nám vysvětlil, že naším úkolem bude provádět v prostoru mezi Lodomírovou a Svidníkem manévrovací činnost. Na dvou směrech při jízdě k frontě máme způsobit co největší hluk a vývolat dojem, že rozmísťujeme tanky severovýchodně od Ondavy. Při návratu musíme pak zachovat nejpřísnější opatření maskovací kázně a posílat zpět po jednom vozidle. „Němci nesmějí zjistit, že se vraťte zpět do výchozího prostoru, t. j. do Lodomírové. Tuto činnost opakovat a ukončit v 06.00 hodin. Pro další úkoly se oba dostavíte zítra, t. j. 26. 12. v 16.00 hodin na štáb brigády.“

Po stručném seznámení jednotlivých osádek s úkolem jsme přistoupili k jeho plnění. Na směrech naší činnosti byl terén značně rozrušen předchozími boji. Byly tam velké trachytéry od bomb a granátů, okopy, zákopy a my

vůbec neměli provedenou rekognoskaci, tedy průzkum terénu. Nejvýhodnější směry nám byly sice udány i s popisem terénu, ale to nestačilo. Terén byl promrzlý a pokrytý jen malou vrstvou sněhu. Nehrozilo tedy uvážnění tanku, spíše nebezpečí, že se některé vozidlo převrátí, nebo se mu vyvlekou pásy. Volili jsme proto způsob jízdy směrem k frontě i zpět na prvním převodovém stupni, ale s rozdílem, že k frontě jsme jeli na maximální obrátky motorů a zpět na nejnižší možné obrátky. V blízkosti předního okraje jsme naznačovali nejen rozmístění tanků do palebných postavení, ale i organizaci součinnosti mezi jednotlivými tanky i s našimi jednotkami v dotyku s nepřitelem. S pomocí pěšich jednotek jsme budovali palebná postavení tanků v obraně s náznakem hrubých obrysů zamaskovaných tanků.

Když jsem se zrána 26. 12. 1944 setkal s rotmistrem Bojkem, velitelem naší jednotky v dotyku s nepřitelem, žertovně pronesl: „Copak, jedete s kolédou anebo rovnou s Betlémem?“ Po vysvětlení naší činnosti prohlásil: „Zaplať pánbůh, že jste zde aspoň s téma škatulema. Odtahujou odsud všechno někam pryč a mne tady nechali s několika vojáky, abych to bránil. Podívej,“ ukazuje na zákop, „vojáky mám vzdálené od sebe na 100 až 150 m. Každý má čtyři zbraně a kdyby Němci začali blbnout, tak musí pobíhat od jedné zbraně k druhé a z každé vystřelit, aby měli dojem, že je nás zde plno. Dělám co dovedu, ale snad o Vánocích dají pokoj.“

Popráli jsme si šťastné a veselé vánoční svátky a šli každý ke svým jednotkám. Do rozedení byla naše vozidla rozmístěna v určených prostorech obce Lodomírová. Aby naše činnost mohla pokračovat, museli ještě další dvě noci všichni členové osádek nepřetržitě celé dny usilovně ošetřovat a opravovat svá vysloužilá vozidlá. Na spánek nebylo možno vyhradit ani chvíliku, neboť na vozidlech bylo značné množství větších i menších poruch. Abychom neusínali, zůstávali jsme venku na mrazu u vozidel i při jídle. Doslova jsme se báli tepla, abychom neusnuli. Úkol přece musíme splnit!

Dramatickou situaci jsem prožil s osádkou tanku T-34/76, který při návratu 27. prosince 1944 nad ránem zůstal stát a nebyl schopen dalšího pohybu. Motor tanku nebylo možné natočit žádným způsobem. „Tahačem“ se nedalo s tankem pohnout, protože na silně promrzlé půdě jeho pásy klouzaly jako na ledě. Drapáky na pásech „tahače“, které jsme upevnily, byly po chvilce pryč. Museli jsme proto půdu uhlazenou klouzajícími pásy čerstvě narušit trhavinou a granáty, aby „tahač“ mohl zabrat a rozjet se s porouchaným tankem. Pochopitelně fašisté nás zpozorovali a začali do tohoto prostoru střílet. Zachránila nás jen přízemní mlha, která s rozdeníváním houstla a znemožňovala mířenou palbu. Vyházeli jsme z nepříjemné situace jen se dvěma lehce zraněnými vojáky a vrátili se pak do Lodomírové.

Dvacátého osmého prosince 1944, po splnění úkolu, ještě předtím než jsme vyrazili na zpáteční cestu ke svým praporům, jsme si s Emilem Cilcem podali ruce a rozešli se.

Několik let po válce jsem četl článek velitele 1. armádního sboru SSSR armádního generála Ludvíka Svobody o bojích na Dukle, v němž se zmínuje o tom, že významnou úlohu sehrála jedna tanková rota v opatřeních

operačního maškování na říčce Ondava koncem prosince 1944, v době, kdy byla karpatsko-dukelská operace zastavena a kdy byly dělostřelecké pluky, jakož i tanky brigády soustředěny v prvním tankovém praporu a přeskupovány v souvislosti s viselsko-oderskou operací. Tato tanková rota prováděla klamnou, velmi dobře plánovanou a promyšlenou činnost v údolí říčky Ladomírka, zejména v noci. Tím bylo umožněno vytáhnout z tohoto úseku fronty nejdůležitější prostředky, jako tanky a dělostřelectvo, a přemístit je do prostoru polského města Jaslo, a to naprosto utajeně. Dodává, že dokonce bylo zjištěno, že hitlerovci zcela jistě očekávali útočné akce z naší strany na Ondavě.

Mistrovské ovládání zbraní a techniky

Boje v Dukelském průsmyku byly neobvyčajně těžké. Velmi obtížný terén s řadou příčných horských hřbetů stoupajících směrem k hranici, listnaté lesy a na druhé straně nezalesněné vrcholky hor až 700 m vysoké, místy s mokřinami, představovaly doslova dělostřelecké střelnice a skýtaly výborné možnosti pozorování. Postup útočících vojsk bylo nutno usměrňovat v poměrně úzkém horském pásme — pouze v průsmyku.

V průběhu bojů měla neobvyčený význam těsná součinnost pěchoty, dělostřelectva, tankistů, ženistů a dalších druhů zbraní. Vskutku bratrská, internacionální byla vzájemná pomoc mezi československými a sovětskými vojáky. Charakter bojiště, povětrnostní podmínky a snaha sovětských i československých vojáků co nejdříve zničit fašistické okupanty, překonat Karpaty a dostat se na území Československa vyžadovaly součinnost a nezíštnou pomoc i na nejnižších stupních. Přitom tato součinnost nespocívala jen v samotné „čisté“ bojové činnosti při dobývání jednotlivých ohnisk odporu různých druhů. Vždyť například dělostřelci a minometníci v rozmoklém horském terénu často nemohli přemístit svá děla, resp. minomety a zaujmout nová palebná postavení na vhodných místech, a tak účinně podporovat boj pěchoty a tanků s nepřitelem. V takovém případě ochotně pomáhali příslušníci pěšich a samopalních jednotek. Děla a minomety byly přemísťovány nezřídka v demontovaném stavu.

Munici pro děla, minomety a tanky museli často donášet do jejich palebných postavení od aut a koňských potahů, které uvázly a nemohly dále, i několik set metrů vojáci na zádech. A na to, pochopitelně, nestačily obsluhy děl, minometů a osádky tanků, když uvážíme, že byly dny, kdy se spotřebovalo u jednotlivých zbraní až pět palebných průměrů munice! A tehdy také museli pomáhat chlapci od pěchoty. Co nedokázala technika, musel vykonat člověk — voják.

Zmínil jsem se o tom, že jsme měli škvělou výzbroj a bojovou techniku.

Přiznal to i fašistický vojevůdce, polní maršál Kleist, který řekl, že výzbroj Rusů byla dobrá dokonce i v roce 1941, což platí zejména o tancích. Jejich dělostřelectvo bylo vynikající, stejně tak většina pěchotní výzbroje. Jejich pušky byly podstatně lepší než německé a měly větší kadenci. Tank T-34 byl nejlepší na světě. A bylo by možno uvést bezpočet dalších jmen nejen z řad vojevůdců a odborníků tehdejších nepřátel Sovětského svazu, kteří svými výroky vysoce hodnotili kvalitu a úroveň sovětských zbraní a bojové techniky.

Je ovšem známo, že zbraně a technika, byť byly sebedokonalejší, nikdy v historii žádnou bitvu nevyhrály. To dokáže jen člověk. Na Dukle to dokázali sovětí a českoslovenští vojáci, kteří znali přednosti a všechny možnosti svých zbraní a techniky a v pravém slova smyslu je mistrovsky zvládli. Dovedli je plně využít za každých podmínek. Když si to situace vyžadovala, umisťovali zbraně na místech, kde je nepřítel vůbec nečekal. Tak tomu bylo i v prostoru pověstných kót 534 a 694, Hyrowy hory, osad Zydronowé, Čertižného, Nižného Komárnika, Krajiní Bystré, Krajiní Poľany a jinde.

Při bojích v Dukelském průsmyku, stejně jako na jiných bojištích se vyžadovalo, aby každý příslušník družstva, obsluhy děla, či minometů a osádky tanku byl připraven pro případ potřeby na další funkce, zastát místo svého velitele anebo jiného spolubojovníka. Samopalníci, kteří byli předurčeni jako tankový výsadek, museli být připraveni plnit úkoly nabíječe tanku nebo pomocníka řidiče (spodního střelce).

Je pravdou, že takto se cvičili vojáci již před bojem. Krátká doba na zvládnutí výcviku a náročnost moderní techniky vyžadovaly i v přestávkách boje zevšeobecňování zkušeností a poznatků z předchozích bojů a s přihlédnutím na situaci i provádění výcviku sloužícímu k prohloubení znalostí vojáků a k výcviků v druhé a třetí odbornosti.

Jako bývalý příslušník 1. československé samostatné tankové brigády v SSSR mohu potvrdit, že nás náš velitel praporu, hrdina Sovětského svazu nadporučík Richard Tesařík nikdy nenechal zahálet a využil každé volné hodiny, kdy nebyla vedena přímá bojová činnost, k procvičení příslušné problematiky. Pochopitelně, dělo se to zpravidla v noci nebo za snížené viditelnosti a bez narušení maskovací kázně, aby nás nepřítel neodhalil.

Musím přiznat, že všichni, kteří jsme byli za války v jeho jednotce a jehož náročnost nám nebyla vždy nejpříjemnejší, jsme později svému náročnému veliteli všechno odpustili a naopak jsme mu vděční, že na nás byl při výcviku tak přísný. Všem se nám to nejednou vyplatilo v boji a při řešení těch nejsložitějších bojových situací.

Drsné pověternostní podzimní podmínky kladly velké nároky na pečlivé ošetřování zbraní a bojové techniky. Každý voják si musel najít čas, aby udržoval svou zbraň nebo přidělenou techniku v náležitém pořádku a v bojeschopném stavu za každé situace. Frontový zákon byl neúprosný: napřed ošetřit přidělenou zbraň a pak teprve odpočívat! Neboť je dobře známo, že stačí trocha nečistoty, a i sebedokonalejší zbraň či technika může selhat.

A většina z nás, vojáků československé vojenské jednotky v SSSR, věnovala svěřené zbrani a bojové technice tu největší péci a starostlivost, jak nás tomu učili sovětí instruktoři, učitelé i naši velitelé.

Nikdy nezapomenu na slova sovětského seržanta Ivanova, řidiče tanku — instruktora, který mi řekl při mé první projížďce s tankem: „Může z tebe být dobrý řidič, ale jen za předpokladu, že si budeš svého tanku vážit, že jej nebudeš nesmyslně štvát, když nemá sil, že správně odhadneš, co potřebuje, co dovede, tedy když se mu budeš plně věnovat...“ Stál jsem před tankem po svých asi pěti kilometrech jízdy a hleděl jsem na něj udivený, že promluvil tak vážně. Vždyť mu bylo jen dvacet let, jen o něco více než mně. Zpozoroval to a hned dodal: „Víš, to nebylo z mé hlavy, to mi řekl můj instruktor, když mne cvičil na řidiče. A jsem rád, že jsem měl takového instruktora.“ Můj zrak ulpěl na levé části hrudi mladého seržanta, kde byl připnut Řád slávy za jeho hrdinství v předchozích bojích. Imponovala mi jeho všeestranná udatnost a mistrovské ovládání tanku. Byl mým osobním vzorem, skutečným příkladem. Ovšem někdy se mi zdálo, že mne to „téčko“ nebude nikdy tak poslouchat jako jeho. Ale komise, která celý náš výcvikový tankový prapor přezkoušela, zhodnotila, že jsem způsobilý jít do tankového učiliště. Výběrové zkoušky do učiliště jsem sice složil, ale moje všeobecné vzdělání z předmnichovské republiky bylo — šest tříd obecné cirkevní školy! A v učilišti bylo třeba zvládnout teorii střelby, radiotechniku atd. Začátky tedy byly pro mne nepopsatelně těžké. Žádal jsem, aby mě odeslali na frontu, že to prostě nezvládnu. Avšak díky nevšední péci našeho velitele roty, sovětského kapitána Vladimíra Malýševa, velitele čety poručíka Murugova, učitelů, kapitána Pozořského, kapitána Drimla, nadporučíka Rudněva a dalších jsem se asi po třech měsících „chytil“ a tankové učiliště jsem absolvoval s výtečným prospěchem. Znamenalo to ovšem pět a půl měsíce dřiny — denně do jedenácti večer studovat, učit se za pomocí konzultanta, t. j. některého z učitelů, kteří se mi osobně věnovali. Jejich péče jsem si byl pamětliv jako velitel tankové čety a roty na frontě i v poválečné přípravě tankistů Československé lidové armády.

Učili jsme se od sovětských vojáků, cvičili jsme a připravovali se bok po boku se sovětskými bojovými druhy na boje proti společnému nepříteli. Statečně jsme bojovali i na Dukle i na jiných úsecích fronty a využívali nám svěřených sovětských zbraní, za které jsme byli tehdy a budeme i v budoucnu sovětským lidem, vládě a straně hluboce zavázáni a vděčni.

MARIE KVAPILOVÁ-PIŠLOVÁ

Mé vzpomínky na Duklu

Mám psát své vzpomínky na dukelské boje našich vojáků po boku přátel nejvěrnějších, po boku vojáků slavné Sovětské armády. V těch bojích jsem ale nebyla u jednotek v přední linii jako u Sokolova. Pracovala jsem jako spojařka na spojovací ústředně našeho protitankového dělostřeleckého pluku. Byla jsem tedy na tom lépe než naše družky, které sloužily třeba u protiletadlového dělostřelectva. Nacházela jsem se blíže bojům než naše děvčata, která pracovala v polních nemocnicích v podstatě, jsem na tom byla však stejně, neboť všechny jsme byly ve válce. Nemohu psát o konkrétních bojích s nepřítelem, neboť Němce (mimo zajatců vedených někdy kolem nás) jsme u spojovací ústředny štábů dělostřeleckého pluku neviděly. Ale všechny boje sovětských i našich vojáků od Machnówky až po Ondavu jsme radost z jejich vítězných bojů, neboť jsme na nich měly určitý podíl. Niční armády, prožívaly společně s nimi, s našimi bojovými druhy. Měly jsme radost z jejich vítězných bojů, neboť jsme na nich měly určitý podíl. Že lely jsme jejich mnohých, někdy přemnohých ztrát. Mezi padlými se našly i naše družky a mnoho bylo těch, po jejichž boku jsme šly my — první z žen, které bojovaly v řadách našich jednotek v Sovětském svazu, do bojů u Sokolova, Kyjeva, Rudy, u Bílé Cerkve, Žaškova, Ostrožan a Buzovky. Proto mám i já na dukelské boje své, někdy specificky ženské vzpomínky.

* * *

Narodila jsem se v Sovětském svazu — v rodině, která svým původem patřila do české národní menšiny. U nás v republice se pro ni vžil název „volynští Češi“. Již má matka i otec se narodili na Volyni. Vychodila jsem sovětskou desetiletku, byla jsem členkou leninského Komsomolu. Mými přáteli z dětských a mladých let byli převážně sovětí chlapci a děvčata. Žila jsem mezi nimi a s nimi jsem přemýšlela o budoucnosti, kterou jsme viděli v nejkrásnějších barvách. Chtěla jsem být lékařkou. Ale místo studia přišla válka. Prožívala jsem společně s naší rodinou strašné dny a měsíce prvního roku války, spolu se sovětskými lidmi jejich hoře, jejich strádání. Hlásila jsem se společně s druhy a družkami ze školy dobrovolně do

armády; já jsem byla československá občanka, a proto mne odmítli, neboť cizince do tehdejší Rudé armády nebrali. Snad to nebylo všechno tak jednoduché, ale v podstatě to bylo tak. Pak přišla výzva k mobilizaci občanů Československé republiky do řad československé vojenské jednotky v Sovětském svazu. Přihlásila jsem se a vstoupila dobrovolně do naší první vojenské jednotky v Buzuluku na jaře čtyřicátého druhého. Tehdy vstoupila do jednotky celá naše rodina: otec, matka, moje dvě sestry a já. Prodělala jsem zdravotnický výcvik a pak byla zařazena do zdravotnického družstva druhé roty našeho prvního samostatného praporu v Sovětském svazu. V družstvu nás bylo šest. Prodělaly jsme s rotou mnoho cvičení v téměř tropických vedrech buzuluckého léta a v tamních velkých mrazech naše poslední skoro mírové zimy. Pak jsme odjely na frontu, když jsme si povolení naší účasti v bojích musely na Londýnu v pravém smyslu výbojovat. Následovala řada dnů ve vojenském vlaku a čtyři sta kilometrů pochodu v zimě. Pak přišel Charkov a po něm Sokolovo. Se zatajeným dechem jsem spolu s ostatními příslušníky naší roty sledovala hrdinský boj Jarošovy roty v osadě, která byla před námi na jižním břehu řeky Mži. Devátého března večer útočila naše rota spolu s dalšími našimi a sovětskými jednotkami na Sokolovo. Nepřítel ho den před tím za cenu velkých ztrát ovládl. Při obvazování raněného vojáka jsem byla raněna střepinou miny do nohy. Měla jsem štěstí, že jsem byla odsunuta do Charkova. A další štěstí jsem měla, když Toníka Sochora, ještě jednoho našeho raněného vojáka a mě z nepřitelem obklíčeného Charkova vyvedla jedna sovětská žena. Za pomocí sovětských orgánů a vojáků jsem se pak dostala až k naší jednotce do Buzuluku. Ještě ne úplně vyléčená jsem byla v dubnu toho roku vyslána od naší jednotky v Buzuluku do Moskvy jako delegátka na schůzi československé sekce Vseslovanského výboru. Tam jsem, jako zástupkyně vojáků — žen československé vojenské jednotky v Sovětském svazu, promluvila 16. května v českém vysílání moskevského rozhlasu k ženám v okupované vlasti. Mezi jiným jsem jim říkala i tohle:

„...Když jsem byla v boji a kolem mne vybuchovaly granáty, nebála jsem se. Nepřemýšlela jsem o sobě. Myslela jsem na vás, ve vlasti. A vědomí, že plním úkol uložený mi vlasti, přidávalo mi síly...“

„...I vy, drahé sestry, můžete urychlit příchod vítězství. Nedovolte, aby vaše práce pomáhala hitlerovcům, nevyrábějte pro ně zbraně. Nechť v nás není toho strašného vědomí, že střely padající ze strany Němců v naše řady vyrábily ruce našich sester, matek, bratrů a otců...“

„...Vydržíme v boji my, českoslovenští vojáci, na frontě, vydržte tedy i vy — a vítězství bude naše. Tisknu vám v mysli ruce. Věřím, že neuplyne mnoho času a my se s vámi radostně setkáme v naší zlaté Praze.“

Ale pak přišly ještě Kyjev, Rudá, Bílá Cerkev.

Byla jsem přecvičená na spojařku. Útoky, obrana, pochody, déšť a bláto, zima. Pak následovalo krásné jaro na Volyni mezi tamními Čechy, příchod mnoha tisíc volyňských Čechů k našim jednotkám, namáhavý výcvik západně od Černovic, pak zprávy o vypuknutí Slovenského národního po-

vstání, naše velká radost a žádost, abychom všichni, celý náš sbor, byli posláni na pomoc slovenskému lidu. A zase nadešly pochody a na jejich konci nesmírně těžké boje v Dukelském průsmyku, které sovětské jednotky zahájily osmého září. Při tom začátku byl i náš dělostřelecký pluk, neboť všechno dělostřelectvo našeho sboru zahájilo boje společně s dělostřelci sovětskými (podporovalo ještě sovětské jednotky) o den dříve, než pěší jednotky našeho sboru.

Za svítání dne 9. září čtyřicátého čtvrtého roku byly naše jednotky u polské osady Machnówky. Kolony jednotek stály na silnici i na polích vedle ní. Bavily jsme se s děvčaty o tom, jaké to bude krásné, až přijdeme domů, do vlasti.

Měli jsme být podle rozkazů, které nám byly vyhlášeny, doma za několik dnů. Jenomže tyhle plány zhatil nepřítel. Do ticha rána najednou začnula silná střelba z kulometů odkudsi zpředu. A brzy potom, když se zvedla ranní mlha, začaly kolem Machnówky, do jejich zahrad i domů, dopadat německé granáty.

Vystoupily jsme z automobilu a šly se podívat, co se vlastně děje. U vozidla zůstala jedna z nás, Libuška Mrázková. Sotva jsme přešly několik metrů, vybuchl vedle našeho vozidla nepřátelský granát. Libuška byla těžce raněna. Obvázaly jsme ji, našly jiné auto a rychle ji dopravily do naší polní nemocnice, která už byla v našem týlu rozvinutá a přijímalala první raněné. Ani rychlá pomoc ji však nezachránila...

Libuška ještě chvílkou před smrtí s námi uvažovala o životě ve vlasti, kterou z naší skupiny znala jen Jiřinka Švermová (ona jediná z nás se narodila v Československu). Tak pro nás začala cesta Dukelským průsmykem smrti družky. Několik dnů se protáhlo na měsíce těžkých bojů sovětských i našich vojáků. My jsme se brzy naučily znát nám do té doby neznámé názvy osad a kopců i bez map. Jak se měnily prostory bojů, ozývala se ve sluchátkách přístrojů jména nová. Byla jsem stále s Jiřinkou Švermovou a obě jsme velmi dobře znaly zvláště tyto názvy: trigonometr 534, Dukla, Teodorówka, Iwla, Hyrowa hora. Názvy míst, kam baterie našeho pluku střílely. Poněvadž jsme pak byly většinou nedaleko cest, viděly jsme život na nich. Dopředu šla vozidla — auta i vozy tažené koňmi — se střelivem všeho druhu, s proviantem nebo kuchyně s připravenou stravou (ty hlavně před rámem a se soumrakem). Zpět všechna vozidla vozila raněné, neboť sanitní vozidla nestačila. Mnoho raněných šlo dozadu samo, mnohým jsme poskytovaly potřebnou pomoc i my: vždyť zdravotnickou brašnu z mého předchozího zařazení jsem měla stále u sebe a ustavičně jsem její obsah doplňovala.

Přešly dny bojů okolo města Dukly a naše pěší jednotky začaly bojovat u státní hranice. Začaly deště a mlhy. Všichni jsme byli stejně mokří, ať to byli pěšáci v předních zákopech, nebo my o něco dále vzadu. Zase jsme slyšely ve sluchátkách jiné názvy: Barwinek, Zydronowa, východní a západní (někdy taky jižní) bezejmenná výšina. Ale slyšely jsme už i slova: státní hranice, Výšný Komárník...

To už byl domov blízko — tak blízko, že granáty děl baterií našeho pluku létaly a výbuchovaly na území vlasti.

Bylo to takové zvláštní. Vraceli jsme se domů, ale ještě před sebou jsme domů posílali výbuchy granátů a těžkých min. Bylo to zvláštní, ale zuřila válka a našemu příchodu domů bránil nepřítel.

U hranice byly po řadu dní těžké boje. Věděly jsme o nich jen z doslechu, domýšlely jsme se o nich z trvalého dunění množství děl a slyšely o nich z nepřetržitých hovorů v telefonní síti.

Přetrávalo počasí, o němž se říká, že se nehodí do něho vyhnat ani psa. Nás bylo málo. Služba na ústředně sice nebyla fyzicky namáhat, ale my byly věčně nevyspalé a unavené. Seděly jsme mokré a v mokru, a tak i ta zdánlivě lehká služba byla vyčerpávající. Velitelé se někdy vztekali pro pomalé spojení, ale my jsme dělaly, co bylo v našich silách. Říkaly jsme si často, že chlapci u děl to mají horší, že mnohem horší to mají vojáci u pěších praporů, že sovětská děvčata, se kterými jsme se někdy vídaly, jsou na tom hůr než my, neboť my jdeme domů a ony se stále více domovu vzdalují. Ale to vše byla jen slova útěchy, která nám sice trochu pomáhala, ale ani nám nevysušila stejnokroje, ani nás nezahřála. No úkoly při službách na ústředně jsme plnily vždy přesně, bez větších nedostatků. Naše práce umožňovala práci velitelům a zajíšťovala nerušené velení. Bez toho se žádný boj neobešel. Složitější než my to měli chlapci od naší spojovací čety, neboť nestříleli jen naši a sovětí dělostřelci, ale i nepřítel a telefonní vedení byla často potrhaná. Naši chlapci proto byli stále venku na poruchových hlídkách a stále měli co opravovat. Téměř na všech ústřednách byla děvčata, a tak jsme si aspoň v některých volnejších chvílích vyměnily mezi sebou několik slov; všechny jsme se vzájemně znaly.

Sestého října zrána naše pěši prapory jako první pronikly na území vlasti. Zádné oslavu, protože hned následovaly další boje. A všude bylo plno min. Jako jeden z prvních československých vojáků padl téměř na státní hranici i velitel první brigády, generál Sázavský. Po příchodu domů jsme se usadily s naším štábem v lese naproti osadě Vyšný Komárnik. Žily jsme ve frontovém „komfortu“. Byly jsme ubytovány v dobře vybudovaných, suchých nepřátelských úkrytech, ve kterých se dalo topit. Vpředu probíhaly nepřetržité boje a my měly stálou službu. Opět jsme slyšely nové názvy míst: Obšár, Javira, Hrabov, Pisaná, Hunkovce, Krajná Poľana.

Skoro stále pršelo. Půda byla rozbahněná a všude bylo plno vody. Někdy bývaly takové mlhy, že jsme neviděly ani stromy, které byly vzdáleny jen několik metrů. I když bylo trochu volněji, po lese jsme se moc neprocházely. Mělo to několik vážných důvodů.

Když byla hustá mlha, hrozilo nebezpečí, že zabloudíme. A v lesích Němci uložili do země mnoho min a my jsme se mohly pohybovat jen v těch místech, která ženisté prohlédli. Téměř stále pršelo a pak jaké procházky! Němci často ostřelovali osadu Vyšný Komárnik, mnoho granátů výbuchovalo i v naší blízkosti a v pevném a suchém úkrytu bylo přece jen bezpečněji. A když jsme neměly službu, tak jsme nejradiji odpočívaly.

V úkrytech bylo teplo, za mlhy nebo v noci se tam dalo v malých železných kamínkách zatopit. Měly jsme dokonce po dlouhé době opět suché stejnokroje.

V souvislosti s německými minami v našem lese jsme zažily zvláštní příhodu. Byla mlha, a proto jsme si troufaly zapálit nedaleko našeho úkrytu ohníček. Ohřívaly jsme se u něho, přišli i chlapci z naší čety. Oheň pěkně hořel, ale najednou velká rána — a ohně nebylo. Byl pryč a chlapci nám nadávali, kde jsme si ho to rozdělaly; jistě tam, kde jsme věděly, že je to popáli anebo že dokonce budou raněni. Bylo to na německé protipěchotní mině! Ještě štěstí, že na obyčejné, neboť tzv. S-mina by byla způsobila nejen zranění, ale v té vzdálenosti jistě i smrt. Zranění byla naštěstí opravdu jen lehká, ale my jsme si pak daly od ženistů prohlédnout kousek země a mimo prohlédnutý prostor jsme ohníčky nezakládaly. Pro jistotu.

Jednou jsem se dívala za jasného dne od úkrytu na nepříliš vzdálené pole. Na poli jsme uviděla nějaké hlávky. Zburcovala jsem děvčata, aby se šla také podívat a hlavně abychom společně určily, co to vlastně na poli je. Najednou jsme všechny dostaly chuť na nejakou čerstvou zeleninu, kterou jsme od září neviděly. Zákaz — nezákaz, miny — neminy. Dvě jsme se vypravily na pole. Tam bylo několik hlávek opravdového zelí. Omyly jsme je a chrupaly jako králičí jeden list po druhém jako největší pochoutku.

Služeb jsme měly stále dost, ale při přerušení vedení chodili na poruchové hlídky chlapci z naší spojovací čety. Ti nám také někdy vypomáhali na ústředně. Jednou v noci jsem se šla podívat na ústřednu, kde jsem slyšela prozpěvování. Zpívala si tam polohlasem děvčata, a to proto, aby neusnula. Věděla jsem, že službu mají mít chlapci. Když jsem se děvčat ptala, proč drží prodlouženou směnu, ukázala mi do kouta úkrytu, kde spali dva vojáci. Chlapci prý museli jít před nastoupením služby na poruchovou hlídku a vrátili se promočení o dvě hodiny. Sotva si pak sedli k ústředně, spali. Děvčata je nechala spát a sama zůstala ve službě u ústředny. Držela tedy službu za vojáky — muže. Nebylo to obvyklé, ale stávalo se to. Když se chlapci na poruchové hlídce „poprocházeli“ dvě hodiny po lesích, obvykle se vrátili promoklí a unavení. A pak je ještě čekala služba na ústředně.

Nakonec, po téměř dvouměsíčních bojích, sovětské a naše jednotky porazily nepřitele na Obšáru a zbytky jeho jednotek ustoupily až za řeku Ondavu, která byla v tu dobu rozvodněná.

Boje v Karpatech pro všechny sovětské i pro naše jednotky skončily. Došli jsme před Ondavu a přešli do obrany. Štáb našeho pluku se rozmiřil v osadě Potoky. My jsme samozřejmě byly s ústřednou u štábu, a tak nám také přidělili jeden domek pro ústřednu i k obývání. První, co jsme ve volných chvílích udělaly, bylo to, že jsme ohrály vodu ve velkých hrncích, které jsme kdesi našly. Pak následovala pořádná koupel a praní. Hned jsme se cítily jako znovuzrozené, jako bychom byli v pozemském ráji.

Koupaly jsme se samozřejmě i v bojích. To se vždy po určitém čase v lese objevila polní koupelna se sprchami. Všichni jsme ji říkali „prádelna lidí“.

Muselo se spěchat. Byly jsme vždy první na řade, za námi následovali chlapci. Času nebylo nazvýš a vojáci, kteří koupelnu obsluhovali, spěchali. Hleděli co nejdříve zmizet zpředu, neboť dýmící komínky mohly být zajímavé pro nepřitele. Proto jsme klidu na frontě využívaly k pořádné koupeли. Člověku tehdy, v těch válečných dnech, zvláště po bojích v Karpatech, stačilo jen docela málo k tomu, aby byl spokojen.

U Ondavy skončila téměř tříměsíční nepřetržitá bojová činnost sovětských i našich vojsk v karpatském terénu — Dukelském průsmyku, který na našem území začina u Svidníku a po překonání hrábět Karpat končí u města Dukly. Dík nesmírné a nezískatelné pomoci sovětské země jsme my, příslušníci 1. československého armádního sboru, po nesmírně těžkých bojích vedených denně v těsné součinnosti s bojovníky Sovětské armády, mohli vstoupit na území vlasti. Prošli jsme společně ohněm nepřátelské palby. Šly jsme bez ohledu na únavu dopředu, šli jsme dopředu bez ohledu na cenu vítězství. Tuto cenu představovaly desítky a tisíce životů sovětských a našich vojáků a krev desítek tisíc dalších. Ale šli jsme společnou cestou až k prvnímu dni míru. Ten přišel až za další měsíce bojů — tehdy, když sovětská vojská rozdrtila fašistickou bestii v jejím hlavním brlohu, v Berlíně.

K vítězství v Karpatech jsme svým dílem přispěly i my, ženy. Ať to bylo v útvarech Sovětské armády, ať to bylo u našeho armádního sboru, všude jsme po boku mužů čestně plnily naše povinnosti bez ohledu na mnohdy snad nelidské podmínky. Ale cožpak válka vytváří vůbec podmínky pro život obyčejných lidí? Proto jsme se i my radovaly z vítězství, proto jsme i my v květnu roku čtyřicátého pátého radostně přivítaly první den míru. Pak jsme, stejně jako za války, začali u nás za pomoci věrných sovětských přátel budovat nový život.

Žijeme, a to hlavně dík sovětské zemi, v míru. Strašné dny dukelských bojů a války nám připomínají jen památníky na hrobech našich spolubojovníků z těch strašných, ale přitom slavných dnů.

Jako žena, která prožila válku ve vojenském stejnokroji, která ji viděla zblízka, jako jedna z těch, které viděly hořet Sokolovo i Kyjev, které na vlastní oči vídely zničenou sovětskou i polskou zem a nesmírné hoře a strádání sovětských a polských lidí, jako jedna z těch, které viděly mnoho smrti i umírání, vroucně miluji život.

Ztratila jsem ve válce otce. Jedna z mých dvou sester, se kterými jsem ve čtyřicátém druhém roce vstoupila dobrovolně do československé zahraniční armády a tím do války proti fašismu, zemřela po nesmírném utrpení deset let po válce na její následky. I proto dobře vím, co je válka, i proto přeji mír lidem na celém světě.

Z celého srdce přeji mír našim dětem i všem dětem na celém světě. Ať žijí pro mír, ne pro válku, protože mír je život, mír je budoucnost každého člověka, protože jen v míru spočívá budoucnost světa.

ANDREJ JEDINÁK

Spomíname

Bolo to prvého septembra 1944. V Karpatských vrchoch bolo tičné septembrové ráno. No obyvateľstvo tejto oblasti vonkoncom nebolo pokojné. Vedelo už, že slovenský ľud vystúpil proti fašizmu so zbraňou v ruke. Na túto udalosť sa už tunajší ľud pripravoval, ale nevedel, kedy a ako začne povstanie u nich, kde konkrétnie prepukne a akú formu a rozsah nadobudne.

Ludia Medzilaboreckého okresu už vedeli o partizánskych zámeroch Pavla Boroša z Vinného a akciach skupiny Sosiedka, ktorá odzbrojila finančnú stráž v Čertižnom, Kalinove a na poľskej strane v Malom Lupkove. Toto intenzívne stupňovanie oslobodzovacieho boja posilňovalo nádej na rýchle odstránenie klérofašistického režimu, ktorý ľud tak nenávidel. Aj vojaci tohto kraja odchádzali do hôr a stávali sa členmi partizánskych oddielov. Zlé sociálne podmienky iba urýchľovali ich rozhodovanie a boli ďalším stimulom k rozhodnému národnoslobodzovaciemu boju.

Slovensko začali postupne vojensky okupovať Nemci. Vzťahovali sa naň zákony iného charakteru než predtým, bolo vyhlásené stanné právo. Preto sa teraz muselo veľmi ostrážiť a konspiratívne spolupracovať s domácimi partizánmi už v širšom meradle. Protifašisticky zmýšľajúcich ľudí ustavične pribúdalo.

V takéto relativne „pokojné“ ráno sa nedaleko malej dedinky Habura zišla stranická bunka Haburčanov. Patrili do nej: Fedor Macko-Mentej, Michal Turok-Heteš, Mikuláš Turok-Heteš, Michal Kučka, Mikuláš Uram (interbrigadista), Mikuláš Jedinák, Pavel Dimun, Mikuláš Jacečko, Mikuláš Repčík mladší a iní. Zišli sa s nedávno utvorenou partizánskou skupinou, aby sa poradili, akým spôsobom budú pokračovať v konkrétnom boji proti okupantom. Dohovorili sa na ďalšej práci a jej formách. Niektoré formy ilegálnej odbojovej činnosti zostali v platnosti aj naďalej. Veď bolo treba ukryvať a neskôr posielat sovietskych ľudí k partizánom, pozbierať poohadzovanú výzbroj a výstroj vojakov dvoch slovenských divízií.

Aj v susedných dedinách bolo v súvislosti s odbojovou činnosťou veľmi živo. V okolí Kalinova operovala partizánska skupina pod vedením kapitána Chorlova. Do tejto zastrčenej obce Nemci prišli pozbierať vojenský materiál. Potom denne prichádzali na prieskum a neskôr sa tam usadili.

141

8. septembra prieskumné nemecké družstvo prepadli partizáni a niekoľkých Nemcov zabili. Kalinovčania v snahe zahladíť stopy partizánskej akcie odvliekli zabitých do lesa. Na takéto „previnenie“ partizánov mal doplatiť životom vtedajší hostinský Andrej Daňo. Rozsudok smrti bol už vynesený; dotyčného v ňom obviňovali, že pomáhal partizánom, a preto musí byť na výstrahu iným zastrelený. Obyvateľia Kalinova boli veľmi rozhorčení a usilovali sa všemožne prekaziť tento úmysel fašistov. Naďastie sa príslušníkovi pohraničnej stráže Juhasovi podarilo presvedčiť, ba možno aj podplatiť Nemcov a Daňa dostať z preňho neďlastného položenia. Povedal Nemcom, že partizáni sa sem dostali len náhodou, ináč sa tu nezdržujú vôbec a ani obyvateľstvo ich nepodporuje. Opak však bol pravdou. Lud mal spojenie s operujúcim oddielom, zásoboval partizánov potravinami a získaval pre nich správy o situácii v Medzilaborciach a pohybe Nemcov na dôležitom rázcestí cest vedúcich k frontovým úsekom.

Po správach z banskobystrického vysielača o priebehu SNP, ktoré ľud pozorne sledoval, bolo možné pozorovať utajované nadšenie. Aj napriek tomu, že Nemci obsadzovali dôležité strategické a frontové objekty. Obyvateľstvu dodávala odvahu a rozhodnosť aj skutočnosť, že mašinéria klérofašistického aparátu sa začala rúcať a po vyhlásení SNP už neupevnila svoju predchádzajúcu moc. V Medzilaboreckom okrese bola vyhlásená evakuácia, čo predznamenávalo blízkosť frontu.

* * *

Od septembra až do konca novembra 1944 nadobudlo národnoslobodzovacie a partizánske hnutie na východnom Slovensku masový charakter. Partizánske oddiely obsadzovali a kontrolovali celé okresy, partizáni sa ubytovávali po dedinách, rozostavovali stráže a hliadky a vytvárali aj národné revolučné výbory.

V druhej polovici novembra 1944 okupanti začali partizánske dediny ostreľovať z ľahkých zbraní, a preto velitelia partizánskych oddielov naradili zaujať obranné postavenie na najprístupnejších úsekokoch. Oddiel, ktorého som bol členom, zaujal obranu v úseku od Ďapaloviec smerom na Piskurovce, odkiaľ sme očakávali útok okupantov.

Po správe o situácii v Tokajíku, ktorú partizáni dostali, žiaľ, veľmi oneskorene, sa veliteľ oddielu rozhodol stiahnuť obranu z Ďapaloviec (aby sa netrieštili sily) a zaútočiť na nepriateľskú jednotku brániacu prístup k Tokajíku. Útok sa začal asi o tretej popoludní a trval niekoľko hodín. Zároveň veliteľ oddielu Roman Strečov nariadił evakuovať obyvateľov Piskurovce do hôr so všetkým proviantom. Nad Piskurovcami sa bojovalo. Partizáni zaútočili na brániacich sa okupantom na hrebeni východne od Tokajíka. Asi o pol hodiny sa objavil na horizonte prvý nemecký tank. Partizáni sa stiahli pred dedinu Piskurovce a zaujali obranu. Rozviedka však doniesla správu, že aj od Ďapaloviec postupujú Nemci s tankami. Obrana zostala na mieste. Časť partizánov pomáhala obyvateľstvu zachraňovať, čo sa za-

chrániť dalo a odvážať všetko do hlbokého lesa. Partizáni napriek veľkej presile začali boj proti okupantom a spôsobili im nemalé straty, ale proti tankom boli bezmocní. Z miesta bojiska sa ozývala streľba, krik a rev rozsúrených fašistov. Do toho sa miešal pláč a nárek utekajúceho obyvateľstva. Bol už večer a faisti si „svietili“ pálením príbytkov piskurovských obyvateľov. Takto sa pomstili partizánskej obci Piskurovce. Večer museli vysilení partizáni ustúpiť smerom na Prituľany, nevediac ani čo sa stalo s obyvateľstvom v Tokajiku.

* * *

Aj posledná akcia — prelom frontového úseku Čapajevovou brigádou sa uskutočnila v spolupráci a za pomoci civilného obyvateľstva z blízkeho okolia.

Nad Závadou sa zjednotili všetky partizánske oddiely operujúce v oblastiach Prešov, Hanušovce, Vranov, Stropkov, Humenné a Medzilaborce. Partizáni sa dňa 21. novembra 1944 dostať do blízkosti obrannej línie frontu na vzdialenosť asi 4 až 5 km (oblasť Bystrá—Roškovce—Malá Poľana—Miková). Tu mali brigádne a oddielové partizánske rozviedky veľa ľahkej práce. Bolo treba zabezpečiť priestor, preskúmať situáciu v predpokladanom úseku prechodu frontu, vytýčiť trasu, zistiť zamínované miesta, výbrať najschodnejší terén, a to všetko aspoň v dvoch alternatívach. Jedna z partizánskych rozviedok našla v lese nad Malou Poľanou Mikovčanov ukrývajúcich sa pred evakuáciou. Boli medzi nimi aj mládenci, ktorí sa už pokúšali dostať cez front k Červenej armáde. Boli to Michal Závadský, Ivan Dupnák a Michal Koropčiak. Poznali celkovú situáciu a terén najpresnejšie a vedeli aj najnovšie údaje o rozmiestnení nepriateľskej obrany. Veď už tretí mesiac sa pohybovali v prifrontovom obrannom pásme s úmysлом dostať sa cez front a vstúpiť do 1. československého armádneho zboru v ZSSR. O prechod frontu sa pokúšali už dva razy. Od ich dediny smerom na východ vo vzdialenosťi asi štyri kilometre bola prvá obranná línia a na okraji dediny rozmiestnili ľahké zbrane. Mládenci poznali systém v prvej líni, taktiež čas, smer a pohyb nepriateľských vojakov v obrannom úseku, cez ktorý sme plánovali prechod frontu. Tieto cenné a veľmi dôležité správy bolo treba overiť a zistiť najnovšiu situáciu. Naši rozviedčici už čiastočne získali poznatky o nepriateľskej obrane pri prieskume, ktorý viedol Ján Hudák. Oddieloví rozviedčici požiadali mikovských mládencov, aby s nimi šli do štábu rozpovedať svoje skúsenosti našim veliteľom. Veliteľ zväzku Čapajev, major Viktor Ivanovič Kokin, a náčelník štábu, major Ludovít Kukorelli, zaradili mládencov do našej rozviedky a poslali ich na prieskum. Rozviedka spolu s mikovskými mládencami úspešne splnila svoje úlohy a po návrate podrobne informovala o situácii v obrannom systéme nepriateľa. Zároveň hlásila, že na zamínovaných poliach vytýčili trasu pomocou výstražných žrdí.

143

Treba zdôrazniť, že partizáni boli už niekoľko dní prenasledovaní početne silnejším nepriateľom, nachádzali sa v nemeckom obklúčení a zvádzali ťažké boje, čo im veľmi sťažovalo postup k linii frontu. V noci z 23.—24. novembra 1944 sa podarilo partizánom tajne uniknúť z obklúčenia, v priesotre Roškovsko—Poľanských hôr.

24. novembra 1944 ráno o 5.30 hod. dosiahla Čapajevova brigáda určené miesto v úseku prvej línie frontu na stráni hory Kamiany medzi Haburovou a Borovom. Za nimi zostala druhá a tretia línia frontu, pred nimi to najdôležitejšie a najťažšie. Partizánsky zväzok Čapajev zaujal východiskové postavenie a veliteľ určil úsek hlavného úderu. Na druhej strane frontu vedeli o chystanom prechode partizánov — červenoarmejci už očakávali partizánov. Čakalo sa na rozvidnenie. Pómalý plynuli hodiny ťaživého napäťia. Kedy už konečne bude ráno?

Zaznel výstrel. Raketa vytvorila zelený oblúk nad prvou líniou. Partizáni vyrázili vpred, zaduneli výbuchy granátov, zahrmeli výstrely pušiek a samopalov. A nad tým všetkým sa vznáša trochu unavené, ale predsa len mohutné „hurá“! Dvojkilometrový úsek plný dymu sa otriasa od výbuchov, všade duní zem. V zákopoch a zemlankách sa začal boj muža proti mužovi. Je to skutočné peklo.

Bol to boj, ktorý sa stal rozhodujúcim pre viac ako tisíc partizánov a všetkých tých, ktorí sa vydali s nimi na prechod frontu.

Partizáni stojia na kopci. Dolu pod príkrym svahom sa zatrblietala známa riečka Čertižnianka a za ňou vidieť stráň a lúku. Uprostred zasneženej pláne sú brezy a kríky. Pri nich skonal náčelník štábu partizánskeho zväzku Čapajev Ľudovít Kukorelli. Spolu s ním tu zastihla smrť i ďalších našich spolubojovníkov.

V týchto chvíľach sa na druhej strane frontu objímali verní bojoví priateľia — červenoarmejci.

JIŘINA ZÁRECKÁ

Lékařský experiment

Od prvých dnů bojů, od nešťastné Machnówky až po Ladomírovou, jsme si u zdravotního praporu museli zvyknout na všechno. Na zranění a krev, lidskou bolest, umírání mladých, jinak dosud životaschopných mužů a chlapců, často také příbuzných, známých, či jinak blízkých. Nestali jsme se však bezcitnými ošetřujícími roboty, neztratili jsme lidský cit.

Jednoho dne k nám zdravotník přivezl z fronty na ošetřovnu 1. brigády pěkného, urostlého mladíka: „Ivan neslyší ani nemluví. Jenom něco a nikdo mu nerozumí...“

Tehdy zdravotník ještě nevěděl, že tlak vzduchu při explozi Ivanovi prorazil oba ušní bubínky, že už asi nikdy neuslyší lidskou řeč, zvonivý smích ani libozvučnou píseň.

Ivan pobyl na ošetřovně několik týdnů. Zprvu jsme si mysleli, že snad hluchota a němotu simuluje, aby nemusel znovu do pekla fronty. Lékaři mu několikrát připravili léčku s nějakým nápadným zvukem. Nic s ním nepohnulo, ani nenápadný výstrel z pistole těsně u ucha, ani blízké výbuchy min a granátů, při kterých jsme se všichni snažili ukrýt do bezpečí. Byl opravdu úplně hluchý. Co s tím silným, jako spokojné dítě klidným chlapcem s dětským naivníma očima?

Když se trochu vzpamatoval, chopil se každé práce, kterou jsme mu ukázali. Nasekal a nanosil dříví, zatopil, donesl vodu, pomohl při přenášení a obsluze raněných. V krátkém čase se z něho stal schopný a snaživý zdravotník. Všichni si jej oblíbili. Někdy jsme jej museli hlídat, aby nám v přehnané horlivosti nenakrmil nebo nenapojil raněného do břicha, nebo pacienta před narkózou. Jak jsme mu to měli vysvětlit, když chudák neslyšel?

Jednou k nám zavítal s vizitou velitel zdravotního praporu kapitán Antoník, přidelený sovětský lékař. Zadíval se na Ivana, chvíli sledoval jeho horlivost a šikovnost v práci a uznale pokýval hlavou. Vysvětlila jsem mu, co Ivanovi schází.

„Žalko parňa! Poprobujem s ním što-nibud' sdělať.“

Přikázal připravit narkózu. Sám se postavil k operačnímu stolu, na který nechal položit Ivana. Ivan se nechápavě díval na ty přípravy a hrůzou se mu rozšířily zorničky očí. Přiblížila jsem se k němu. Zvedl se na lokty

a pokoušel se vstát. Jednou rukou jsem jej konejšila, druhou mu ukázala, aby ulehla. Uposlechl. Přiložila jsem mu masku s narkózou.

Sotva se pohroužil do polospánku, zdravotníci mu sundali opasek a obnažili celé břicho. Procedúra se začala. Kapitán Antoňuk štípal Ivana v pravidelných intervalech peánem do břicha. Na kůži nejprv vyskočily červené skvrny, pak modřiny a nakonec podlitiny. Podobný zákrok jsme dosud neviděly. Byly jsme zvyklé asistovat při amputácích rukou a nohou, operacích břicha, vydávání střepin a kulek, ale tohle... Působit v polospánku bolest se nám zdálo příliš kruté, zvlášť když se jednalo o člověka nám všem milého a blízkého.

V jedné chvíli jsem si myslela, že už to dále nevydržím, že uteču ven. Ivan se bolesti zmítal na stole a měly jsme co dělat, abychom ho udržely. Ještě že byl ke stolu přivázán. Kapitán pokračoval ve své práci. Už se zdálo, že zpod poškozené kůže vystříkne krev, ale „obal“ lidského těla se ukázal pevnější, než jsme očekávaly.

Najednou se z okoralých rtů trýzněného ozval tichý nesrozumitelný sten, potom zřetelné „Oj!“, pak zase pro změnu „Och!“ a znova tichý sten.

„Charašo,“ zašklebil se zeširoka kapitán Antoňuk a s novou chutí se pustil do trýznění Ivanova břicha.

„Mama! Och, mama!“ úpěnlivě bědoval Ivan, zatím co my jsme v radostném dojetí málem nekřepčili radosti.

„Teď volej mámu!“ prohodil zpocený lékař: „Ta by nám teď nebyla nic platná. Kdyby se podívala na tvoje břicho, měli bychom navíc ještě práci s ní.“

„Dovoňo, chvatit!“ řekl kapitán, odložil peán a dlouhým krokem vylezl ven.

Ivan se začínal pomalu probouzet z narkózy. Vyčítavě se díval z jednoho na druhého, pozoroval naše veselí a srovnával je se svými bolestivými pocity, jejichž smysl dosud nedovedl pochopit. Pomohla jsem se mu posadit.

Za chvíli jsem začala uklízet ambulanci. Vzala jsem peán do ruky a zamýšlela se nad ním. Takový kousek kovu — kolikrát jsem jej už čistila od krve, aniž bych věděla, že může posloužit také jinak.

Všichni se pomalu troušili za Ivanem, aby ho předvedli dalším. Připomněla jsem si jednou rodiče, když předváděli své batole sousedům a chlubili se jeho prvními slůvkami. Tady byly „rodiči“ vojáci a „batoletem“ statný, vysoký chlap.

„Hlavně že bude moct holce říct, jak ji má rád...“ slyšela jsem něčí hlas zvenku.

„To, že ji sám slyšet nebude, to je teď jen poloviční smůla.“

Škoda, že dosud neexistuje ještě další podobný experiment, který by vrátil Ivanovi i sluch, aby mohl na své vyznání lásky uslyšet i odpověď...

Poslední koncert Vítá Nejedlého

První dny karpatsko-dukelské operace proběhly v nadlidském výpětí nejen na frontě, ale i u týlových složek, především na ošetřovnách. Narychlo postavené velké stany ošetřovny 1. brigády byly naplněny raněnými. Sotva jsme zvládly první nápor raněných, hned přicházely další. Lékaři a zdravotnický personál měl plné ruce práce. Osmačtyřicet hodin na nohou, bez odpočinku, beze spánku. Otékalý nám nohy, ale pomáhalo vědomí, že těm vojákům v zákopě je ještě hůř než nám. Mnoho našich vojáků padlo a ještě více bylo raněných. Našim prvořadým úkolem bylo pomoc jim a zachránit je pro život, pokud možno bez větších fyzických následků.

Naše druhá „štace“ od Krosna byla v ženském klášteře v Jasliskách. Prostorné budovy kláštera skýtaly určité pohodlí. V improvizovaných podmínkách jsme našel vše nutné k operacím a uložení raněných, jejichž zdravotní stav nedovoloval okamžitý odsun do týlových nemocnic. Kapacita klášterních místností však nestačila pro takové množství raněných; lehceji ranění a interně nemocní museli být umístěni pod stany.

V den státního svátku, 28. října 1944, přijel do Jasliska se svým hudebním souborem poručík Vít Nejedlý, aby zahrál těm, kteří pro osvobození vlasti nelitovali životu a zdraví. Všichni jsme jeho hudbu dobře znali. Někteří z hudebníků stáli už u kolébky souboru v Buzuluku. Začínalo jich pět a nacvičovali po úmorném výcviku, kdy ostatní odpočívali. Později jich bylo již pětadvacet. U Sokolova padli první dva z nich. Mnozí jsme věděli aspoň z doslechu, že naši hudebníci poprvé hráli Tomanovou píseň Směr Praha svému velitelovi podplukovníku Ludvíku Svobodovi už na Štědrý večer 1942.

V roce 1943 přešel Vít Nejedlý k brigádní hudbě natrvalo. Setrval u ní až do konce svého krátkého života...

Návštěvu souboru u nás hned v prvních dnech bojů u Dukly předešel Ludvík Svoboda. Byl to pro mnohé raněné nezapomenutelný zážitek, který jim pomohl překonat jejich utrpení a vzbudil v nich touhu vrátit se co nejdřív na frontu. Vyskytly se případy, že nám utíkali zpět ke svým bojovým útvaram vojáci dosud nedoléčení, s nezahojenými ranami, v obvazech.

Očekávali jsme hudebníky s neskrývaným nadšením. Měli přece koncertovat pro naše raněné a také pro nás, pro zdravotníky. Narychlo se upravilo nádvoří kláštera — podium pro hudebníky i lavice pro pacienty, improvizované z prken a beden. Ranění, kteří byli upoutaní na lůžkách a neschopní pohybu, poslouchali otevřenými okny kláštera. Nedbalí na chlad. Všechny ty dlouhé frontové dny naplněné úmornou prací, často i smutným loučením s umírajícími, se narázily změnily v chvíle netrpělivého očekávání. Prišly ke slovu kartáče, břitvy a ostatní dostupné pomůcky, které mohly člověka pro daný okamžik trochu „zušlechtit“.

Dlouho před ohlášenou dobou příjezdu souboru netrpělivě přešlapovaly u vchodu hloučky lehce raněných. Objevil se mezi nimi šéflékař doktor

František Engl, aby uvítal vzácné hosty. Konečně se v zatáčce objevil zaprášený Studebaecker. Za několik minut jsme tisli ruce těm, kteří nám přijeli zahrát. Desítky známých a přátel si měly co vyprávět — vždyť mnozí šli společnou cestou už od Buzuluku. Společné vzpomínky patřily i hudebníkům, kteří padli v bojích u Dukly: Františku Hyblerovi, Vincenci Málkovi, Františku Bačovi, Václavovi Kadlecovi a Jaroslavu Vokalovi.

Dříve než se zvedla taktovka v ruce Vítě Nejedlého, zatichl na nádvoří veškerý hovor a smích. Jen vzdálená kanonáda z fronty rušivě zasahovala do zahajovací skladby Směr Praha. Po ní následoval bouřlivý dlouhotrvající potlesk, který neochaboval ani při dalších skladbách. Se zaujetím jsme všichni naslouchali všem nám tak drahým národním písničkám, českým i slovenským, i novým skladbám vzniklým v průběhu Velké vlastenecké války. Dech domova se mísil s krutou skutečností válečného běsnění, na které jsme zde aspoň na chvíli zapomněli. Z voskových, bolestí strhaných tváří teď vyzařoval pocit uspokojení a tichý klid.

Věřím, že podobný pocit měli i hudebníci. Jejich hra tomu nasvědčovala — snažili se ze sebe výdat opravdu všechno.

Vít Nejedlý řídil svůj soubor mistrnou rukou dirigenta i skladatele, který nedovolil ošidit vděčné publikum o jediný tón. Přidal pak ještě několik skladeb navíc, jakoby tušil, že raněným už víckrát nezahráje a že mu zbývá jenom málo života.

Pamatují se, kolik energie a citu vložil do tohoto koncertu.

Ještě dlouho po odjezdu jsme se dívali do zatáčky, za kterou zmizel jeho Studebaecker. Tóny nám doznívaly v uších a v rukou jsme dosud cítili upřímný vojenský stisk...

Brzy na to k nám došla zpráva, že Vít Nejedlý vážně onemocněl. Zprvu jsme tomu nechtěli věřit. Domnívali jsme se, že se jedná o obyčejnou chřipku, na kterou postačí domácí ošetření. Vít Nejedlý byl tak ohleduplný, že odmítal nemocniční léčbu, aby nezabíral místo raněným vojákům. Na vlastní oči viděl, kolik obětí stál Dukelský průsmyk.

Přes veškerou péči jeho manželky Štefy Petrové-Nejedlé vysoké teploty přetrvaly. Krevní rozbor nakonec ukázal, že se jedná o tyfus. Ještě v průběhu domácího ošetření si toužebně přál navštívit osvobozený koutek Československa. Tohle přání se mu nesplnilo. Byl převezen do nemocnice v Krosně a odtud do Króscienka, kde byl infekční pavilon.

Nemoc se ještě zkomplikovala, když se k ní přidružila angína, prudký zápal plic a onemocnění ledvin. Vyčerpaný organismus nemohl zvládnout takový nápor nemocí. Na Štědrý den nemocný začal ztrácat paměť a krize vývrcholila na Nový rok 1945. Druhého ledna 1945 Vít Nejedlý zemřel.

Třetího ledna 1945 se s ním jeho hudební soubor rozloučil na hraničním dukelském hřbitově smutečním Chopinovým pochodem.

Vít Nejedlý však žije ve svých pokračovatelích. Žije i v srdcích těch, kteří ho viděli v Jaslických dirigovat naposled.

ANDREJ SKRIŇÁK

Stretnutie s hrdinom

Škola pre dôstojníkov letectva v zálohe so sídlom v Banskej Bystrici bola súčasťou atraktívnej a lákavej vojenskej ustanovizeň pre tých, čo ju poznali len podľa názvu, ale veľmi nepríjemná pre jej žiakov. Dvojnásobne platí toto konštatovanie pre roky druhej svetovej vojny (1940 — 1944). Mladí, vojenskému letectvu telom i dušou oddaní adepti robili všetko, aby sa do tejto školy dostali. Nevedeli však, čo ich čaká. Najdôležitejšie pre nich bolo, že mali na sebe uniformu, modré výložky, čižmy a kožený kabát. Také lacné boli ideálne Hlinkovej mládeži.

Do tejto školy som sa dostal na základe cieľavedomého úsilia aj ja. Absolvoval som úspešne psychotechnické a zdravotnícke skúšky vojenského leteca a po zvládnutí základov vojenskej abecedy som bol určený do školy pre dôstojníkov letectva v zálohe.

Prvé nepríjemné dojmy (napr. napchávanie slamníkov v treskúcom mraze, čistenie rajónov a pod.) potvrdili, že je to naozaj „škola“. Navigácia, radiofónia, orientácia, bojové chemické látky a ďalšie nové pojmy i „nepríjemnosti“ zo strany vyučujúcich robili toto náročné štúdium takmer neznesiteľným. Preto netreba zazlievať chudákom, a zároveň šťastným „dôstojníkom letectva v zálohe“, že sa snažili čo i len na pár minút „uliať“ z vyučovania.

Jedného dňa ma prekvapil návrh jedného z prednášajúcich dôstojníkov: „Andrej, nechceš sa pozrieť, čo nového doma?“ Obrnil som sa ľahostajnosťou. Myslel som však na Aničku, ktorú som už rok nevidel, ale nedal som to najavo. No moja ľahostajnosť mi aj tak nepomohla — nevyšmykol som sa z toho. Na moje veľké prekvapenie som dostal tri dni dovolenky a zapečatenú obálku, ktorú som mal odovzdať na „krížnych cestách“ za Hanušovcami. Po tuto čudnú obálku mal prísť muž, ktorý sa mi prihovoril slovami: „Nebude pršať?“ Ja som mu mal odpovedať: „Nébojím sa, mám dobrý plášť.“ Za tri dni dovolenky by som odnesol aj vrece papieru, a nie jednu obálku. Bol som si istý, že dovolenku mi dáva zo sympatií ku mne, ale bolo mi nápadné, prečo list nepošle poštou.

Cesta z Banskej Bystrice do Margecian ubiehala pomerne rýchle. Pri tuneloch a mostoch však stáli „civilni“ so zbraňou v ruke. Táto skutočnosť vo mne

vypolávala nepokojo a počas celej cesty som hľadal odpoveď na otázku, čo sa to vlastne deje. Spomenul som si na reči o „fricoch“, o ich pôsobení na Slovensku a o ich protislovenskej politike. Podvedome som to spájal s ruchom pozdĺž celej trate. Pred Margecanami sme ostali stáť — vraj pre opravu poškodenej trate. Mnohovravné pohľady niektorých cestujúcich a prehliadka osobných dokladov potvrdili moje tušenie najmä vtedy, keď som medzi vravou cestujúcich začul nelichotivé poznámky o partizánoch. Asi o hodinu sme pokračovali v ceste.

Na stanici som potom čakal na rýchlik do Kysaku. Chcel som zájsť do reštaurácie, ale pri vchode som div nevrazil do veliteľa školy. Pozdraviť som samozrejme zabudol, ale on mi nezabudol pripomenúť: „Hláste sa pri raporte!“ Chuť na pivo ma prešla a najradšej by som sa bol vrátil späť do školy, keby nie tá osudná obálka vo vrecku, určená pre neznámeho muža.

Konečne som vystúpil v Hanušovciach. Mladší brat ma privítal otázkou: „V Banskej Bystrici sú tiež partizáni? Tu sa strieľa každú noc a každý deň niekto zmizne. Zmizol učiteľ Hejnz, notár Steinhübl, ale tratisa aj naši — Mišo Čebra, Imro Dráb a ďalší.“ Až teraz som začal svoje dojmy z cesty spájať do súvislejšieho celku a vytvárať si obraz o vtedajšej situácii na Slovensku.

Trochu ma hnevalo, že mladší brat — ešte ani nie devätnásťročný — ma prekvapil svojou správou. Najradšej by som bol vytiahol obálku, ale čo sa má „dôstojník leteckej“ rozprávať s niekým, čo ešte zblízka nevidel vojenské lietadlo?

V noci bolo často počúť streľbu. Načiel môj deň. Od rána za mnou chodili moji vrstvníci, ale tohto nežiaduceho sprievodu som sa zbavil a nenápadne som sa pobral na krízne cesty smerom na Giraltovce. Ľudia tadiaľto prechádzali sami, niekedy v skupinách, no nikto sa ma neopýtal, či bude pršať, hoci obloha bola zatiahnutá. Začiel som až ku Grodzinskému mostu, a o počasí nikto ani slova. Začínal som pochybovať o presnosti mojich hodiniek aj o serióznosti poručíka. Už som nesledoval ľudí okolo seba a kráčal som po ceste mechanicky, bezmyšlienkovite. Zrazu sa predo mnou vynoril chodec strednej postavy, ktorý spočiatku neupútal moju pozornosť. Venoval som mu ešte jeden letmý pohľad — to už bol bližšie. Opätoval ho. Prenikavé oči, odhodlanie a tvrdosť v tvári vo mne razom vzbudili obdiv a rešpekt zmiešaný s pocitom strachu.

„To môže byť len on a nikto iný. Tomuto človeku musíš odovzdať obálku, aj keď ti nič nepovie!“ Tak mi šepkalo moje podvedomie, ale ústa one-meli. Ešte raz sa stretli naše oči; jeho pohľad ma posmelil a vrial dôveru do môjho rozháraného vnútra.

Ozval sa: „Nebude pršať?“ Namiesto správnej odpovede som zabľabotal čosi o tom, že sa nebojím dažďa, ale na rozmýšľanie som už nemal čas. Ten, kto túto otázku vyrieckol, kráčal vedľa mňa ako starý priateľ, či známy. Rozhovor dostal zaujímavý spád. Ani neviem, ako sme sa dostali k pomerom v našej škole; len to ma prekvapilo, že pozná takmer všetkých veliteľov

a výkonných letcov. Rozhovor s ním ma tak zaujal, že som zabudol na vojenskú prísahu a aj na vojenské tajomstvo.

Pri rozlúčke sa ma opýtal, či mu poručík neposiela nejakú obálku. Hoci mi nepovedal svoje meno alebo čokoľvek o sebe, z jeho reči som vycítil, že on ma dobre pozná, pozná aj moju rodinu, priateľov a moje zmýšľanie.

Ani stretnutie s Aničkou, ani vedomie, že moji kolegovia prežívajú ľažké časy v škole, mi nedovolili zabudnúť na tohto nezvyčajného, sugestívneho človeka. Na moje otázky mi nepriamo odpovedal, že onedlho sa dozviem jeho meno a poslanie.

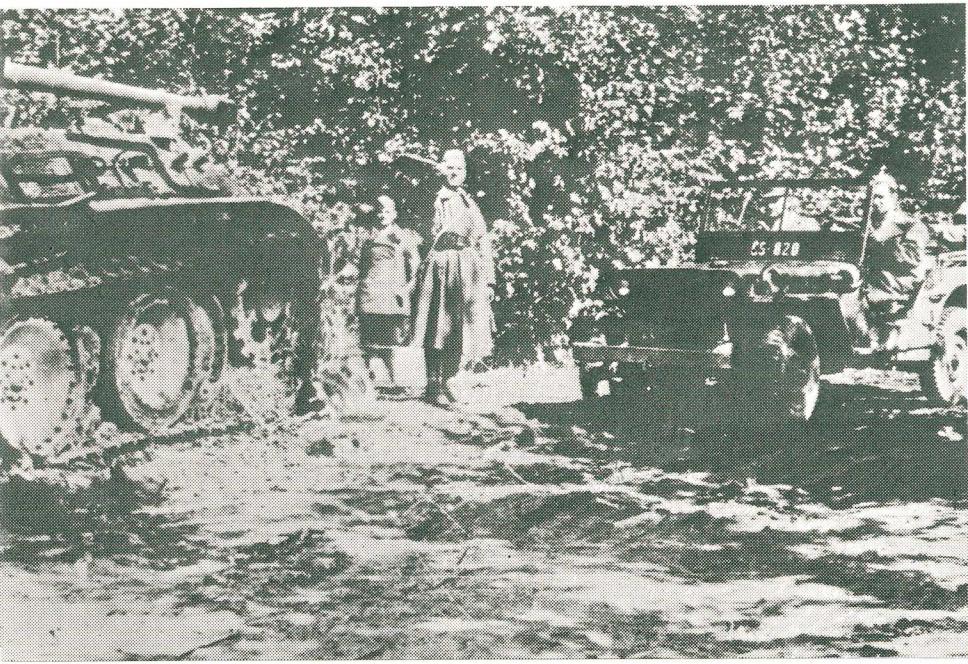
Keď som sa po návrate z dovolenky hlásil pri raporte, nie náhodou ho viedol poručík. Vedel, že veliteľ školy ma určil k rapportu a vedel dokonca i to, že hlavou mi víria myšlienky, ktoré mi nedajú zabudnúť na nedávne stretnutie. Neprezradil mi však nič.

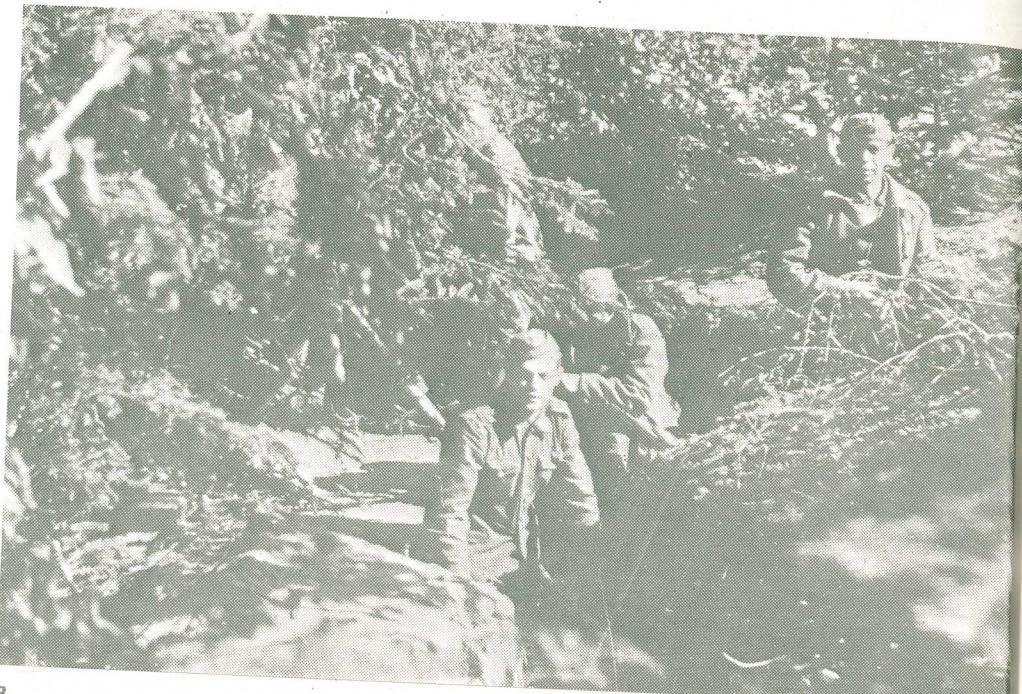
Udalosti ďalších dní zatlačili do ústrania hlbokej dojmy z tohto môjho prvého povstaleckého činu, ale netrvalo to dlho. Keď som bol v Sovietskom zväze ako príslušník 1. československej zmiešanej leteckej divízie, došla k nám správa, že major leteckva Ľudovít Kukorelli padol. Vtedy som sa dozvedel, že to bol on, ktorému som pred siedmimi mesiacmi doručil obálku. Obálka obsahovala podrobňu situáčnu správu o technickom a kádrovom výbavení slovenského leteckva a správu o politickom profile jeho príslušníkov.

Obrazová príloha

1
2

3
4

5
6

7
8

9

10

11

12

ЛИЧНОЕ ДЕЛО

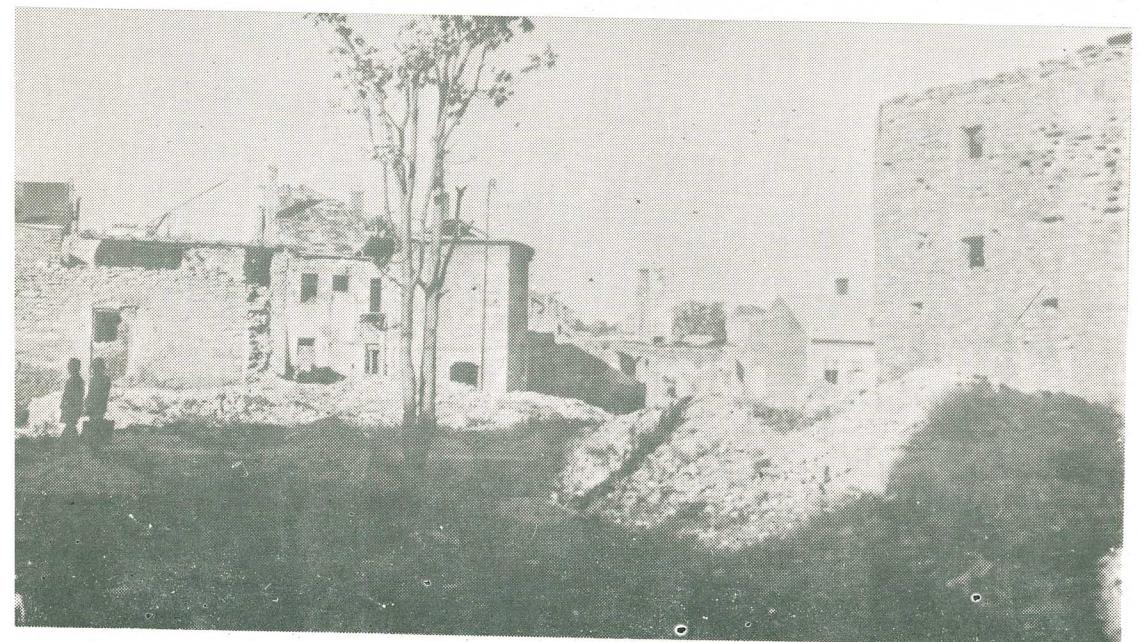
1. Фамилия, имя и отчество	<p><i>Касищев Михаил Константинович</i></p>		
2. Год и месяц рождения	<p><i>1906 Июль</i></p>		
3. Место рождения: (по административному делению в то время)	<p><i>Башкирская Олонецкая губерния Беломорский район село Гатчинское</i></p>		
4. Какой национальности	<p><i>Русский</i></p>		
Какой язык считает родным	<p><i>Русский</i></p>		
5. Каким иностранным языком владеет и в какой степени (читает, читает, говорит, свободно или со сложностями)	<p><i>Не знаю</i></p>		
6. Социальное положение (до поступления в Красную Армию)	<p><i>Свободный</i></p>		
7. Занятие родителей	<p><i>a) До 1917 года б) С 1917 года и где в) С 1917 года до настоящего времени и где они находятся и где</i></p>		
8. Поступление родителей	<p><i>бывший крестьянин бывший рабочий житель села Михайловка Беломорского района Красной Армии</i></p>		
9. Члены семьи по акту избирательных прав	<p><i>бывший член партии бывший избирательный участок № 10 бывший член партии</i></p>		
10. Члены семьи, когда, кому, за что и сколько	<p><i>старший брат бывший член партии</i></p>		
11. Ставшие заложниками (подсудимые, подозреваемые, отпущенные, осужденные, приговоренные к смертной казни и т.д.)	<p><i>бывший член партии бывший член партии бывший член партии бывший член партии</i></p>		

<p>10. О б а з о в</p> <p>Следует указать, какого учебного заведения, коллежи или где закончил</p>	<p>a) Общее</p>	
	<p>б) Специальное</p>	
	<p>в) Ученая степень</p>	
	<p>г) Партийное</p>	
	<p>д) Военное</p>	
<p><i>Физическаяulturist 1934 в г. Томск нр. 10070 1935 нет нет</i></p>		
<p>11. Имеет ли научные труды или изобретения. число их, характер, время издания</p>		
<p><i>Несущие</i></p>		
<p>12. Состоит ли или состоял ли ранее в ВЛКСМ, с какого времени и какой организацией принял, когда, где и по какой причине выбыл</p>		
<p><i>не состоял и не состоял</i></p>		
<p>13. Прибытие в ВЛКСМ</p>		
<p>а) Номер комсомольского билета и какой организацией выдан</p>		

15

16

17

▷

